

PRESENTASJON AV KOMPENDIET	3
1.1 INNLEDNING.	3
1.2 METODE.....	4
1.3 OPPSUMMERING KAPITTEL 1.	5
2 TVANGSEKTESKAP I NORGE.....	6
2.1 BEGREPET TVANGSEKTESKAP – EN DEFINISJON.....	6
2.2 OMFANG AV TVANGSEKTESKAP I NORGE.....	7
2.3 NOEN HOVEDPROBLEMER	9
2.3.1 <i>Æresbegrepet</i>	9
2.3.2 <i>Kastesystemet</i>	11
2.3.3 <i>Forholdet til islam</i>	11
2.4 OPPSUMMERING AV KAPITTEL 2.....	13
3 RETT TIL HJELP?.....	14
3.1 GENERELT.	14
3.2 MENNESKERETTIGHETER	14
3.3 RETT ETTER BARNEVERNLOVEN.	17
3.4 SÆRLIG OM NORSKE BARN I UTLANDET.....	18
3.4.1 <i>Rekkevidden av bvl. § 1-2</i>	18
3.4.2 <i>Nærmere om barnevernets plikt til undersøkelse.</i>	21
3.4.3 <i>Nærmere om barnets rett til hjelpetiltak.</i>	21
3.5 OPPSUMMERING KAPITTEL 3.	22
4 TILTAK FRA BARNEVERNET.....	24
4.1 INNLEDNING.	24
4.2 BARNEVERNLOVENS TILTAKSSYSTEM - PRINSIPPENE.....	24
4.3 OPPSUMMERING KAPITTEL 4.	25
5 MOTTAKS- OG UNDERSØKELSESEKSEFASEN	27
5.1 BARNEVERNLOVEN §§ 4-2 OG 4-3	27
5.2 PARTSRETTIGHETER.....	30
5.3 OPPSUMMERING AV KAPITTEL 5.....	30
6 FRIVILLIGE TILTAK.....	31
6.1 HJELPETILTAK	31
6.2 MIDLERTIDIG VEDTAK ETTER BVL. § 4-6,1. LEDD.	33
6.3 PARTSRETTIGHETER VED FRIVILLIGE TILTAK.	34
6.4 OPPSUMMERING AV KAPITTEL 6.....	34
7 TVANGSTILTAK	36
7.1 INNLEDNING.	36
7.2 AKUTTVEDTAK ETTER § 4-6,2 – NÅR UNGDOMMEN BOR I HJEMMET.	36
7.2.1 <i>Vilkårene</i>	36
7.2.2 <i>Beviskrav</i>	37
7.3 FORELØPIG VEDTAK ETTER § 4-9 NÅR UNGDOMMEN BOR UTENFOR HJEMMET. .	37
7.3.1 <i>Generelt</i>	37
7.3.2 <i>Vilkår</i>	38
7.3.3 <i>Beviskrav</i>	38
7.3.4 <i>Partsrettigheter og saksbehandling, §§ 4-6,2. ledd og 4-9,1. ledd</i>	38

7.4	OMSORGSOVERTAKELSE ETTER BVL. § 4-12.	40
7.4.1	<i>Generelt.</i>	40
7.4.2	<i>Vilkårene</i>	41
7.4.3	<i>Vilkårene etter bvl. § 4-12,1 bokstav a, c og d.</i>	41
7.4.4	<i>Nødvendighetsvurderingen</i>	43
7.4.5	<i>Det "kan" fattes vedtak om omsorgsovertakelse.</i>	43
7.4.6	<i>Beviskrav.</i>	44
7.4.7	<i>Plasseringsalternativene.</i>	44
7.5	OPPSUMMERING AV KAPITTEL 7.....	45
8	SÆRLIGE EMNER.	47
8.1	TAUSHETSPLIKT – OPPLYSNINGSRETT.....	47
8.2	MELDEPLIKT TIL BARNEVERN TJENESTEN.....	48
8.2.1	<i>Når inntreer meldeplikten?</i>	49
8.3	BEHOV FOR LANGSIKTIGE TILTAK.....	50
8.4	OPPSUMMERING KAPITTEL 8.	51
9	KVINNELIG OMSKJÆRING; EN KORT OVERSIKT.....	52
9.1	INNLEDNING.	52
9.2	OMFANG I NORGE	52
9.3	RETTSKILDER.....	53
9.4	TILTAK ETTER BARNEVERNLOVEN	54
9.4.1	<i>Innledning.</i>	54
9.4.2	<i>Tiltakene.</i>	55
10	EKTESKAPSREGLENE I NORGE.....	56
10.1	INNLEDNING	56
10.2	HVEM HAR VIGSELSRETT?.....	57
10.3	EKTESKAP INNGÅTT I UTLANDET	57
11	UTLENDINGSLOVGIVNINGEN.....	58
11.1	INNLEDNING	58
11.2	GANGEN I EN SAK OM FAMILIEGJENFORENING PÅ BAKGRUNN AV EKTESKAP.	58
11.3	VILKÅRENE FOR FAMILIEGJENFORENING PÅ BAKGRUNN AV EKTESKAP.	59
11.4	UTLENDINGSRETTLIG BETYDNING AV ET TVANGSEKTESKAP.....	60
11.5	DANSKE REGLER OM FAMILIEGJENFORENING.....	61
12	TVANGSEKTESKAP OG STRAFF	63
12.1	INNLEDNING	63
12.2	SPESIELLE STRAFFEBUD	63
12.3	ANDRE STRAFFEBUD	65
13	BARNEVERNETS UTFORDRINGER – DE LEGE FERENDA.....	66
13.1	PASSERINGSALTERNATIVER	66
13.2	KOMPETANSEUTVIKLING	66
13.3	BEHOV FOR LOVENDRINGER, PRESISERINGER ELLER NYE ARBEIDSFORMER?	67
13.4	TVANGSEKTESKAP - ET PROBLEM PÅ VEI "UT"?	68
14	VEDLEGG.	72

Presentasjon av kompendiet

1.1 Innledning.

Temaet for denne avhandlingen er de barnevernrettslige problemene som er knyttet til tvangsekteskap. Avhandlingen skal blant annet belyse hvilke rettigheter barn har overfor barnevernet, hvilken rett og plikt barnevernet har til å gripe inn overfor foreldrene, og hvilke muligheter barneverntjenesten har til å yte bistand.

Denne er skrevet i 2001, med noen senere oppdateringer, så konkrete lovbestemmelser må sjekkes opp av den enkelte.¹

Det er flere faktorer som gjør at arbeidet med tvangsekteskap skiller seg fra ”vanlige” barnevernsaker. Behovet for ny kompetanse avdekkes etter hvert som sakene utvikler seg, hvilket setter saksbehandleren på prøve. Det kan være nødvendig å lære mer om den aktuelle etniske gruppes kultur, kulturens forhold til tvangsekteskap / arrangert ekteskap og sakenes forhold til straffelov og annet lovverk. Det blir også nødvendig å lære mer om ulike etniske gruppers organisering i nærmiljøet i Norge og hvordan dens representanter responderer på barneverntjenestens innblanding i deres tradisjoner. Hertil kommer behovet for å vite hvor man kan hente inn ytterligere, objektiv kunnskap om kulturene en står overfor.

Problemene for barneverntjenesten består for det første i å finne ut av hva som er riktig faktum i saken. Problemene knytter seg da til barneverntjenestens valg av metode i undersøkelsesfasen.

For det andre kan det være usikkerhet når det gjelder anvendelse av Lov av 17.07.92 nr. 100 om barneverntjenester (bvl. eller barnevernloven) på et så spesielt tema som tvangsekteskap. Dette kan i sin tur føre til at barneverntjenesten kan komme for sent på banen til at hjelp kan gis, eller til at meldingene av ulike grunner blir avvist. Taperen i saken blir da jenta eller gutten som befinner seg i en desperat og nedverdiggende situasjon uten å få hjelp. For disse blir situasjonen lett den at ens egen familie og nettverk ikke vil hjelpe, samtidig som det offentlige hjelpeapparatet ikke *tør* å hjelpe.

Det er viktig å poengtere at et angrep på tradisjonen med tvangsekteskap ikke er et angrep på enkeltmennesker. Tvert i mot er det et angrep på en skikk som gjør enkeltmennesker til ofre.

Jeg har lyst til å sitere forfatter, og kollega i Sagene Torshov bydel, Sıkrü Bilgiç, med følgende klipp fra hans novelle **“Brev fra en innvandrerjente til en norsk sosialarbeider”**:

*”I et land som roser seg av å være moderne og sivilisert, har dere gjort meg til fange i middelalderens mørke. Få dette inn i hodet: her i landet nyter andre barn og unge en grenseløs frihet. Men jeg er fange av min families tradisjoner fordi dere fryktsomt bifaller dem”.*²

På samme måte som at en kan skille mellom gode og dårlige sider ved en kultur, vår egen kultur som andres, må en kunne skille mellom voksnes og barns *situasjon* i kulturen.

---

¹ Terje Bjøranger, 17. juli 2008

² Sıkrü Bilgiç, Integrering fra teori til praksis, Kulturbro forlag, 2000. Forfatteren er kurder fra Tyrkia og har bred erfaring fra arbeid med integrering av etniske minoriteter i Norge.

Det er slik at barn har tøffere kår i enkelte kulturer enn andre. Dette skjerper behovet for å være tydelig når andre kulturer vurderes: Hvilke sider av kulturen gjelder det? Er det barns situasjon det er snakk om? Eller kvinners? Menns, kvinners og barns posisjon i kulturen vil ofte være dramatisk forskjellig. For barneverntjenesten er det helt nødvendig med grunnleggende kunnskaper om de forskjellige familiemedlemmers *status* i de forskjellige land hvor tvangsekteskap praktiseres.

Den alminnelige oppfatningen er at det er jenter som opplever å bli tvunget til ekteskap.³ Dette er nok i hovedsak riktig; det er i alle fall jentenes situasjon som har fått mest oppmerksomhet. En historie i Aftenposten belyser forøvrig hvor alvorlig tvangsekteskap også kan oppleves for gutter. Reportasjen forteller bl.a. om "Ali" som trues til ekteskap med sin kusine. "Hassan" i samme reportasje sier at familien vil gå over lik for å få sin vilje i gjennom. En av guttene har forsøkt å ta sitt eget liv.⁴ Gerd Fleischer i "Selvhjelp for innvandrere" (SEIF) sier dessuten at blant de som oppsøker deres organisasjon for å få hjelp også finnes flere unge menn.⁵ Eva Khan, leder i Oslo Røde Kors Internasjonale Senter (ORKIS), peker på at situasjonen for guttene kan være vanskelig. Gutter har vanskeligere for å sette ord på problemene, og for å fortelle den egentlige grunnen til at de tar kontakt med ORKIS.

I denne fremstillingen forsøker jeg å bruke begrepene "barnet" eller "ungdommen", selv om dette nok ikke er konsekvent. Valg av begrep er tilfeldig, og er ment å omfavne både gutter og jenter under 18 år, eventuelt opp til 23 år, jfr. Barnevernloven § 1-2. Der hvor det er mest naturlig med termen "han" eller "hun", velger jeg "hun".

1.2 Metode

Rettskildemessig kan det være grunn til å nevne mangelen på rettspraksis på emnet tvangsekteskap / arrangerte ekteskap ut fra en barnevernrettslig vinkling. Det finnes imidlertid noen underrettsdommer utenfor barnevernrettens område som belyser problemene som oppstår for de impliserte, og disse vil bli kommentert underveis. Dette er dommer som for det meste gjelder foreldreansvar og daglig omsorg for partenes felles barn. I en dom fra Bergen tingrett, november 2003, blir en far og en sønn dømt for tvang, trusler og legemsfornærmelse mot guttens søster. Dommen er ikke endelig, og blir derfor ikke kommentert videre. De strafferettslige aspektene av tvangsekteskap vil imidlertid bli berørt mot slutten av boken.

I oppgaven vil jeg bruke noe litteratur som ikke faller inn i gruppen juridisk litteratur. Dette kan være litteratur som helt eller delvis kan karakteriseres som skjønnlitteratur. Bruken av denne litteraturen knytter seg særlig til behandlingen av fenomenet tvangsekteskap i oppgavens første deler.

Jeg vil også trekke inn erfaringer fra intervjuer jeg har hatt med 4 jenter av pakistansk opprinnelse ved en videregående skole i Oslo.⁶ Temaet for intervjuene var jentenes erfaringer fra og holdninger til tvangsekteskap. Mitt eget arbeid i sogene Torshov barneverntjeneste i Oslo vil også danne bakgrunn for stoffet.

---

³ Dette følger av den litteratur som er benyttet i oppgaven. Men mørketallene for gutters problemer er muligens store.

⁴ Aftenposten 25. mars side 23.

⁵ Artikkel: Aftenposten, 07.10.97

⁶ Referat fra intervjuene, i det følgende kalt "intervjuundersøkelsen", følger vedlagt.

Oppgavens oppbygning knyttes til de enkelte fasene i barneverntjenestens arbeid, hvilket gjenspeiler systematikken i barnevernloven. Barnevernloven har en klar linje til barnet og deler av forvaltningsretten. Regler herfra vil komme inn i oppgaven bare i den grad det er av barnevernrettslig betydning.

Jeg vil til slutt kort komme inn på tvangsekteskap i forhold til utlendingsretten, strafferetten og ekteskapsretten.

1.3 Oppsummering kapittel 1.

Bokens tema er tvangsekteskap, slik det praktiseres i flere etniske miljøer i Norge. Tvangsekteskapene vurderes i hovedsak opp mot Barnevernloven, men det er klart at de også har en strafferettslig, utlendingsrettslig og en ekteskapsrettslig side. Dette blir berørt senere i boken.

Omfanget av tvangsekteskap er usikkert, da vi ikke har noen offentlig registrering av antall saker. Det er uansett sikkert at tradisjonen har sterkt fotfeste i flere minoritetsmiljøer i Norge, hvilket det er legitimt og nødvendig å stille spørsmålstegn ved. Også gutter opplever traumer ved å bli tvunget inn i ekteskap, hvilket i noen grad er underkommunisert

2 Tvangsekteskap i Norge

2.1 Begrepet tvangsekteskap – en definisjon.

Begrepet tvangsekteskap blir brukt både i litteraturen og i media uten at det samtidig gis noen nærmere definisjon av hva som menes. En kompliserende faktor er at det i tillegg ofte foretas en avgrensning mot arrangert ekteskap. I dagligtale er det i alle fall vanlig å skille disse begrepene. For barneverntjenesten blir det nødvendig å gi begrepene innhold, snarere enn å dvele ved terminologien. Veldig forenklet kan en kanskje si at et tvangsekteskap er et arrangert ekteskap som gjennomføres med tvang. Men det er forholdene *rundt* ekteskapsinngåelsen, og ikke betegnelsen, som er avgjørende.

Det blir hevdet fra tid til annen at ungdommene velger å gifte seg arrangert ut fra eget ønske. Som argument for dette blir det blant annet anført at hun på denne måten får beholde kontakten med familien, noe hun hadde mistet ved selv å velge ektemake. Da blir spørsmålet hvor mye *frivillighet* som ligger i et ekteskap inngått på bakgrunn av trusselen om utstøtelse. Grensen for hvor det arrangerte ekteskapet slutter og tvangsekteskapet begynner er derfor flytende og uklar. Jeg velger derfor å foreslå følgende:

Glem begrepet arrangerte ekteskap. Alle tvangsekteskap er arrangerte, og begrepet har dermed ingen interesse. Spørsmålet er hvorvidt ekteskapet er frivillig inngått.

For barnevernet må det være barnets opplevelse av hvorvidt det befinner seg i en tvangssituasjon som er av betydning. Jeg vil allikevel forsøke å lage en beskrivelse av fenomenet tvangsekteskap, til bruk her. Men jeg ønsker å stresser at denne ”definisjonen” kun er en presisering av de tilfeller som behandles her, og *ikke* et juridisk kriterium for når et aktuelt tilfelle utløser tiltak etter barnevernloven.

For det første er det slik at det er andre enn ektefolkene selv som bestemmer at ekteskapet skal inngås. Dette vil som regel være ektefolkens nære familie.⁷ Dette kriteriet er oppfylt selv om den ene parten har avfunnet seg med ekteskapet eller til og med har deltatt i utvelgelsen. Dette har støtte i FNs konvensjon mot diskriminering på bakgrunn av kjønn, av 1981, Kvinnekonvensjonen, artikkel 16, særlig punkt b.⁸ Det følger også direkte av en språklig tolkning av begrepet tvang at en ikke selv er initiativtaker til handlingen.

For det andre må ekteskapet bli inngått mot minst den ene partens vilje. Partenes frie og fulle samtykke understrekes også i Kvinnekonvensjonens art 16 pkt. b. Det kan ikke stilles noe krav til graden av protester fra den som giftes bort, slik enkelte hevder. Det må være tilstrekkelig at parten rett ig slett ikke vil giftes. Selv om taushet i forhold til ekteskapsinngåelsen i noen land blir betraktet som samtykke, er dette en helt uakseptabel tankegang etter norske regler. Kravet om fritt og fullt samtykke må sees på som en absolutt forutsetning. Og selv om det ikke burde være nødvendig å minne om det: vi må

⁷ Anja Bredal: ”Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn”, Kompetansesenteret for likestilling, 1998 side 8.

⁸ Norge ratifiserte konvensjonen 03.09.1981. Andre land som har ratifisert er f. eks. Bangla Desh, Etiopia, Gambia, Irak og Marokko.

la disse reglene gjelde like mye for jenter fra for eksempel Midt-Østen som for jenter fra Østerdalen. Uansett kulturell ballast.

For det tredje må det fra de som gjennomfører tvangsekteskapet, utøves tvang eller trussel om tvang overfor den som påberoper tvangsekteskapet. Tvangen må være mer enn en ”intens rådgivning”, men det kan ikke kreves så sterk tvang som i straffelovens §222 første alternativ. Det kan derfor være et tvangsekteskap selv om tvangselementet i seg selv ikke er straffbart.

Dersom tvangen eller truslene stopper fordi ungdommen setter seg til motverge og handlingen ikke får noen følger for vedkommende i ettertid, er en antagelig utenfor begrepet. Det bør dessuten kreves at det fra foreldrenes side vises en fysisk eller psykisk *sterk* vilje til gjennomføring av handlingen. Trusselen må med andre ord fremstå som reell. Trusselen om utstøtelse ved nekting av å inngå ekteskapet må ansees som så traumatiserende at kriteriet ”tvang” må ansees oppfylt. En må, for å iverksette tiltak etter barnevernloven, kunne regne med at tvangen eller truslene vil bli gjennomført.

At jenta velger å gi etter for presset, og kanskje forsvare det, endrer altså ikke ekteskapets status fra tvangsekteskap til frivillig ekteskap. En må da se konkret på *hvorfor* jenta eventuelt har akseptert situasjonen og på forholdene ellers. Her er det fort å gå i den fellen og godta et ”arrangert” ekteskap som ensbetydende med frivillighet.

Også forsøk på å tvinge et barn til å inngå ekteskap, kan i seg selv være grunnlag for å vurdere undersøkelse, dersom virkemidlene har vært sterke, og selv om forsøket ikke førte til noe. At barneverntjenesten viser interesse kan ha en preventiv effekt for senere forsøk, så sant barneverntjenesten signaliserer at den vil følge opp familien i tiden fremover. Dette kan også ha betydning for eventuelle yngre søsken som på et senere tidspunkt kan bli utsatt for det samme.

2.2 Omfang av tvangsekteskap i Norge

Det er vanskelig å gi noe klart bildet av problemets omfang i Norge.

Ekteskapsmønstrene i de mest aktuelle innvandrergруппene sier imidlertid en del om det potensielle omfanget. Det er grunn til å tro at et mønster som de følgende tallene viser, ikke er et resultat av frivillighet.⁹ Tabellen viser inngåtte ekteskap mellom 1. generasjons innvandrerkvinner fra noen utvalgte land, og hvem disse giftet seg med, i perioden 1996 til 2001.

---

⁹ Tallene er hentet fra ”Feminin integrering” (annen utg.), Hege Storhaug og Human Rights Service, Kolofon, 2003

	Antall ekteskap	Mann fra opp- rinnelses- landet	Samme land- bakgrunn, bosatt her	Annen bakgrunn	Norsk
Thailand	285	28 (9,8%)	3 (1,1%)	37 (13%)	217 (76,1%)
Fillipinene	432	65 (15,1%)	50 (11,6%)	36 (8,3%)	281 (65%)
Marokko	144	98 (68,1%)	22 (15,3%)	9 (6,3%)	15 (10,4%)
Tyrkia	363	281 (77,4%)	46 (12,7%)	11 (3%)	25 (6,9%)
Somalia	138	66 (47,8%)	53 (38,4%)	9 (6,5%)	10 (7,2%)
Irak	119	51 (42,9%)	56 (47,1%)	7 (5,9%)	5 (4,2%)
Pakistan	479	349 (72,9%)	121 (25,3%)	6 (1,3%)	3 (0,6%)

Kilde: HRS – tall bestilt fra SSB

I følge ”Feminin integrering” er bildet omtrent det samme for ekteskap inngått blant 1.generasjons innvandrermenn. Situasjonen når det gjelder annen generasjons kvinner i samme tidsrom er ikke annerledes.

- 98% av 2.generasjons pakistanske kvinner giftet seg med mann av samme opprinnelse. 76% var ”henteekteskap”.
- Tilsvarende tall for tyrkiske kvinner er henholdsvis 97 og 81%
- Indiske kvinner: 87 og 68%
- Marokkanske kvinner: 96 og 82%

Som sagt gir dette kun en pekepinn når det gjelder antall ungdommer i faresonen. Allikevel er det slik at tradisjonen med arrangerte ekteskap sterkt i de landene som her er nevnt. Det er heller ikke noe som tyder på at tradisjonen er svekket i diasporaene i Norge. Hvis en videre legger til grunn at det i tradisjonen ikke er et reelt spillerom for selv å velge ektefelle, snakker vi om et betydelig antall ungdommer som er eller blir utsatt for tvangsekteskap i Norge.

ORKIS har til enhver tid oversikt over antall konkrete saker som organisasjonen arbeider med. Dette er saker som kommer via Informasjonstelefonen mot tvangsekteskap, et prosjekt initiert av Barne- og familiedepartementet, og som er en del av regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap.¹⁰ Følgende oversikt gir et visst bilde av hverdagen når det gjelder tvangsekteskap i Norge, selv om mørketallene er store:

	Saker	18 år og yngre antall	18 år og yngre %	Andel gutter %
2000	170	63	37 %	10
2001	168	63	38 %	14
2002	236	77	33 %	13

Prosentandelen gutter gjelder de fra 18 år og yngre. Generelt for alle henvendelser til ORKIS er andelen gutter ca 17%.

Det er med andre ord et ikke ubetydelig antall saker hvor vedkommende som søker hjelp er i aktuell alder for barneverntjenesten. Antallet som rent faktisk kommer i kontakt med barneverntjenesten er ukjent, men sannsynligvis mye mindre.

¹⁰ Telefon 815 55201, se hjemmeside på http://www.oslo.redcross.no/html/orkis/orkis_infotelefon.htm

Som et resultat av mediefokuseringen på temaet tør nå enkelte ungdommer å si fra om hva som skjer med dem, hvilket har ført til at barneverntjenesten i større grad enn før har fått konkrete saker å ta stilling til. De ungdommene som tør å si nei til et tvangsekteskap tar antagelig sitt livs viktigste avgjørelse. Det er i mange tilfeller opp til barneverntjenesten hvorvidt de blir i stand til å leve med den.

2.3 Noen hovedproblemer

2.3.1 Æresbegrepet

Innholdet i æresbegrepet har mange fellestrekk de landene som praktiserer tvangsekteskap. For å forstå hva problemet med tvangsekteskap dreier seg om er det helt nødvendig å forstå innholdet i begrepet "ære" og "respekt". En vil da også lettere kunne forstå hvorfor skikken blir holdt i hevd til tross for at foreldrene vet at det er i strid med norsk lov og jentas beste. Jeg hittsetter tre avsnitt av TV2's dokumentasjon i forbindelse med programmet Rikets tilstand, 07.10.1999¹¹:

"Mannen har høyere status enn kvinnen, og kjønnene har ulike roller som skal utfylle hverandre. Mannens ære avhenger av at han kan beskytte og forsørge familien. Det betyr at hvis kvinnen for eksempel er den som forsørger familien, mister mannen æren. Det samme skjer dersom han ikke reagerer med aggresjon overfor dem som måtte true hans familie. Å miste ære er det samme som å miste all respekt i omgivelsenes øyne.

Kvinnens ære er knyttet til hennes seksualitet. Hun skal være jomfru når hun giftes bort. Som gift kvinne skal hun helst ikke omgås andre menn enn dem i den nærmeste familien. Dette for å minimalisere faren for at hun skal ha seksuell omgang med andre menn. For mange kvinner i muslimske land innebærer dette at de holdes inne i huset mye av døgnet. Ønsket om å kontrollere kvinners seksualitet er årsaken til at kjønnene lever atskilt; den såkalte kjønnsegregasjonen.

Mannen har ansvaret for å kontrollere at døtrene og hustruen passer sitt rykte, deres seksuelle ærbarhet. Hvis ikke familiens kvinner adlyder ham, latterliggjøres han for omgivelsene: Han er en mann uten ære, og hele familien påføres skam. Å påføres skam betyr i praksis at familien blir utstøtt. I et samfunn uten offentlige sosiale institusjoner innebærer en slik isolasjon en nærmest uholdbar livssituasjon for familien."

En måte å gjenopprette æren på er at den personen som har medført tap av ære for familien enten bli utstøtt eller tatt av dage, altså æresdrap. Tilfellene av tvangsekteskap utført mot norske jenter av innvandrerbakgrunn har i varierende grad vært preget av vold fra familiens side mot jenta. Det er tilsynelatende ikke slik at familiens oppholdstid i Norge, eller et annet vestlig land, i seg selv betyr en svekkelse av ærens betydning for familiene.

Flere av ungdommene har en interessant forklaring på hvordan hele kulturen styres av hensynet til æren. Denne går ut på at det ikke er familien selv som ønsker å gjennomføre tvangsekteskapet, men det etniske *miljøet* i familiens omgivelser. Eller hva familien *tror* at miljøet krever av dem. Problemet blir dermed nærmest uløselig. Den fryktede risikoen ved å bryte med hva en tror forventes av en, er at hele familien mister ære, og utstøtes. Den familien som lar en datter gifte seg etter fri vilje, på bakgrunn av

---

¹¹ Artikkel: Hege Storhaug for TV2, 07.10.99

kjærlighet, vil ha mistet all respekt. En respekt som er helt nødvendig for å overleve, både som familie og som individer. I tillegg til oppfatningen av at miljøet krever lojalitet, vil det enkelte individ selv delta lojalt i opprettholdelse av systemet ved å ”tyste” på de som går over streken. Resultatet blir et system hvor alle passer på alle i ærens tjeneste. En av jentene fra videregående skole sa det slik: Samme hvor jeg drar, så vil det ikke gå mer enn 10 minutter før ”folka” vet hvor jeg er.¹² Og underforstått: den som sladrer til hennes familie får en høy stjerne.

Æren lever i storfamilien. Avgjørelser for den enkelte, så som ekteskap, tas ut fra storfamiliens interesser og ikke individets. Det er med andre ord en identifisering mellom individets og storfamiliens behov.¹³ Storfamilien inkluderer familien i Norge og familiemedlemmer av betydning i hjemlandet. For barneverntjenesten betyr dette at det ikke er tilstrekkelig å tenke på megling mellom mor, far og barn. En må ha *hele* storfamilien for øyet og dennes plass og respekt i det etniske miljøet de tilhører. På samme måte må en se at utstøtelse av et barn innebærer utstøtelse fra den nærmeste familie, storfamilien og alle personer i miljøet som vet hvem jenta er. Det er med andre ord ikke lite de jentene som bryter ut, risikerer.

Æresbegrepet, via tvangsekteskap, har sporadisk vært tema i norske rettssaler. Det finnes enkelte underrettsdommer i barnefordelingssaker hvor partene var gift arrangert og som gir et bilde av hva som *kan* skje når partene er ukjente for hverandre ved ekteskapsinngåelsen. Graden av tvang ved inngåelsen av disse ekteskapene er imidlertid ikke berørt i dommene. I en dom fra Borgarting lagmannsrett, hvor begge ektefellene opprinnelig kom fra Tyrkia, ble mor tilkjent foreldreansvar og daglig omsorg for deres felles barn.¹⁴ I fars anførsler innrømmes konfliktene i ekteskapet og at disse har sin begrunnelse i det arrangerte ekteskapet. I anførselen påpekes at ”under norske forhold varer et slikt ekteskap ikke lenge”. Det som sies i denne anførselen er at et ekteskap som baseres på et kjønnsrollemønster i tråd med gamle æresbegreper, ikke har livets rett i det norske samfunnet. At gutter eller menn som tvinges inn i arrangerte ekteskap reagerer med vold, blir også fremhevet i intervju med pakistanske gutter.¹⁵ Dette belyser på en god måte den fare barnet risikerer å bli utsatt for ved tvangsekteskap eller trusler om tvangsekteskap. I denne saken, som i saker som omtales senere, er det et betydelig innslag av vold og utilbørlig kontroll fra mannens side overfor kvinnen.

Også *æresdrap* forekommer i Norge. Et æresdrap er en kollektiv beslutning om at storfamiliens, eller klanens, ære skal gjenopprettes. I den såkalte Fadimesaken i Sverige, er det Fadime far som må ta seg av slektens krav om at Fadime må drepes. I Unni Wikans bok går det klart frem at det er lederskikkelser i slekten som tar den egentlige avgjørelsen om at det må skje, og at faren nærmest er å anse som et redskap for dens vilje. Fadime fikk et ultimatum; eksil eller døden. Hun valgte å trosse farens krav til henne om å leve vekk fra familien (i eksil), og resultatet av den beslutningen er kjent.¹⁶

---

¹² Intervjuundersøkelsen. ”Folka” er andre pakistanere.

¹³ Bredal 1998, side 7

¹⁴ LB-1998-02577

¹⁵ Jfr. Artikkel Aftenposten 25.03.01

¹⁶ Unni Wikan: ”For ærens skyld – Fadime til ettertanke”, Universitetsforlaget 2003. Både Unni Wikan og Hege Storhaug dokumenterer i sine bøker at æresdrap skjer i Norge.

2.3.2 Kastesystemet

Jeg velger her å se på kastesystemet i pakistansk kultur fordi det finnes godt kildemateriale og fordi det gjelder en vesentlig andel av målgruppen. For å forstå partene i en familiekonflikt av disse dimensjonene er det nødvendig med en grunnleggende forståelse av kastesystemet. Dette er et system som i alle fall i Pakistan er av stor betydning. Dette tross for at systemet stammer fra hinduistiske India, og er i strid med islam. Det er tvilsomt om betydningen er noe mindre i de norsk-pakistanske miljøene, enn i de områdene i Pakistan som norsk-pakistanerene i hovedsak kommer fra.¹⁷

I pakistansk kultur er de øverste kastene "Shurfa kastene". Disse består av flere underkaster, men har det til felles at de betraktes av seg selv og andre som særlig ærbare. De blir også omtalt som guddommelige. Dernest følger "non-shurfa" kastene (ikke-, eller mindre ærbare) og til sist Kammi. Kammikastene er ulike grupper arbeidere, hvilket gir et bilde av kastesystemet som en sosial / økonomisk rangordning.¹⁸ Trinnhøyden mellom de ulike underkastene vil imidlertid kunne variere i tråd med lokale tradisjoner. Mens kastesystemet i India er religiøst betinget, har det pakistanske også preg av å skille mellom sosiale klasser.

I sin doktoravhandling beskriver Inger Lise Lien hvilken grunnleggende betydning kastesystemet har i Pakistan.¹⁹ En person av høy kaste trenger ikke vise noen form for respekt eller yte noen form for hjelp til en person av den laveste gruppen kaster; kammiene. Avstanden er fundamental. Og kaste følger en person hele livet. Selv om en kammi opparbeider seg eiendom og materiell status, forblir vedkommende en kammi uten respekt fra høyere kaste. Det kan også være slik at en gutt av en kammikaste vil bli mistenkeliggjort og trakassert dersom han gjør noen form for tilnærmelser overfor en jente av høyere kaste. Ved flytting til Norge eller et annet vestlig land vil kastestrukturen og æresbegrepet utsettes for et visst press om demokratisering. Dette viser seg blant annet ved at pakistanere som ønsker å flytte tilbake til Pakistan, såkalt reemigrering, opplever hjemlandets strenghet som problematisk. Resultatet blir ofte at vedkommende flytter tilbake til vesten.

Men det er tvilsomt om det har skjedd noen demokratisering av kaste- og familiestruktur i miljøet i Norge som har hatt betydning for synet på tvangsekteskap. Men det kan kanskje være grunn til å håpe på at både æresbegrepet, tradisjonen med arrangerte ekteskap og kastesystemet vil brytes ned på sikt.

2.3.3 Forholdet til islam

Islamsk lovgivning, eller Sharia, består, i tillegg til Koranen, av:

- ✓ Sunna: Den muntlige tradisjonen som gjengir hvordan Muhammed og hans nærmeste løste problemer.
- ✓ Hadith: Sunna samlet og nedfelt i faste fortellinger.

Den endelige sharia ble fastlagt av datidens rettslærde teologer / jurister i løpet av de drøyt 200 første årene etter profeten Muhammads død i år 632. De rettslige prinsipper som disse utviklet regnes som en del av rettskildene til sharia.

---

¹⁷ Storhaug, 1998, side 152.

¹⁸ Inger Lise Lien: "Moral og emosjoner i Pakistansk Punjab", 1993

¹⁹ Lien 1993, side 85 flg.

I tillegg kommer innflytelse fra rettsavgjørelser fra de land som praktiserer Sharialovgivning.

Allah er lovgiver og det må derfor ikke være motstrid mellom Sharia og samfunnets lover. Makthaverne skal etter dette ta beslutninger ut fra Guds vilje og ikke, slik det er i demokratiske samfunn, ut fra hva folket ønsker eller trenger.²⁰

Det teoretiske utgangspunktet er at tvangsekteskap er uforenlig med islam. Det finnes flere uttalelser fra profeten som taler for kvinnes rett til å inngå ekteskap etter eget ønske.²¹ Dette utgangspunktet ble bekreftet av det ledende islamske universitetet i Lahore, Jamia Ashrafia University, under et besøk i Pakistan i desember 2002.²²

Islamsk kvinnegruppe I Norge, IKN, sier blant annet følgende om tvangsekteskap sett i forhold til islam:²³

- ✓ Det er ikke tillatt å presse noen til å gifte seg
- ✓ Vi har ingen rett til å utstøte noen fra familien
- ✓ Ungdom har rett til å samarbeide med foreldrene om hvem de skal gifte seg med, når de skal gifte seg og hvordan de kan bli kjent med den andre personen før de gifter seg.

Selv om det siste punktet langt på vei anerkjenner et arrangert ekteskap, hvilket i seg selv på ingen måte er noen garanti for frivillighet, er IKNs syn altså at tvangsekteskap er uforenlig med islam.

Men frivillighet ved ekteskapsinngåelse er allikevel et utgangspunkt med betydelige modifikasjoner.

Koranens 2. kapittel rommer f. eks. en del regler om ekteskap og skilsmisse, se f. eks. kapittel 2, vers 226 flg. Her finnes regler for når islam tillater skilsmisse. Reglene er vesensforskjellige for menn og kvinner, slik at det er mannen som i hovedsak kan forlange skilsmisse.²⁴ Kvinner har også rettigheter, men her er vilkårene strenge, og i mange land nærmest uoppnåelige.

I tillegg til skilsmisseglovene, er sharias regler om lovlig bigami, kjønnssegregasjon og kvinnens underordning i samfunn og familie, med på å underminere det nevnte utgangspunktet. Det er med andre ord et spørsmål hva som blir igjen av utgangspunktet, når sharias grunnleggende kvinnesyn trekkes fra.

Praktiseringen av islam i enkelte miljøer er i en viss grad styrt av kulturelle / økonomiske interesser. Det er ikke uvanlig at islam brukes som begrunnelse overfor ungdommen, som en måte å bryte ned motstanden mot ekteskapsbeslutningen på. Å skaffe ungdommene en veileder kan være til hjelp. Slik hjelp vokser ikke på trær, men materiell fra liberale organisasjoner som IKN kan være til hjelp. ORKIS kan muligens også bistå, gjerne i forbindelse med mekling, med å skaffe nødvendig ekspertise. Representanter for

---

²⁰ Svein Sando, HiST, 11.09.00

²¹ Se min egen "Islamsk rett – oversikt", 2002

²² Studietur, desember 2003

²³ Islamsk kvinnegruppe Norge (IKN): Ekteskap i islam

²⁴ Ungdom som hentes til Norge fra strengt muslimske land, og med minimal kjennskap til norske regler, vil kanskje tro at dette er gjens regler også i Norge. Det er derfor viktig å nå frem overfor denne gruppen, om at det i Norge gjelder norske regler for skilsmisse og ekteskap. Dette kan høres selvsagt ut, men er det ikke.

ungdommens / familiens menighet er derimot *ikke* nødvendigvis de beste hjelperne, da disse gjerne kan ha en egen agenda i saken.

Det anbefales at en i en konkret sak presiserer at tvangsekteskap ikke er en religiøs problemstilling. Det er lite fruktbart å gå inn i en teologisk diskusjon om kvinnens rettigheter i islam. Dette er regler som allikevel ikke gjelder i Norge. Et bedre utgangspunkt er å se på kvinners rettigheter i Norge, ved siden av internasjonale menneskerettigheter, hvilket skulle være tydelig nok.

2.4 Oppsummering av kapittel 2.

En "arbeidsdefinisjon" av tvangsekteskap til bruk for barneverntjenestens arbeid kan være

"et ekteskap som gjennomføres *mot minst en parts vilje*, med en person som *andre har utpekt* og som blir gjennomført under tvang eller trussel om tvang". For barneverntjenesten er det innholdet i forholdet som har betydning og ikke om det kalles tvangsekteskap eller eventuelt "arrangert ekteskap". Stikkordet er frivillighet.

ORKIS og andre organisasjoner opplever en stor pågang i antall tvangsekteskapsaker, selv om tallene varierer fra år til år, og i løpet av året. Tallene sier bare noe om potensialet for problemet og ingen ting om det reelle omfanget. Mørketallene er store, og det reelle omfanget vites ikke.

Det styrende hensynet bak tvangsekteskap er ære. Skikken stammer fra patriarkalske samfunn hvor mannens / klanens ære er avhengig av kvinnens renhet og jomfruelighet. En av flere begrunnelser for tvangsekteskap er dermed å sikre jomfruelighet ved ekteskapsinngåelse. Enhver seksuell kontakt med det annet kjønn er dermed, for jenter, forbudt. Konsekvens av brudd på dette, eller av å nekte å inngå det påtvungne ekteskapet, kan være utstøtelse eller i verste fall at jenta drepes. Æresdrap er kjent fra land som Marokko og Pakistan og har også skjedd med ungdom i Norge.

Flere av miljøene er dominert av et kastesystem hvor mennesker og familier vurderes etter sitt opphav. Dette har betydning for den respekten som vises menneskene i mellom og er viktig å være klar over for hjelpeapparatet når handlinger og holdninger skal forstås. Blant de yngre er det håp om at dette, og æresbegrepet, mister betydning etter hvert. Betydningen er imidlertid fortsatt sterk.

Tvangsekteskap er ikke en muslimsk skikk, selv om den i hovedsak knytter seg til muslimske kulturer. Skikken er betydelig eldre enn islam, men har likevel fått en feilaktig begrunnelse i religionen. Islam har allikevel elementer i seg som gjør at kvinners stilling i ekteskaps- og familiespørsmål er svekket etter vestlig standard.

3 Rett til hjelp?

3.1 Generelt.

Det at barneverntjenesten har utvist en viss vegring mot å ta fatt i disse sakene, utløser spørsmålet om hvorvidt barn har *rett* til hjelp. Denne drøftelsen vil ta for seg denne typen klienter spesielt, men er av betydning for rett til hjelp etter barnevernloven generelt.

I følge forarbeidene er ikke lov om barneverntjenester en rettighetslov.²⁵ Loven er utformet slik at den pålegger kommunen en viss aktivitet overfor barnet når visse vilkår er oppfylt, slik at det er det kommunale barnevernets *skjønn* som er avgjørende.

I forbindelse med høringen til Barne- og familiedepartementets utredning ”Barnevernet i Norge” (Befring-utvalget), foreslår barneombudet i sitt høringsnotat at retten til hjelp nedfelles i en egen rettighetslov.^{26 27} Dette er forslag som fra tid til annen reises fra ulike hold. Barne- og familiedepartementets handlingsplan slår fast at tvangsekteskap, eller trussel om dette, skal prioriteres av hjelpeapparatet.²⁸ Men heller ikke handlingsplanen antyder noen *rett* til hjelp for de barna det gjelder.

30 nye tiltak mot tvangsekteskap ble presentert av regjeringen våren 2002. Et av forslagene her, som i skrivende stund ikke er avklart, gjelder øvre aldersgrense for iverksetting av barnevernstiltak.²⁹ Forslaget er her at et tiltak kan iverksettes for ”barn” opp til 20 år, dersom forholdet var meldt til barneverntjenesten før fylte 18 år. Med andre ord en annerledes ordning enn 23-års grensen, hvor et *tiltak* må ha vært iverksatt før fylte 18 år.

3.2 Menneskerettigheter

Jeg drøfter først hvorvidt det eksisterer en rett for norske barn og ungdommer til vern mot tvangsekteskap i kraft av menneskerettighetene.

Etter Grunnlovens § 110c skal Norge respektere og sikre menneskerettighetene, om nødvendig ved lov.

Grunnlovens § 110c:

Det paaligger Statens Myndigheder at respektere og sikre Menneskerettighederne. Nærmere Bestemmelser om Gjennomførelsen af Traktater herom fastsættes ved Lov.

²⁵ Ot.prp. nr. 44 1991/1992 s 6-7.

²⁶ NOU 2000:12, Barnevernet i Norge (Befringutvalget)

²⁷ Barneombudet 15.10.2000, kap. 7

²⁸ Barne- og familiedepartementet: Handlingsplan mot tvangsekteskap, side 12.

²⁹ ”Fornytt innsats mot tvangsekteskap”, <http://odin.dep.no/bfd/norsk/publ/handlingsplaner/004021-220004/index-hov001-b-n-a.html>. Tiltak nr. 13. ”Skrivende stund” er 08. desember 2003.

Denne plikten er delvis oppfylt i og med lov av 21.05.1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). Loven inkorporerer Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 (EMK) og de to FN-konvensjoner av 16. desember 1966 om sivile og politiske og om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (hhv. SP og ØSK).

SP artikkel 23 nr. 3 slår fast at et ekteskap, for å være gyldig, må inngås etter partenes frie og fullstendige samtykke. Denne bestemmelsen gjelder ekteskapets *gyldighet*. Det følger av formålet med bestemmelsen at konvensjonspartene kan legge restriksjoner på adgangen til å inngå giftemål.³⁰ Selv om tvangsekteskapene som omfattes av denne oppgaven inngås i utlandet, innebærer det en lovlig, folkerettslig restriksjon at de kan oppløses etter ekteskapslovens § 16,3. ledd

Etter EMK art. 8 nr. 1 har enhver rett til respekt for sitt privatliv og familieliv. Retten til privatliv etter EMK art. 8 nr. 1 må inkludere frihet fra tvangsekteskap. Men tvangsekteskapene skjer innenfor familiens sfære, og denne sfæren er vernet etter denne bestemmelsen. Den retten et enkelt familiemedlem har etter nr. 1 kan derfor lett bli illusorisk. EMK. Art. 8 nr. 2 gir imidlertid en rett for myndighetene til å gripe inn i familiens utøvelse av familielivet, herunder det å arrangere et ekteskap under tvang, under visse forutsetninger. Inngrepet må for det første være hjemlet i norsk intern rett. For det andre må inngrepet anses som nødvendig i et demokratisk land for å ivareta visse demokratiske verdier. Disse verdiene er uttømmende gitt i bestemmelsen. Det som særlig er aktuelt når det gjelder tvangsekteskapet er myndighetenes rett til å gripe inn for å verne "andres" rettigheter og friheter. Retten til å inngå, eller å la være å inngå, ekteskap, er slike rettigheter og friheter. Også for å forebygge kriminalitet kan retten til respekt for privatlivet innskrenkes. Tvangsekteskap som rammes av straffelovgivningen er da grunnlag for regulering av familielivet.

I og med menneskerettsloven eksisterer det følgelig etter norsk rett en menneskerettslig plikt for myndighetene til å verne borgerne mot tvangsekteskap. Dette vernet er delvis gitt gjennom straffelovgivningen. "Respekt for" henspeiler ikke bare på vern mot innblanding fra myndighetenes side, men også en plikt fra myndighetenes side til *aktivt å verne* den enkeltes rett til privatliv og familieliv.³¹ Spørsmålet er hvorvidt det er gitt et særskilt vern for barn, gjennom bl.a. barnevernloven.

I lov av 01.08.2003 nr. 86 ble FNs barnekonvensjon innkorporert som norsk lov. Inntil da har presumpsjonsprinsippet medført at konvensjonen har ligget til grunn for anvendelsen av barnevernloven.

Barnekonvensjonen er vedtatt av parter som, slik det fremkommer i traktatens fortale, "...er oppmerksom på at «barn på grunn av sin fysiske og mentale umodenhet har behov for spesielle vernetiltak og særskilt omsorg, herunder passende vern gjennom lovgivningen så vel før som etter fødselen», slik dette blir tilkjennegitt i Deklarasjonen om barnets rettigheter, vedtatt av De Forente Nasjoners Hovedforsamling den 20. november 1959.”³² Konvensjonen Artikkel 12 slår fast barnets selv- og medbestemmelsesrett, som i barnelovens §§ 31 og 33. I tillegg påpekes det at barnet skal kunne hevde disse rettighetene i forhold til myndighetene. Dette er det samme som

³⁰ Erik Møse, kommentarer til SP, Karnov norsk kommentert lovsamling, 2001

³¹ Erik Møse, kommentarer til EMK, Karnov norsk kommentert lovsamling, 2001

³² Konvensjonen er ratifisert av blant andre Norge, Algerie, Bangladesh, Marokko, Pakistan.

følger av barnevernloven §§ 6-3 og 7-4 samt barnelovens § 30. Artikkel 12 er dermed en viktig bestemmelse når det gjelder tvangsekteskap. Artikkel 19 nr. 1 slår fast at partene har plikt til, via lovgivningen, å verne barn mot enhver form for vold, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, herunder seksuelt misbruk, fra foreldre eller andre. Å overgi en jente til en, for henne, fremmed mann via et ekteskap, vil oppleves som voldtekt.³³ I tillegg gir en rekke av konvensjonens øvrige bestemmelser et relativt entydig inntrykk av en forpliktelse til å verne (eller en *rett* til vern..) barn mot tvangsekteskap. Artikkel 14 om tanke-, samvittighets- og religionsfrihet er viktig siden islam, om enn forfeilet, blir brukt av foreldrene som begrunnelse for tvangsekteskapet.³⁴ Religionsfrihet inkluderer da frihet fra foreldrenes religiøse feiltolkninger.

Retten til privatliv, som i EMK. Art. 8, følger av konvensjonens art. 16. Artikkel 19 gir barn rett til vern mot mishandling og misbruk. På bakgrunn av hva som ligger i et tvangsekteskap innebærer denne bestemmelsen et vern for barnet, særlig i de mer graverende tilfellene. Det kan også reises spørsmål om hvorvidt en pike som giftes bort til en for henne ukjent mann, utsettes for seksuelt misbruk.³⁵ Vern mot dette er gitt i artikkel 34. Samlet sett verner konvensjonens bestemmelser barnet mot de fysiske og psykiske overgrepene som et tvangsekteskap består av. Vernet etter konvensjonen gjelder respekt for privatliv, liv og legeme hvilket er å anse som så grunnleggende menneskerettigheter at presumsjonsprinsippet kommer til anvendelse. Konvensjonen gir etter dette et vern mot tvangsekteskap som må tas hensyn til ved utøvelse av norsk rett.³⁶

FN konvensjon mot diskriminering på bakgrunn av kjønn, (*Kvinnekonvensjonen*) av 1981er, ved de prinsippene som slås fast, relevant. Konvensjonen er ikke gjennomført i norsk rett, men har samme stilling som barnekonvensjonen etter presumsjonsprinsippet. Særlig er artikkel 16 i konvensjonen av betydning. Konvensjonspartene skal etter denne artikkelen treffe alle nødvendige *tiltak* for å sikre at alle kvinner (også under 18 år) fritt kan velge ektefelle og at ekteskap kun skal inngås etter fullt og fritt samtykke.³⁷

FNs kvinnekonvensjon art. 16 bokstav b:

...samme rett til fritt å velge ektefelle og å inngå ekteskap bare med sitt eget frie og fulle samtykke,

Til slutt nevner jeg FNs Ekteskapskonvensjon, ratifisert av Norge 10. september 1964. Etter fortalen til denne skal de kontraherende parter ta alle mulige forholdsregler for å avskaffe skikker, gamle lover og sedvaner som er til hinder for fritt valg av ektefelle. Avskaffelse av barneekteskap og bortforlovelse av unge piker før pubertetsalderen er også et mål etter konvensjonen.³⁸

³³ Storhaug, 1998, side 112

³⁴ Om islam og tvangsekteskap se Kari Vogt: "Kommet for å bli" – Islam i vesteuropa og brosjyren "Ekteskap i Islam" fra Islamsk Kvinnegruppe i Norge.

³⁵ Se f. eks. Nasim Karim: "Izzat"

³⁶ Se Torkel Opsahl, 1996, side 1

³⁷ Norge ratifiserte konvensjonen 03.09.1981. Andre land som har ratifisert er f. eks. Bangla Desh, Etiopia, Gambia, Irak og Marokko.

³⁸ Se også BFD: "handlingsplan mot tvangsekteskap", 2000

Det følger etter dette at tvangsekteskap som fenomen er å anse som et overgrep mot barn i menneskerettslig forstand, ikke minst etter Barnekonvensjonens regler. Etter dette kan de se ut til at Norge er folkerettslig forpliktet til å gi et tilstrekkelig vern mot tvangsekteskap eller trusler om tvangsekteskap, enten aktivt ved å iverksette regler som forhindrer tvangsekteskap, eller passivt ved ikke å ha et lovverk som tillater det. Konklusjonen på dette blir at det er en menneskerett for barn i Norge å bli vernet mot tvangsekteskap slik at en rett til hjelp eksisterer. Dette må danne bakgrunn når barnevernlovens regler skal tolkes.

3.3 Rett etter barnevernloven.

Retten til ytelser utløses etter et faglig skjønn og ikke som en rettighet direkte i kraft av loven.³⁹ Dette faglige skjønn vil styres av føringer i forarbeidene, rettspraksis på området, juridisk teori og ikke minst det offentliges egen praksis. Den private part kan angripe dette skjønn ved å påklage vedtak til Fylkesmannen etter bvl. § 6-5 eller til Fylkesnemnda for sosial saker etter barnevernlovens § 7-2. Fylkesmannen kan prøve alle sider av vedtaket, også det faglige. Hvorvidt det gis hjelp etter en klage vil i praksis bero på et nytt faglig skjønn fra Fylkesmannens side og ikke hvorvidt vedkommende har fått ”retten sin”. Adgangen til å påklage et vedtak innebærer altså ikke en rettighetstenkning.

Det vernet mot tvangsekteskap myndighetene etter folkeretten er pålagt å gi borgerne, er en sterk tolkingsfaktor når barnevernloven skal tolkes.⁴⁰ Folkeretten gir relativt klare regler for hva som kan aksepteres og hva som er brudd på menneskerettighetene. Barneverntjenesten må særlig ta hensyn til de *pliktene* som pålegges myndighetene i kraft av menneskerettighetene når en ”kan-bestemmelse” som barnevernloven § 4-12 behandles. Det samme må gjelde når barnet skal vernes etter et akuttvedtak. Jeg har tidligere slått fast at barn i Norge er vernet mot de enkelte elementene i et tvangsekteskap etter folkerettens regler. Regler som gjelder i Norge enten som følge av inkorporering eller presumsjonsprinsippet. Når jeg kaller dette en sterk tolkningsfaktor begrunner jeg dette i at de konvensjonene som er vedtatt har bred internasjonal støtte og gjelder grunnleggende menneskerettigheter. Disse konvensjonene er, som vist tidligere, preget av å gi nettopp *rett* til vern.

Barnevernlovens ordlyd innebærer ingen *rett* til hjelp for de det gjelder. Kommunen har etter §§ 2-1, 8-1 og 9-1 plikt til å organisere tjenesten, yte tjenester etter loven og til å finansiere driften. Men ordlyden i bestemmelsene er for vag til å si at myndighetenes plikt til ytelse møtes av en rett til hjelp hos den trengende.

Lov om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) § 4-3 statuerer, i motsetning til barnevernloven, en rett til visse tjenester for *voksne* som oppfyller visse krav. Det er påpekt i juridisk teori at det da er lite forståelig at det ikke på samme måte er gitt en rettighetsbestemmelse for barn etter barnevernloven.⁴¹

En grunn til at loven mangler en rettighetsbestemmelse kan være at den er typisk skjønnspreget. Dette var også stortingsflertallets grunn til ikke å ta en slik bestemmelse med da loven ble vedtatt.⁴² Det ville allikevel være barneverntjenestens skjønn som ble

---

³⁹ Ofstad Skar side 22.

⁴⁰ Se forrige kapittel

⁴¹ Knut Lindboe: ”Barnevernrett” 1998 s. 26-27.

⁴² Ot.prp. nr. 44 1991 / 1992 s. 6-7

avgjørende for hvorvidt rettighetsbestemmelsen skulle inntre. Etter forarbeidene er dermed loven ikke slik å forstå at plikten til å yte hjelp møtes av en rett til hjelp. Loven benytter dessuten svært skjønnsmessige kriterier, hvilket også undergraver et rettighetssystem.

Når det gjelder hjelpetiltak etter bvl. § 4-4 er det imidlertid slik at dersom faktum kan subsumeres etter loven så *skal* det ytes hjelpetiltak. Hvorvidt denne plikten til å yte tiltak innebærer en rett til hjelp vil til en viss grad være et terminologisk spørsmål. Resultatet for barnet vil være det samme, selv om det juridisk vil være en forskjell i forhold til klage på manglende hjelpetiltak. Drøftingen om rett til hjelp vil etter dette i særlig grad ha interesse når det gjelder rett til hjelp etter tvangsbestemmelsene i barnevernloven.

Reelle hensyn støtter tanken om en rett til hjelp. En rett til hjelp vil gi barneverntjenesten en plikt til ytterligere innsats for å fastslå om kriteriene for retten foreligger. Dette vil være en annen og riktigere vinkling enn når innsatsen fra barneverntjenesten skal fastslå om det er *adgang* eller *plikt* til inngripen.

Etter norsk rett er dermed situasjonen så langt at det i stor grad er opp til en barnevernfaglig vurdering hvorvidt tvangsekteskap subsumeres inn under barnevernlovens vilkår i de bestemmelsene som er aktuelle og det er, i alle fall til en viss grad, opp til tjenesten selv hvorvidt situasjonen utløser tiltak etter loven.⁴³ Spørsmålet blir så blir hvorvidt den retten til hjelp som følger av menneskerettighetene gir en rett til hjelp etter norsk lov.

Hensynet til menneskerettigheter og reelle hensyn taler for at Norge er forpliktet til å statuere en rett til hjelp mot tvangsekteskap. For barn vil denne retten være gitt i barnevernloven. Konklusjonen må da bli at det også etter norsk intern rett foreligger en rett for barn til nødvendig vern mot tvangsekteskap. Denne retten gjelder både frivillige hjelpetiltak og tvangstiltak i favør av barnet.

3.4 Særlig om norske barn i utlandet

3.4.1 Rekkevidden av bvl. § 1-2

Barnevernloven § 1-2:

Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder for alle som oppholder seg i riket.

Kongen kan gi forskrifter om lovens anvendelse på Svalbard.

Det er ikke upraktisk at ungdommen som trenger hjelp er i utlandet i det barnevernet får kunnskap om situasjonen. Vedkommende kan ha blitt lurt med av familien til familiens hjemland, eller kan ha rømt fra Norge for å komme unna situasjonen.⁴⁴ Begge disse tilfellene reiser tvil om barnevernets rett eller plikt til å bistå den det gjelder. Hvis ungdommen har penger og klarer å komme seg til Norge på egenhånd er det ikke noe problem. Situasjonen kan imidlertid være den at hun mangler penger og er fratatt pass.

⁴³ Se drøfting i Kjønstad, Bernt, Kjellehold og Hove: "Sosial trygghet og rettssikkerhet" side 401 – 404. barnevernlovens § 4-12 sier at omsorg *kan* overtas dersom...

⁴⁴ Storhaug, 1998, side 59 og 60

Utgangspunktet i saker hvor norske statsborgere "sitter fast" i utlandet, er at Norges utenriksstasjon i det aktuelle landet kan bistå med det meste av praktisk bistand. Men det er kun i de helt spesielle tilfellene hvor det ytes "nødlån". Hvor denne grensen går er usikkert.⁴⁵

Hvor vedkommende er under 18 år vil utenriksstasjonen kontakte barneverntjenesten for bistand. I følge UD er det barneverntjenesten som da er rett instans for å yte hjelp.⁴⁶

Barnevernloven § 1-2 slår fast at lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder for alle som *oppholder seg* i riket. Altså en positiv avgrensning. Grunnlaget for oppholdet er ikke av betydning. Spørsmålet som oppstår er hvorvidt bestemmelsen kan tolkes antitetisk, slik at det ikke under noen omstendighet kan ytes hjelp utenfor riket, og om det i så fall avskjærer ethvert engasjement fra barnevernets side.

Ordlyden gir ingen veiledning i forhold til hvorvidt bestemmelsen skal tolkes antitetisk eller ikke. Det som sies er at loven positivt gjelder for alle som oppholder seg i riket, uansett varighet og årsak til opphold. Det tilfellet at norsk barn befinner seg i utlandet mot egen vilje, er ikke regulert.

Det finnes ingen rettspraksis som gjelder hjelp til norske barn i utlandet.

I forarbeidene til barnevernloven heter det at "Når det gjelder inngrep, gjelder i utgangspunktet det prinsipp at norsk lovgivning gjelder på norsk territorium".⁴⁷ Forarbeidene problematiserer videre hvorvidt loven gjelder ved korte opphold her og forholdet til utlendingslov. Den situasjonen denne avhandlingen legger opp til, hvor barn (norsk statsborger) holdes mot sin vilje i utlandet, er ikke nærmere drøftet. Heller ikke i merknaden til de enkelte paragrafene er dette forholdet problematisert.⁴⁸

I forskrift til bvl. § 1-2 av 01.09.1995 fastholdes den positive geografiske avgrensningen av lovens virkeområde. Heller ikke her er forholdet til norske barn i utlandet tatt opp.

Departementet har i noen uttalelser berørt spørsmålet om bistand til barn i utlandet.⁴⁹ Disse uttalelsene gjentar stort sett hovedregelen i bvl. § 1-2 og tolker bestemmelsen antitetisk. Det sies imidlertid i et dokument at det overordnede målet må være å ivareta barnets beste og at de konkrete tiltakene i slike saker må vurderes konkret.⁵⁰

Handlingsplanen fra BFD berører ikke spørsmålet inngående men slår fast at norske statsborgere har en viss rett til praktisk hjelp fra de konsulære tjenestene i utlandet.⁵¹

Så langt tyder gjennomgangen på at bvl. § 1-2 må tolkes antitetisk. Dette skulle da innebære at det ikke var adgang til å yte hjelp etter barnevernloven til de jentene som er ført ut av landet for tvangsekteskap.

---

⁴⁵ Utenriksdepartementet: "Bistand til nordmenn i utlandet, <http://odin.dep.no/ud/norsk/publ/veiledninger>

⁴⁶ UD pr. telefon, 01. Mars 2001

⁴⁷ Ot.Prp. nr. 44 1991/1992 (Proposisjonen) kap. 1.2

⁴⁸ Op.cit. del IV

⁴⁹ Barne- og familiedepartementet. Se Marie Louise Holmstedt: "Barnevern 2000" s. 344 flg.

⁵⁰ Brev fra BFD til Sandefjord kommune, gjengitt i Barnevern 2000, side 347

⁵¹ Handlingsplanen side 15

Reelle hensyn tilsier imidlertid at det er grunn til å problematisere denne tolkningen når det gjelder visse ytelser etter barnevernloven.

Betyr for eksempel bvl. § 1-2 at barneverntjenesten er handlingslammet i det øyeblikk en mor eller far sender barnet ut av landet i den hensikt å tvangsgifte det? Har det betydning at barnet er over 15 år, norsk statsborger, mister skolegangen og vil tilbake til Norge? Reelle hensyn tilsier at det ikke kan ha vært lovgivers vilje å helt avskjære disse tilfellene fra bistand. Det ville i så fall gi en bestemt gruppe norske statsborgere et betydelig dårligere rettsvern enn nordmenn for øvrig.

I teorien er det vanlig å anse § 1-2 som en geografisk avgrensning, slik at Norge og Svalbard, er eneste nedslagsfelt for ytelser etter loven. Temaet barn i utlandet har imidlertid vært berørt og da med den konklusjonen at norske myndigheter ikke *uten videre* kan bistå i utlandet og at løsningen må finnes i samarbeid med lokale myndigheter.⁵²

Barne- og familiedepartementet mener at spørsmålet må avgjøres av det enkelte barnevernkontor og at det reduseres til et spørsmål om økonomi. Dette skulle bety at barneverntjenesten i alle fall har *adgang* til å yte hjelp. Departementets handlingsplan tar sikte på å gi større klarhet i forholdet mellom § 1-2 og den ordinære bistanden utenriksstasjonene gir.⁵³ Det opplyses videre at det er en brosjyre på trappene, fra BFD til kommunene, som skal avklare noe rundt disse spørsmålene.⁵⁴

Det kan være nærliggende å tenke seg at lovgivningen på dette punktet ikke er helt à jour med den utviklingen som har skjedd. Det kan se ut som om dette spørsmålet kan sees parallelt med gjeninnføringen av nytt 3. ledd i lov om ekteskap § 16, nemlig at loven ikke har tatt høyde for denne typen relativt nye situasjoner.⁵⁵ Dette støttes av det faktum at disse problemstillingene så og si er utelatt fra drøftelsene i forarbeidene. Dersom dette er tilfellet vil spørsmålet, inntil eventuell klargjøring kommer fra departementshold eller fra Stortinget i form av lovendring, måtte løses ut fra tolkning av det hittil gjennomgåtte materialet. Folkeretten vil da være en betydningsfull tolkningsfaktor. Også de sterke reelle hensyn som gjør seg gjeldende i disse sakene må tale mot en antitetisk tolkning av bvl. § 1-2, i alle fall når det gjelder hvorvidt barnevernet *kan* yte hjelp. Dette støttes også av uttalelsen fra BFD. Når det gjelder *plikten* til å hjelpe disse barna, mener jeg at det jeg tidligere har sagt om de folkerettslige forpliktelsene er tungtveiende.

Det kan etter dette være nærliggende å la dette bety at barnevernlovens § 1-2 må tolkes utvidende, slik at *en viss grad* av beskyttelse må garanteres de barn som er norske statsborgere og som holdes i utlandet mot sin vilje. En forutsetning må da være at årsaken til at barnet holdes utenlands, er et forhold som vil kunne utløse tiltak etter barnevernloven.

Forutsetningen er videre at den hjelp som ytes ikke krenker oppholdslandets suverene rettigheter. Utøvelse av enhver form for tvang vil dermed være utelukket. Gjennomføring av et tvangsvedtak utenfor norsk jord vil dessuten være i strid med alminnelige folkerettslige prinsipper da det fordrer aktiv innsats fra norske myndigheter på fremmed jord. Dette er ikke til hinder for at tvangsvedtak kan foretas i samarbeid med det aktuelle landet eller på bakgrunn av avtale.

---

⁵² Ofstad Skar: "Barnevernloven med kommentarer", 1999

⁵³ Handlingsplanen, tiltak nr. 7.1

⁵⁴ Lise Grette, BFD, 07. mars 2001

⁵⁵ Ot. prp. nr. 44 (1993-94)

En mer praktisk tilnærming i tilfeller hvor en norsk ungdom holdes tilbake i familien sitt hjemland, er å øve et visst press på familien hjemme i Norge. Situasjonen er gjerne at ungdommen holdes tilbake i påvente av ekteskap eller graviditet, uten mulighet til selv å kontakte den norske utenriksstasjonen. Problemet da å i det hele tatt oppnå kontakt med ungdommen. I samarbeid med politi og evt. utenriksstasjon kan politiet henvende seg til familien her, på bakgrunn av en bekymringsmelding (som kan ha kommet fra hvem som helst) om ungdommen som holdes tilbake. Politiet underretter om bekymringsmeldingen, og anmoder familien i Norge om at ungdommen bes møte opp på den norske utenriksstasjonen i landet. Familien gis beskjed om at dette vil kunne avklare bekymringsmeldingen. Det at politiet er oppmerksom på saken, kan være et betydelig verktøy for å oppnå kontakt. Dersom dette lykkes, og ungdommen møter opp på utenriksstasjonen, har personalet der egne retningslinjer for hvordan saken tas videre. Utenriksstasjonene har dessuten en plikt til å gi bistand i tvangsekteskapsaker, jfr. Utenrikssinstruksen 2003, kapittel 8, § 18.

Som en konklusjon på dette vil jeg si at det foreligger en rett til visse ytelser, eller en plikt for barnevernet til å hjelpe, når barn bringes ut av landet i den hensikt å tvangsgifte dem. Barnevernloven § 1-2 kan ikke tolkes antitetisk når det gjelder plikt for barneverntjenesten til å fullføre / iverksette en undersøkelse eller når det gjelder barns rett til hjemreise som et frivillig hjelpetiltak. Denne ”plikten” til å assistere er riktignok meget uklar, basert som den er på praktiske og reelle hensyn. Jeg vil i de to neste avsnittene se nærmere på hva dette betyr i praksis når det gjelder undersøkelsesfasen og ytelse av hjelpetiltak.

3.4.2 Nærmere om barnevernets plikt til undersøkelse.

Dersom barnet forsvinner fra landet før meldingen er avklart eller mens undersøkelsen pågår bør barneverntjenesten ha en plikt til å yte økonomisk bistand for å få barnet tilbake til Norge i undersøkelsesøyemed. Tilfellene hvor foreldrene flytter til utlandet sammen med barnet, faller utenfor. Konkret kan økonomisk bistand til hjemreise for barnet begrunnes i at barnevernet trenger å samtale med barnet, jfr. bvl. § 4-3,4 for å få fullført sin plikt til undersøkelse i saken. Hjemreisen ytes altså som et ledd i undersøkelsen og ikke som et hjelpetiltak. Barneverntjenesten har en ubetinget rett til å foreta en undersøkelse etter bvl. § 4-3. Å få jenta hjem til Norge vil *ikke* være å la barnevernloven få gyldighet i utlandet i strid med bvl. § 1-2. Det må derimot altså sees som utøvelse av en undersøkelsesplikt, eller den plikt barneverntjenesten har til å avklare en bekymringsmelding.

3.4.3 Nærmere om barnets rett til hjelpetiltak.

Barneverntjenesten bør også etter dette ha en plikt til å iverksette frivillige hjelpetiltak som ikke krenker oppholdslandets suverenitet. Økonomisk stønad til hjemreise kan da gis etter at undersøkelsesfasen er avsluttet, jfr. bvl. § 4-4,2. ledd. I praksis vil dette være aktuelt hvis jenta har rømt på egenhånd eller blitt bortført *etter* at barneverntjenesten har tilstrekkelige opplysninger i saken.

En konklusjon på dette blir dermed at § 1-2 ikke er til hinder for å yte en begrenset bistand til barn som, under trussel om tvangsekteskap, holdes mot sin vilje i utlandet. En utvidende tolkning av § 1-2 må inkludere en plikt for barneverntjenesten til å dekke hjemreise i de tilfeller hvor dette er nødvendig for å avklare melding, jfr. bvl. § 4-2,

fullføre undersøkelse i saken, jfr. bvl. § 4-3 eller å yte frivillig hjelpetiltak etter bvl. § 4-4,2. ledd.

Et problem er hvorvidt en i disse tilfellene er bundet av hovedregelen om at foreldrene må samtykke til hjelpetiltak. Hvor trusler mot jenta er klarlagt eller hvor det ikke er kontakt mellom jenta og foreldrene bør det være tilstrekkelig at jenta selv samtykker til hjelpetiltaket, jfr. bvl. § 6-3. Det samme bør gjelde tilfellet hvor foreldrene avviser all kontakt med barneverntjenesten. Dette er imidlertid et spørsmål som ikke er prinsipielt avgjort. Utgangspunktet er at samtykke fra barn over 15 år er nødvendig, men ikke tilstrekkelig, jfr. bvl. § 6-3,2. ledd. Foreldrenes samtykke er også nødvendig. Dette innebærer at foreldrenes samtykke ikke uten videre kan avskjæres i de tilfellene hvor hjelpetiltaket går på tvers av foreldrenes syn på hjelpetiltaket. Knut Lindboe mener at så lenge barn kan samtykke til frivillig plassering på institusjon etter § 4-26, bør de også kunne samtykke med endelig virkning til "det mindre", nemlig til flytting som hjelpetiltak etter 4-4,5. ledd.⁵⁶ Det samme burde da gjelde for andre typer hjelpetiltak. Reelle hensyn tilsier også at en i sak om tvangsekteskap bør kunne bygge på barnets samtykke alene. Dersom vilkårene for nødrett er til stede, jfr. strl. § 47, vil en alltid kunne basere på barnets samtykke, uansett barnets alder. Departementet holder seg imidlertid til utgangspunktet om foreldrenes samtykke når det gjelder bvl. § 4-4,5 og da formentlig i alle saker om frivillige hjelpetiltak.⁵⁷ Jeg mener at det ut fra en "fra det mer til det mindre" betraktning, med støtte av reelle hensyn og juridisk teori, må være tilstrekkelig med samtykke fra barnet for å dekke hjemreisen som et hjelpetiltak eller som et ledd i undersøkelse når vilkårene for nødrett ikke er til stede.

3.5 Oppsummering kapittel 3.

Har barn og ungdom i Norge *rett* til beskyttelse mot tvangsekteskap med hjemmel i Barnevernloven?

Norge har menneskerettlige forpliktelser som beskytter mot tvangsekteskap. Etter folkeretten har barn og unge i Norge rett til beskyttelse mot tvangsekteskap og det som knytter seg til. Disse rettighetene er kombinert med en plikt for staten til å gi relevant beskyttende lovverk.

Etter forarbeidene er Barnevernloven ikke en rettighetslov for barnet. Loven setter derimot opp en plikt for det offentlige til å yte en viss hjelp. Det er ikke en direkte overgang fra denne plikten for det offentlige til en rett for barnet eller ungdommen. Men når Barnevernloven og Straffeloven tolkes i lys av menneskerettighetene fremtrer en rett til hjelp. Hjelpen etter Barnevernloven kan da anses som en rettighet for barnet. Når denne rettigheten inntre vil imidlertid være så skjønnsbestemt at det er usikkert hva en slik rettighet innebærer.

Norske barn som befinner seg i utlandet mot sin vilje, og på grunn av familiens planer om tvangsekteskap har visse krav på hjelp fra hjemlandet. Barnevernlovens § 1-2 kan ikke tolkes antitetisk slik at den avskjærer mot hjelp i noen situasjoner og av en viss utstrekning. En betingelse er at hjelpen som ytes ikke griper inn i oppholdslandets suverenitet. En betingelse er videre at foreldrene er bosatt i Norge og at barnet / ungdommen var bosatt i Norge før utsendelsen og at familien har ment å bo her fortsatt.

---

⁵⁶ Lindboe, 1997, side 73

⁵⁷ Barne- og familiedepartementet, brev av 06.03.95.

Det kan ytes økonomisk støtte til hjemreise, enten som et hjelpetiltak, eller som en del av plikten for barneverntjenesten til undersøkelse av saken. Dette må kunne gjøres uten at foreldrenes samtykke er påkrevet så lenge det er i barnets interesse, jfr. Barnevernloven § 4-1. Utenriksstasjonene har erfaring i, og plikt til, å yte assistanse i tvangsekteskapsaker.

4 Tiltak fra barnevernet.

4.1 Innledning.

Før de enkelte fasene i barnevernets arbeid etter barnevernloven behandles, vil jeg gi en overordnet beskrivelse av noen viktige prinsipper og systemer innen barnevernretten. For barnevernsarbeidere vil det alltid være slik at en allerede fra starten i en sak vil tenke mulige tiltak. I saker som dette, hvor det kan være trusler inne i bildet, er det slik at en fortløpende vurderer akutte tiltak som aktuelle. Men som en hovedregel er det slik at en først avklarer bekymringsmeldingen, iverksetter eventuell undersøkelse, vurderer eller iverksetter hjelpetiltak eller tvangstiltak. Barnevernets arbeid, og loven som regulerer arbeidet, er lagt opp etter visse prinsipper. Prinsipper som sikrer partene rettssikkerhet og forsvarlig saksbehandling.

4.2 Barnevernlovens tiltakssystem - prinsippene

Det er et prinsipp i barnevernretten at det er **det minst inngripende tiltaket** som skal settes inn. Hvis det er tilstrekkelig med et hjelpetiltak, skal barnevernet ikke gå til skritt som omsorgsovertakelse.⁵⁸ Prinsippet fremgår av loven selv i § 4-12,2 siste pkt. Tiltakene kan deles inn i to hovedgrupper, nemlig frivillige hjelpetiltak og tvangstiltak. De frivillige hjelpetiltakene er gitt i § 4-4. Andre tiltak som baseres på samtykke og frivillighet er § 4-6,1 om midlertidig plassering utenfor hjemmet (kan *iverksettes* uten samtykke) og § 4-26 om plassering på institusjon på grunn av adferdsvansker.

I en mellomklasse ligger akuttvedtaket. I disse sakene er det akuttvedtak etter § 4-6,2 som er aktuelt. Også her er det et krav om at mildere tiltak ikke er tilstrekkelig. I tillegg er det et krav at saken er så akutt at det ikke er tid til å gjøre et ordinært vedtak. I motsetning til tvangstiltak etter bvl. § 4-12, som avgjøres av Fylkesnemnda for sosiale saker, vedtas akuttvedtaket av barnevernsleder eller påtalemyndighet. Vedtaket skal allikevel gis en foreløpig godkjennelse av nemndsleder innen 48 timer, jfr. bvl. § 4-6,3.ledd. Godkjennelsen er foreløpig i og med at et akuttvedtak *skal* følges opp med innstilling til ordinært tvangsvedtak etter bvl. § 4-12 innen 6 uker, jfr. bvl. § 4-6,4.ledd.

Barnevernrettslige prinsipper:

Mildeste tiltaks prinsipp

Alle tiltak skal være til barnets beste

Tiltak trenger hjemmel i lov

Det biologiske prinsipp

Det er tilstrekkelig at hjelpetiltak er *vurdert* før en går til det skritt å fatte et tvangsvedtak.⁵⁹ Det kreves ikke at et hjelpetiltak settes inn dersom det er åpenbart unyttig. Tvangstiltakene er gitt i §§ 4-10 til 4-12, 4-20 og 4-24.

⁵⁸ Lindboe 1997, side 20.

⁵⁹ Ofstad Skar, side 53

I tillegg til prinsippet om minst inngripende tiltak gjelder noen andre hovedprinsipper i barnevernretten. Dette er prinsipper som også følger av barnevernlovens system og som stedvis finnes igjen i de enkelte bestemmelsene.

Prinsippet om at tiltakene som settes inn skal være til **barnets beste** finnes igjen i bvl. § 4-1. Dette er et barnevernrettslig begrep som også følger av lov om barn og foreldre (barneloven) §34,3, hvis generelle betydning er at alle avgjørelser som tas i forhold til barn skal gjøres ut fra hva som er best for barnet. Prinsippet følger også direkte av FNs barnekonvensjon art. 3. Hva som er best for barnet er det opp til ansvarlige myndigheter å avgjøre. I norsk rett er dette systematisert i teorien, på bakgrunn av rettspraksis og annen offentlig praksis når det gjelder barnefordelingssaker.⁶⁰ Innenfor barnevernretten må barnets beste avgjøres ut fra en barnevernfaglig vurdering, avgrenset av de rammer barnevernloven setter.⁶¹ Det er avsagt rundt 40 dommer i høyesterett i barnevernsaker, og disse vil være en tungtveiende kilde når prinsippet skal gis innhold. Barnevernloven § 4-1 gir også en føring, nemlig at barnet skal ha stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.

Legalitetsprinsippet gjelder også på barnevernrettens område. At et tiltak vil være til barnets beste er et nødvendig, men ikke tilstrekkelig, kriterium for å sette inn tiltak etter loven. Prinsippet innebærer at inngrep overfor foreldrene trenger hjemmel i lov, så sant det ikke finnes annet grunnlag. Annet grunnlag enn lov kan være samtykke. Men når det gjelder tvangstiltak trengs positiv hjemmel i barnevernloven eller eventuelt som følge av nødrett. Legalitetsprinsippet innebærer da at trusselen om tvangsekteskap må kunne subsumeres under et alternativene i bvl. §4-12,1 for at omsorgsovertakelse skal kunne skje. Hvorvidt et tvangsekteskap oppfyller disse kriteriene kommer jeg tilbake til i kapittel 7.

Det biologiske prinsipp innebærer at det skal svært gode grunner til for å gjøre unntak fra det faktum at barn hører hjemme hos sine biologiske foreldrene. Unntak fra det biologiske prinsipp må hjemles i Barnevernlovens strenge kriterier for omsorgsovertakelser og andre tvangsinngrep. Frivillige hjelpetiltak utfordrer ikke det biologiske prinsipp i og med at det dreier seg om avtalebasert hjelp som ikke griper inn i forelderansvaret. Tvangsekteskapene utfordrer det biologiske prinsipp i stor grad: Hvor langt går foreldrenes rett til å ta avgjørelser på vegne av barna? For ikke å snakke om på tvers av barnas ønsker og behov? Skjæringspunktet ligger et sted mellom foreldrenes rett til å ta avgjørelser for barnet etter barnelovens regler og barnets rettigheter etter samme lov og norske folkerettslige forpliktelser. Dette er avhandlingens kjernepunkt.

4.3 Oppsummering kapittel 4.

Barnevernlovens system gjenspeiler et viktig barnevernrettslig prinsipp, nemlig prinsippet om mildeste tiltak. Prinsippet innebærer at hvis det først er nødvendig å gripe inn i biologiske foreldres utøvelse av foreldreansvar, skal den mildeste formen for tiltak vurderes først. Det er aldri lov å anvende et tvangstiltak dersom et frivillig hjelpetiltak er tilstrekkelig.

Det følger av det biologiske prinsipp at kontakt med biologiske foreldre er en verdi i seg selv. Det kreves hjemmel i formell lov for å gjøre unntak fra det biologiske prinsipp,

---

⁶⁰ Lucy Smith og Peter Lødrup: "Barn og foreldre", 1998

⁶¹ Lindboe 1997, side 46.

hjemler som bl.a. følger av barnevernloven. Dette kravet om lovhjemmel kalles lovprinsippet, eller legalitetsprinsippet.

5 Mottaks- og undersøkelsesfasen

5.1 Barnevernloven §§ 4-2 og 4-3

Barneverntjenesten skal, når den får en melding om et barn som *kan* være i en situasjon som utløser tiltak etter barnevernloven, iverksette undersøkelse etter bvl. § 4-3, jfr. § 4-2. Meldingen skal avklares innen en uke. Dersom meldingen er åpenbart grunnløs, skal den henlegges. Plikten til å avklare meldingen på en skikkelig måte gjelder uansett på hvilken måte meldingen dukker opp. Den kan gjerne være anonym⁶².

Barnevernloven § 4-2:

Barneverntjenesten skal snarest, og senest innen en uke, gjennomgå innkomne meldinger og vurdere om meldingen skal følges opp med undersøkelser etter § 4-3.

Det foreligger ingen statistikk for hvem som er meldende instans i saker med tvangsekteskap som problem. Men ut fra erfaring vet en at jenta selv ofte tar kontakt med barnevernet.⁶³ I tillegg vil skole og naboer gjerne varsle barnevernet ved mistanke.

Terskelen for å iverksette undersøkelse gis i bvl. § 4-3 som at det må være grunn til å anta at det foreligger forhold som *kan* føre til tiltak etter loven. Vurderingstemaet er hvorvidt det er en realistisk mulighet for at det foreligger et faktum som loven regulerer. Barneverntjenesten må selv, uavhengig av hva meldingen antyder, vurdere faktum opp mot lovens ulike bestemmelser. Barneverntjenesten må også vurdere om meldingen kan gjelde en situasjon som er mer alvorlig enn melder er klar over. En person som mangler kunnskap om truslene i forbindelse med et tvangsekteskap kan vanskelig forfatte en melding til barneverntjenesten som får frem det fulle bildet. Det er tilstrekkelig at meldingen nevner hva vedkommende tror er i ferd med å skje. Deretter er det barneverntjenestens ansvar å ha tilstrekkelige kunnskaper til å se "bak meldingen". Et tvangsekteskap kan være alvorlig for den det gjelder og må uten videre utløse en undersøkelse. Her som ellers vil det være unntak hvor meldinger gis i ren sjikanehensikt og lignende. Men en skal ha rimelig stor sikkerhet for å avvise en melding på det grunnlaget.

Grunnen til at det såpass lett skal kunne igangsettes undersøkelse er lovgivers intensjon om et "føre var" prinsipp: barneverntjenesten skal komme på banen på et så tidlig tidspunkt som mulig for å unngå større skade hos barnet og dermed unngå mer inngripende tiltak enn nødvendig.⁶⁴ Det er imidlertid grunn til å ha klart for seg at en undersøkelse fra barnevernets side kan oppleves som et overgrep i seg selv. Dette gjelder ikke minst for de miljøene hvor tvangsekteskap praktiseres. Oppmerksomhet fra barnevernet kan innebære stor skam for familien det gjelder. Å gjennomføre en undersøkelse i samarbeid med de det gjelder, jfr. bvl. § 6-4, er et viktig utgangspunkt. Denne bestemmelsen gir imidlertid barneverntjenesten adgang til å hente inn nødvendig informasjon uavhengig av foreldrenes samtykke.

⁶² Proposisjonen side 107

⁶³ Egne samtaler med pakistanske jenter i Oslo

⁶⁴ Proposisjonen side 29, jfr. bvl. § 1-1, første strekpunkt "rett tid"

Det kan kreves politibistand ved gjennomføring av undersøkelsen, jfr. bvl. § 6-8. Dette kan være aktuelt hvis jenta er truet, eller ved hjemmebesøk hvor situasjonen er tilspisset. Politiet skal ikke gjennomføre noen deler av undersøkelsen, bare være til stede som sikkerhet. Representanter fra barneverntjenesten skal alltid være tilstede og er de som skal stå for gjennomføringen.

Barnevernloven § 4-3:

Dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter dette kapitlet, skal barneverntjenesten snarest undersøke forholdet, jf. frister inntatt i § 6-9.

Undersøkelsen skal gjennomføres slik at den minst mulig skader noen som den berører, og den skal ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier. Det skal legges vekt på å hindre at kunnskap om undersøkelsen blir spredt unødige.

Foreldrene eller den barnet bor hos, kan ikke motsette seg at en undersøkelse som nevnt i første ledd blir gjennomført ved besøk i hjemmet.

Barneverntjenesten, og sakkyndige som den har engasjert, kan kreve å få samtale med barnet i enerom. Hvis det foreligger mistanke om at barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, jf. § 4-12 første ledd bokstav c, kan barneverntjenesten gi pålegg om at barnet skal bringes til sykehus eller til annet sted for undersøkelse.

En undersøkelse kan føre til fire mulige konklusjoner. Den kan føre til henleggelse saken, den kan føre til vedtak om frivillig hjelpetiltak, den kan føre til en akutt plassering av ungdommen eller den kan føre til innstilling til tvangsvedtak. Sistnevnte vedtas av fylkesnemnda etter bvl. kap. 7.

Når det gjelder en undersøkelse hvor temaet er tvangsekteskap, kan ikke saken uten videre henlegges på grunn av forsoning mellom partene. Erfaring viser at forsoningen ikke alltid er reell og kan være begrunnet i foreldrenes ønske om å sende jenta ut av landet eller på annen måte gjennomføre planene om ekteskap.⁶⁵ Hvis det foreligger en reell mulighet for forsoning, hvilket er relativt vanskelig, æresbegrepets styrke tatt i betraktning, bør dette allikevel følges opp på en slik måte at kontakt med ungdommen opprettholdes over en tid. Mulige hjelpetiltak er støttekontakt, kontaktperson eller tilsyn i hjemmet. Dersom familien ikke går med på dette kan tilsyn pålegges av fylkesnemnda, jfr. bvl. § 4-4,4. Saken må følges tett opp da familien på sin side kan bli utsatt for et stort press fra sitt miljø i Norge og kanskje fra familie i hjemlandet, i retning av å gjennomføre planene.⁶⁶

Som i andre barnevernsaker kan en melding eller en undersøkelse heller ikke avsluttes fordi en mangler kompetanse eller penger.⁶⁷ Barneverntjenesten har plikt til å holde seg faglig oppdatert, og denne plikten må inkludere det å kjenne viktige mekanismer i andre

⁶⁵ Hege Storhaug: "Tvangsekteskap, en kriseguide" side 15 og 16 om mekling. Se også Karim 1996, side 70 flg. Også egne erfaringer støtter dette.

⁶⁶ "Nadiasaken", KK (Kvinner og klær) 6/2001

⁶⁷ Karim 1996, side 72

etniske gruppers kultur.⁶⁸ Å gjennomføre en fornuftig undersøkelsesfase kan, som tidligere sagt, kreve ny kompetanse i tjenesten. Hvor vanskelig det kan være å skaffe klarhet i hva som er det rette faktum kan illustreres ved en dom fra Drammen byrett, gjengitt i Rettens Gang 1999 side 360. Saken gjelder en norsk borger av pakistansk opprinnelse på 49 år som henter en brud fra Pakistan som er 20 år yngre. Ekteskapet ble arrangert av partenes familier. Dommen gjelder foreldreansvar og daglig omsorg for parets 3 barn og rettens konklusjon er et kompromiss mellom partenes anførsler. Det som er særlig interessant ved dommen er rettens vurdering av partenes vitnemål som spriker på alle punkter. Mor forteller om et rigid og voldelig kontrollregime fra mannens side (side 362) mens far tegner et mer harmonisk bilde. Jeg hitsetter følgende fra dommen: (side 363):

*Den grove oversikten som retten i avsnitt 11 foran har gitt over partenes samliv, er de enige om. Om alt annet har de vidt forskjellig syn. Det dreier seg om en uenighet som går langt ut over det som kan forklares ut fra deres ståsted. **Retten finner den ubehagelig.** Den har medført at det ikke har vært mulig for retten å gjøre seg opp meninger om partenes atferd før samlivsbruddet. Det dreier seg for en del om forhold som kan ha betydning for vurderingen av hvilke løsninger som vil være best for barna.*

Dette er sammenfallende med egne erfaringer i barneverntjenesten. Den historien barnet selv, skolen og venner / venninner forteller kan være diametralt forskjellig fra hva en samlet familie presenterer.

I en dom fra Borgarting Lagmannsrett som tar utgangspunkt i et lignende faktum, er det tilsvarende stor sprik mellom partenes forklaringer.⁶⁹ Mannens adferd er beskrevet som voldelig og sterkt kontrollerende. Forskjellen er imidlertid at retten her kunne bygge på dokumentasjon fra lege, helsestasjon og barne- og ungdomspsykiatrisk senter, slik at mors virkelighetsbeskrivelse ble avgjørende for retten. Mor ble tilkjent daglig omsorg for parets felles barn og far ble nektet samværsrett.

Vurderingen av de faktiske forhold i undersøkelsesfasen blir dermed et spørsmål om hvem av partene som har størst troverdighet, når det ikke forefinnes dokumentasjon for det faktum som meldingen går ut på.

Barneverntjenesten vil lett kunne havne i det samme dilemmaet som byretten gjorde i den første dommen. Når det gjelder et påstått forestående tvangsekteskap, som ikke har manifestert seg i synlig vold mot barnet, har barneverntjenesten en betydelig utfordring. Samtaler med barnet i enerom, jfr. bvl. § 4-3,4, må antakeligvis danne basis for undersøkelsen. Opplysninger fra samtalene må i sin tur konfronteres med familien. Her er det viktig å trekke inn personer som kan bistå, både ved selve konfrontasjonen og ved tolking av de data som fremkommer. Det er i det hele tatt viktig å sørge for å få informasjon fra så mange kilder som mulig slik at et helhetsbilde kan tegnes. Det er særdeles viktig at all kommunikasjon barneverntjenesten deltar i nedtegnes i gode referater / journalnotater.

At en undersøkelsesfase og eventuelle tiltak vil bli for kostbare er selvsagt ikke noe argument for å avbryte undersøkelsen.

---

⁶⁸ Bvl. § 2-1,6

⁶⁹ LB-1998-02577

5.2 Partsrettigheter

Etter bvl. § 6-1 gjelder forvaltningsloven for barnevernets saksbehandling. Iverksettelse av en undersøkelse etter § 4-3 er ikke et enkeltvedtak i forvaltningslovens forstand, jfr. Lov av 10.02.1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) § 2,1. ledd bokstav b.

Dette fordi undersøkelsen i seg selv ikke gir den private part materielle rettigheter eller plikter. Men etter alminnelig forvaltningsrett er det slik at partsrettigheter inntre i undersøkelsessak dersom det kan bli fattet vedtak i saken, enten av barnevernet eller av fylkesnemnda.⁷⁰ Partsrettighetene som da inntre følger av fvl. Kap. IV – VI.

Partsrettigheter som er av særlig interesse på dette tidspunktet er rett til dokumentinnsyn, jfr. fvl. §§ 18 flg. Dette kan være problematisk i tilfeller hvor jenta oppholder seg i skjul for familien. Alle opplysninger som kan røpe hennes oppholdssted må da unntas partsoffentlighet med hjemmel i forvaltningslovens § 19,2 bokstav b alternativt fvl. § 19,1 bokstav c.

Rett til å la seg bistå av advokat har partene på ethvert tidspunkt av saken, jfr. forvaltningsloven § 12. Fri advokatbistand har imidlertid ikke partene før det planlegges sak for nemnd.⁷¹

5.3 Oppsummering av kapittel 5.

Hvem som helst kan melde en sak til barneverntjenesten. Etter lovens § 4-2 plikter barneverntjenesten å realitetsbehandle alle innkomne meldinger, med unntak av de som er åpenbart grunnløse. En melding kan henlegges eller føre til undersøkelse etter lovens § 4-3. Bevisbyrden for å sette i verk undersøkelse er at det er rimelig grunn til å anta at forholdet kan utløse tiltak etter lovens kapittel 4. Meldingen skal avklares innen en uke, jfr. bvl. § 4-2.

Undersøkelsen stiller store krav til barneverntjenesten når det gjelder tvangsekteskap. Det er vanskelig å bringe klarhet i faktum og det er uvant å bruke dette faktum på barnevernloven. Problemet består av å avklare hvorvidt det er snakk om et frivillig arrangement eller et tvangsekteskap. Dernest er problemet hvor sannsynlig det er hvorvidt det vil bli gjennomført. Ungdommen selv og dennes nettverk kan være de beste kildene for kunnskap om de faktiske forholdene.

Iverksettelse av undersøkelse er ikke et enkeltvedtak, jfr. Forvaltningslovens § 2. Det følger imidlertid av alminnelig forvaltningsrettsrett at reglene for enkeltvedtak skal gjelde for gjennomføring av undersøkelsen, dersom det er sannsynlig at den vil ende opp i et vedtak etter loven.

---

⁷⁰ Thorstein Eckhoff: "Forvaltningsrett" side 474. Se også "saksbehandlingsrundskriv" fra barne- og familiedepartementet, hjemlet i bvl. § 6-1, side 24.

⁷¹ Mer om dette under kapitlet om tvangstiltak.

6 Frivillige tiltak

6.1 Hjelpetiltak

Et hjelpetiltak kan ikke iverksettes eller opprettholdes mot foreldrenes vilje. Dette er hovedforskjellen fra det som nedenfor omtales som tvangstiltak. Tiltakene kan settes inn både overfor barnet og familien, men må i begge tilfellene være motivert ut fra barnets situasjon.

Barnevernloven § 4-4

Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak.

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien, f.eks. ved å oppnevne støttekontakt, ved å sørge for at barnet får plass i barnehage, eller ved avlastningstiltak i hjemmet. På samme måte skal barneverntjenesten også søke å sette i verk tiltak som kan stimulere barnets fritidsaktivitet, eller bidra til at barnet får tilbud om utdanning eller arbeid, eller anledning til å bo utenfor hjemmet.

Barneverntjenesten kan videre sette hjemmet under tilsyn ved at den oppnevner tilsynsfører for barnet.

Barneverntjenesten kan også yte økonomisk stønad som hjelpetiltak for barnet.

Fylkesnemnda kan om nødvendig beslutte at tiltak som opphold i barnehage eller andre egnede dagtilbud, skal settes i verk ved pålegg til foreldrene. Fylkesnemnda kan gi pålegg om tilsyn når vilkårene i § 4-12 er til stede.

Når vilkårene i annet ledd er til stede, og dersom behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak, kan barneverntjenesten også formidle plass i fosterhjem, mødre hjem eller institusjon. Hvis det må forutsettes at foreldrene i lengre tid ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, bør det likevel vurderes om det med en gang skal vedtas at barneverntjenesten skal overta omsorgen for barnet etter § 4-12 første ledd, framfor frivillig plassering etter denne paragraf.

De frivillige hjelpetiltakene barneverntjenesten kan sette inn er regulert i bvl. § 4-4. Av første ledd fremgår det at barneverntjenesten plikter, i tillegg til de formelle hjelpetiltakene etter bvl. § 4-4,2 flg., å gi råd og veiledning ved behov. Dette er ikke et egentlig hjelpetiltak i lovens forstand, men er en oppgave som barneverntjenesten allikevel er forpliktet til. Dersom råd og veiledning er tilstrekkelig, skal ikke andre hjelpetiltak settes inn.⁷² Det kan tenkes situasjoner knyttet til tvangsekteskap hvor råd og veiledning kan være tilstrekkelig for å avklare situasjonen, for eksempel ved at familien tar imot råd om mekling og denne fører frem. I saker hvor situasjonen er mer tilspisset er det neppe grunn til å anse situasjonen som løst selv om råd og veiledning mottas av jentas foreldre.

⁷² Innst. O. Nr. 80 1991/1992 s. 16. Se også Ofstad og Skar, side 55

Vilkåret for å sette inn hjelpetiltak etter § 4-4 er at barnet på grunn av forholdene i hjemmet har ”særlig behov” for et hjelpetiltak.⁷³ Dette innebærer at behovet må være sterkere enn de behov alle barn har, etter alder og utvikling. At ”særlig” ikke skal tolkes strengt følger av forarbeidenes presisering av den forebyggende effekten tiltaket skal ha. Det er et mål i seg selv å forhindre behovet for mer inngripende tiltak.⁷⁴ Videre er det vilkår for tiltak at den private part samtykker i tiltaket. Selv om ungdommen er over 15 år og er part i saken, jfr. bvl. § 6-3,2, vil hjelpetiltaket i utgangspunktet være avhengig av foreldrenes samtykke. Ungdommens samtykke som part er nødvendig men ikke tilstrekkelig. Mot dette kan anføres at siden en ungdom kan samtykke til innleggelse etter bvl. § 26 på grunn av adferdsproblemer, bør vedkommende i alle fall kunne samtykke, med tilstrekkelig virkning, til hjelpetiltak. Jeg viser her også til drøftelsen når det gjelder barn i utlandet i kapittel 3.4.3.

Bvl. § 4-4,2 regner opp en del hjelpetiltakstyper. Det følger av ordlyden i bestemmelsen at oppstillingen ikke er uttømmende.⁷⁵ I det konkrete tilfellet plikter derfor barneverntjenesten å vurdere andre alternativer dersom ikke eksemplene i bestemmelsen passer. Det er formelt sett ingen grenser for hva som kan brukes som et hjelpetiltak så lenge tiltaket er lovlig og ikke bryter med andre normer.⁷⁶ Det styrende vil være hvorvidt tiltaket kan sies å være til barnets beste, jfr. bvl. § 4-1, og at det avhjelper den situasjonen som er grunnlaget for barneverntjenestens bekymring.

Bestemmelsen nevner støttekontakt som et alternativt hjelpetiltak. En støttekontakt vil ha særlig to funksjoner. For det første vil vedkommende bidra til å få jenta ut av situasjonen og hjemmet slik at det psykiske presset kan lempes på. For det andre vil tiltaket gi et signal til familien om at situasjonen er sett og at en følger med på jentas forhold i hjemmet.

Barneverntjenesten kan også, som et frivillig hjelpetiltak, hjelpe barnet til et sted å bo utenfor hjemmet. Kan dette oppnås i forhold til familien vil det gi en god anledning til å få avklart situasjonen. Hvis situasjonen på tross av samtykket er tilspisset, kan frivillig plassering i egen bolig kombineres med støttekontakt eller annet egnet hjelpetiltak. Konkrete trusler fra familien som går på barnets liv eller helse bør bety at dette alternativet er uaktuelt.⁷⁷

Familien kan også settes under tilsyn av barneverntjenesten. Selv om hensynet her også er barnets situasjon er begrunnelsen for tiltaket i stor grad barnevernets behov for innsyn og veiledning til familien. Oppnevning av en tilsynsfører vil, som støttekontakten, gi et signal til jenta og hennes familie om at jentas situasjon er sett og tatt på alvor. Og i motsetning til for støttekontakten, er dette en del av formålet med tiltaket. Hjemmet er satt under tilsyn og det er en tilsynsfører som utfører kontrollen.⁷⁸ Tilsynsføreren skal observere situasjonen i hjemmet, gi råd og veiledning der det er mulig samt melde tilbake til barneverntjenesten hvorvidt ytterligere tiltak trengs. Det ligger i sakens natur at det ikke uten videre vil være greit å få samtykke fra foreldrene til slik kontroll. Derfor er det i bvl. § 4-4,4. ledd gitt en mulighet for at fylkesnemnda kan pålegge familien å godta slik

---

⁷³ Ofstad Skar, side 55

⁷⁴ Ot.Prp. 44 1991/1992 side 31. Se også kravet i bvl. § 4-12,2 siste pkt.

⁷⁵ Se også BFDs retningslinjer for saksbehandling i barnevernet.

⁷⁶ Moral, økonomi eller alminnelig rettsfølelse.

⁷⁷ For trusselbildet i slike saker, se f. eks. Jack og Zena Briggs: ”Jack & Zena”, 1998.

⁷⁸ Jfr. Hove, Karnov Norsk kommentert lovsamling til bestemmelsen

tilsyn. Siden dette i realiteten nærmer seg et tvangstiltak må de grunnleggende vilkårene for tiltak etter § 4-12,1. ledd være til stede.⁷⁹ Det kan tenkes at et slik pålegg kan oppfattes som et betydelig inngrep i familiens rett til selvbestemmelse. Det, kombinert med at jenta fortsatt bor hjemme hos foreldrene, bør gi grunn til tett oppfølging fra barnevernets side. Faren for at dette kan påskynde familiens planer om utsendelse og tvangsekteskap vil være til stede. Dersom en allikevel velger en slik løsning fremfor et akuttvedtak etter bvl. § 4-6,2. ledd, bør jenta gjøres klar over risikoen og selv få anledning til å vurdere situasjonen. Hun bør i størst mulig grad gjøres i stand til å håndtere en mulig krisesituasjon.⁸⁰

Etter bvl. § 4-4,3 kan det også gis økonomisk stønad som hjelpetiltak. Tiltaket kan rettes både mot jenta og familien, men må også her ha sin begrunnelse i jentas forhold i hjemmet. Tiltaket vil være særlig aktuelt ved siden av frivillige eller tvungne tiltak som medfører at hun er plassert utenfor hjemmet. Et meget praktisk hjelpetiltak er dekning av hjemreise til Norge når barnet befinner seg i utlandet, jfr. tidligere drøftelse.

I tillegg til frivillig plassering utenfor hjemmet etter bvl. § 4-4,2. ledd kan jenta etter bvl. § 4-4,5. ledd plasseres på institusjon eller i fosterhjem basert på samtykke. Vilkårene er etter ordlyden at kriteriet "særlig behov" etter 2. ledd er til stede og at behovet ikke kan løses ved hjelp av andre hjelpetiltak. Kravet om samtykke inkluderer jenta selv, hvis hun er over 15 år, jfr. bvl. § 6-3. Dette er ingen omsorgsovertakelse, til tross for at den daglige praktiske omsorgen for jenta må forestås av institusjonen eller fosterhjemmet. Plassering etter dette alternativet kan være i situasjoner hvor foreldrene ser dette som et alternativ til å bli fratatt omsorgen etter bvl. § 4-12. Barneverntjenesten skal også av eget initiativ vurdere hvorvidt situasjonen tegner til å bli av så lang varighet at omsorgsovertakelse må vurderes. Valgfriheten her kan sies å være illusorisk i og med den overhengende faren for omsorgsovertakelse.⁸¹ Det er derfor kun i saker hvor det er en reell sjanse for jenta kan flytte tilbake, at dette alternativet kan benyttes. På den annen side er dette en god mulighet for barneverntjenesten til å få jenta ut av tvangssituasjonen samt å få kontroll over situasjonen. Vedtaket kan bare opprettholdes så lenge foreldrene ikke trekker samtykket. Se nedenfor om akuttvedtak ved frivillige plasseringer utenfor hjemmet.

Jeg nevner til slutt at det kan være særlig aktuelt å yte hjelpetiltak til jenta etter at hun er fylt 18 år, jfr. bvl. § 1-3. Dette kan være frivillig plassering etter bvl. § 4-4,5. ledd sammen med ytterligere bistand. En god løsning for jenta fordrer et langsiktig tiltaksprogram med tanke på at hun i mange tilfeller må skaffe et nytt nettverk og utføre daglige gjøremål i en situasjon preget av utrygghet og kanskje trusler.

6.2 Midlertidig vedtak etter bvl. § 4-6,1. ledd.

Denne bestemmelsen hjemler en plikt for barneverntjenesten til å iverksette de frivillige tiltak som måtte være nødvendig når et barn er uten omsorg, herunder når de som har omsorgen er fraværende. Hvis saken gjelder et barn som er utstøtt etter å ha motsatt seg et tvangsekteskap, vil barneverntjenesten ha plikt til å hjelpe etter denne bestemmelsen. Hjelpetiltak etter denne bestemmelsen kan *iverksettes* uten foreldrenes samtykke, men kan ikke *oppretholdes* mot deres vilje. Aktuelt tiltak i vår sammenheng kan være plassering av barnet i institusjon eller i fosterfamilie. Bestemmelsen har som formål å

⁷⁹ Jfr. Hove, Karnov Norsk kommentert lovsamling til bestemmelsen

⁸⁰ Storhaug 2001: "Tvangsekteskap – en krigsveileder".

⁸¹ Sosiallovutvalget i NOU 1985:18, 1991/1992 pkt. 11.5.4.

hjemle kortvarige nødsituasjoner hvor det ikke er nødvendig å gå inn med tvang. Hvis det er behov for mer langvarige plasseringer eller hjelpetiltak skal disse planlegges så snart som mulig.

I utstøtelsestilfeller vil situasjonen kunne være at foreldrene ikke ønsker delaktighet og at barnet derfor er uten omsorg. Jo yngre jenta er, desto mer naturlig er det da å tenke mer permanent omsorgsovertakelse etter bvl. § 4-12. Denne bør da forberedes umiddelbart etter at barnet er tatt hånd om etter bvl. § 4-6,1. ledd. Hvis situasjonen er så akutt at det ikke er tid til ordinær behandling etter bvl. § 4-12, vil et akuttvedtak etter bvl. § 4-6,2. ledd gi den tiden og sikkerheten som er nødvendig. Men nærmer barnet seg 18 år vil det være praktisk å avløse bvl. § 4-6,1. ledd med hjelp til egen bolig etter bvl. § 4-4,2. ledd.⁸² Ungdommen vil likevel, selv om vedkommende er utstøtt, fortsatt befinne seg i en farefull situasjon som må følges nøye. Et akuttvedtak etter bvl. § 4-6,2. ledd kan bli utfallet hvis tvangssituasjonen ikke er avverget.⁸³ Hjelpetiltak som iverksettes bør vurderes forlenget ut over grensen på 18 år, jfr. bvl. § 1-3.

6.3 Partsrettigheter ved frivillige tiltak.

Foreldre med foreldreansvar og daglig omsorg for barnet er part i saken. Barn over 15 år er også part i saken, jfr. bvl. § 6-3. Foreldre med kun foreldreansvar er i utgangspunktet ikke part, heller ikke ved frivillig plassering utenfor hjemmet etter bvl. § 4-4,5, men hvert tilfelle må allikevel vurderes etter forvaltningsloven § 2,1.⁸⁴ Det som da må vurderes er hvorvidt vedtaket kommer til å *angå* vedkommende.

Frivillige hjelpetiltak gir ikke rett til gratis advokatbistand, men her som ellers har partene anledning til å la seg bistå av advokat på alle trinn i saken, jfr. forvaltningslovens § 12. Vedtak om hjelpetiltak er et enkeltvedtak som kan påklages til fylkesmannen, jfr. bvl. § 6-5,1.

Partsrettigheter her vil blant annet omfatte innsyn i sakens dokumenter etter forvaltningslovens § 18. Hvis det er grunn til det ut fra jentas situasjon kan det være aktuelt å unnta visse opplysninger i saken fra foreldrenes kunnskap, jfr. forvaltningslovens § 19,1. ledd eller 2. ledd alternativ a eller b. Slike opplysninger kan være om ungdommen har en kjæreste som foreldrene ikke aksepterer eller andre forhold som er særlig egnet til å tilspisse konflikten eller å utsette ungdommen eller andre for fare. Det er tvilsomt hvorvidt en kan holde ungdommens adresse skjult med hjemmel i denne bestemmelsen. En mulig løsning, hvis barneverntjenesten ikke har hjulpet ungdommen med bosted, er at barneverntjenesten avstår fra å vite hvor vedkommende befinner seg. Dette er imidlertid en ulempe dersom situasjonen forverres og sterkere tiltak blir nødvendig på meget kort varsel. Hvis det viser seg at trusler mot vedkommende er vedvarende og alvorlige må det løpende vurderes hvorvidt det skal fattes akuttvedtak om plassering etter bvl. § 4-6,2. ledd. I akuttvedtaket vil det samtidig kunne fattes vedtak om sperret adresse og kontrollert samvær etter bvl. § 4-19, jfr. bvl. § 4,6,3.

6.4 Oppsummering av kapittel 6.

I tråd med prinsippet om det mildeste inngrep skal frivillige hjelpetiltak vurderes først. Frivillige hjelpetiltak følger av bvl. § 4-4. Hjelpetiltak kan graderes fra råd og

---

⁸² Fylkesnemndas vurdering i konkret sak

⁸³ Det er uklart hva som ligger i utstøtelsen og om det allikevel kan påregnes represalier mot jenta på sikt.

⁸⁴ Kfr. Ofstad Skar, side 56, 4. avsn.

veiledning etter 1. ledd til nemndpålagt tilsyn etter 4. ledd. Oppregningen i § 4-4 er ikke uttømmende og gir mulighet for tilpassede løsninger. Hjelpetiltak som støttekontakt og tilsyn har den bieffekten at

Den gir et signal til ungdommens familie om at barneverntjenesten er oppmerksom på situasjonen.

Midlertidig vedtak etter bvl. § 4-6,1. ledd kunne vært behandlet sammen med akuttvedtakene nedenfor. Vedtak etter denne bestemmelsen er imidlertid basert på frivillighet i og med at det ikke kan opprettholdes mot foreldrenes vilje og kan da gjerne behandles sammen med hjelpetiltakene. Bestemmelsen retter seg mot barn som er uten omsorg, hvilket er tilfellet når et barn er utstøtt fra familien. Bruk av bvl. § 4-6,1. ledd er ment som et kortvarig tilbud som, om nødvendig, skal følges opp av mer permanente tiltak.

Samvær og sperret adresse kan ikke reguleres av barneverntjenesten på bakgrunn av frivillige tiltak. En må her ty til avtale med foreldrene eller nødrett. Jo eldre ungdommen er og jo mindre grunn det er til å gi foreldrene samvær / ungdommens adresse, desto mindre må kreves for å nekte samvær / holde adressen skjult.

Frivillige hjelpetiltak og midlertidig tiltak etter 4-6,1. ledd er enkeltvedtak. Disse kan påklages til fylkesmannen, jfr, bvl. § 6-5 av de som har partsrettigheter. I utgangspunktet er foreldre med foreldreansvar alltid parter, men det begrenses her til den som har den daglige omsorg for barnet. Forelder med foreldreansvar men ikke daglig omsorg kan imidlertid også etter en konkret vurdering få partsrettigheter etter Forvaltningslovens § 2. Partene har krav på å la seg bistå av advokat, jfr. Forvaltningslovens § 12, men har ikke krav på å få dekket sine omkostninger uten behovsprøving, jfr. Lov om sosial tjenester m.v. av 13. desember 1991 § 9-5. Kun saker som behandles av Fylkesnemnda gir krav på dekning av rettshjelp.

En viktig partsrettighet er partsinnsynet etter Forvaltningslovens § 18. Denne kan begrenses ut fra ungdommens sikkerhetsbehov etter lovens § 19,2. ledd bokstav a eller b.

7 Tvangstiltak

7.1 Innledning.

Jeg vil først behandle de to aktuelle hjemlene for akuttvedtak, nemlig bvl. §§ 4-6,2 og 4-9. Når det gjelder regler om partsrettigheter og saksbehandling behandles det for begge bestemmelser under kap. 7.1.3 Dette fordi de i det alt vesentlige er sammenfallende.

7.2 Akuttvedtak etter § 4-6,2 – når ungdommen bor i hjemmet.

Som sagt vil det kunne fattes et akuttvedtak om plassering av ungdommen, dersom dennes interesser blir skadelidende ved at han eller hun blir boende i hjemmet. Hjemmel for akuttvedtak i en slik sak finnes i bvl. § 4-6,2. Denne akuttsituasjonen er mer praktisk enn den som følger av bvl. § 4-9 og som behandles nedenfor. Hovedvilkåret for at det kan fattes slikt vedtak er at det er fare for *vesentlig skade* på barnet om det forblir i hjemmet.

Barnevernloven § 4-6:

Dersom et barn er uten omsorg fordi foreldrene er syke eller barnet er uten omsorg av andre grunner, skal barneverntjenesten sette i verk de hjelpetiltak som umiddelbart er nødvendige. Slike tiltak kan ikke opprettholdes mot foreldrenes vilje.

Er det fare for at et barn blir vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet, kan barnevernadministrasjonens leder eller påtalemyndigheten uten samtykke fra foreldrene umiddelbart treffe midlertidig vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet. Vedtaket skal snarest, og om mulig innen 48 timer, foreløpig godkjennes av lederen i fylkesnemnda.

Barnevernadministrasjonens leder kan i et slikt tilfelle også treffe midlertidig vedtak etter § 4-19.

Er det truffet vedtak etter annet ledd, skal forslag som nevnt i § 7-3 sendes fylkesnemnda snarest, og senest innen seks uker, men innen to uker hvis det gjelder tiltak etter § 4-24.

Dersom saken ikke er sendt til fylkesnemnda innen fristene som nevnt i fjerde ledd, faller vedtaket bort.

7.2.1 Vilklårene

Begrepet skadelidende omfatter både fysisk og psykisk skade.⁸⁵ Loven gir selv ingen presisering av begrepet. Forarbeidene bruker også begrepet vesentlig uten å presisere hva dette skal innebære.⁸⁶ Også i litteraturen er det vanskelig å finne noe entydig bilde av hva som er vesentlig skadelidende. Forarbeidene legger vekt på det akutte i saken og nevner at bestemmelsen kan brukes også om vilklårene i bvl. § 4-12 ikke er oppfylt. Begrepet vesentlig må da bedømmes i sammenheng med det akutte i forholdet og hvor stor faren er for at skaden vil inntre. Hvorvidt skaden kan avverges ved hjelpetiltak vil også komme med i vurderingen av faren for skade.

⁸⁵ Jfr, Hove, Karnov

⁸⁶ Ot.prp. nr. 44 1991 / 1992

Videre er det et vilkår at det ikke foreligger samtykke fra foreldre. Dette følger av ordlyden i bestemmelsen. Ved samtykke kan plassering utenfor hjemmet skje i kraft av et av de beskrevne hjelpetiltakshjemlene. Unntak fra dette kan tenkes dersom en plassering etter samtykke ikke vil være tilstrekkelig for å sikre ungdommen mot den akutte faren som foreligger. Hvis det er sannsynlig at familien, i vid forstand, vil opprettholde presset mot ungdommen, må plassering etter bvl. § 4-6,2. ledd vurderes i stedet. Dermed vil også samvær og eventuelt hemmelig adresse kunne inngå i vedtaket.

7.2.2 Beviskrav

Beviskravet for at vilkårene er oppfylt er i loven karakterisert ved at det skal være *fare for* vesentlig skade. I forarbeidene er det brukt et begrep som "en viss skaderisiko".⁸⁷ Dette er et begrep som må forstås som mildere enn "kvalifisert". Jo alvorligere skade som kan oppstå desto mindre risiko kan kreves. Når det gjelder tvangsekteskap vil dette bety at hvis den vesentlige skade som jenta påføres innebærer snarlig bortføring til familiens hjemland, må det stilles mindre krav til faren for at dette faktisk vil skje. Men "en viss" fare må allikevel innebære en aktsom vurdering av faren som er basert på opplysninger i den konkrete sak, og ikke ut fra generell kunnskap om etnisk gruppering eller hjemlandets tradisjon.

7.3 Foreløpig vedtak etter § 4-9 når ungdommen bor utenfor hjemmet.

7.3.1 Generelt.

Hvis situasjonen er den at jenta bor utenfor hjemmet som et frivillig tiltak etter barnevernloven § 4-4, kan barnevernet holde jenta tilbake etter bvl. § 4-9,1. ledd jfr. bvl. § 4-8. Dette er en omvendt situasjon i forhold til etter bvl. § 4-6,2. Jenta befinner seg nå *ikke* i den truende situasjonen. Barnevernets vedtak skal derimot forhindre at hun må flytte tilbake til en situasjon som kan medføre vesentlig skade. Det er altså konsekvensene ved å flytte hjem som er vurderingstemaet.

Barnevernloven § 4-8:

Er et barn plassert utenfor hjemmet av foreldrene eller med deres samtykke etter § 4-4, kan fylkesnemnda vedta at barnet for en tid av opptil tre måneder ikke skal flyttes. Et slikt vedtak kan bare treffes dersom det ikke er rimelig grunn for flyttingen, eller dersom den kan være til skade for barnet. I løpet av den tid som er fastsatt, skal barneverntjenesten legge forholdene til rette for at flyttingen kan skje med minst mulig ulempe for barnet.

Dersom det er overveiende sannsynlig at flyttingen vil føre til en situasjon eller risiko for barnet som nevnt i § 4-12 første ledd, kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet. (94) Et slikt vedtak kan treffes også før et nyfødt barn er flyttet til foreldrene. (95) § 4-12 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

Selv om vilkårene etter § 4-12 ikke er tilstede, kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse dersom plasseringen har vart i mer enn to år, og barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering må antas at flyttingen kan føre til alvorlige problemer for barnet.

⁸⁷ Ot.prp. nr. 44 1991 / 1992 side 34.

Barnevernloven § 4-9:

Foreløpig vedtak etter § 4-8 første ledd og annet ledd annet punktum kan treffes av barnevernadministrasjonens leder, dersom de interesser bestemmelsen skal ivareta, kan bli vesentlig skadelidende om vedtaket ikke treffes og gjennomføres straks. Vedtaket skal snarest, og om mulig innen 48 timer, foreløpig godkjennes av lederen i fylkesnemnda.

Barnevernadministrasjonens leder kan, når det er truffet foreløpig vedtak etter § 4-8 annet ledd annet punktum, også treffe foreløpig vedtak etter § 4-19. Er det truffet foreløpig vedtak, skal et forslag som nevnt i § 7-3 være sendt fylkesnemnda snarest, og senest innen seks uker.

Dersom saken ikke er sendt til fylkesnemnda innen fristen som nevnt i tredje ledd, faller vedtaket bort.

7.3.2 Vilkår.

Det er tilbakeholdelse etter bvl. § 4-8 første ledd og annet ledd annet punktum som kan fattes som et foreløpig vedtak. Ved tvangsekteskap er det § 4-8,1. ledd som er aktuelt. Akuttvedtak kan fattes dersom foreldrene motsetter seg et ordinært § 4-8,1. ledds vedtak eller at det er fare for vesentlig skade ved tilbakeføring. Vesentlig skadelidende må forstås som i bvl. § 4-6,2.

Etter første ledd kan barnet holdes tilbake i inntil tre måneder. Dette gjelder enten hun bor utenfor hjemmet etter bvl §§ 4-4,2 eller etter 4-4,5. Hvis dette alternativet vurderes som utilstrekkelig må det forberedes ordinær sak etter bvl. § 4-12, jfr. bvl. § 4-8,2. Selv om det ikke kan fattes akuttvedtak etter bvl. § 4-9,1. ledd jfr. § 4-8,2. ledd første pkt. kan allikevel akuttvedtak etter § 4-9,1. ledd i forhold til § 4-8,1. ledd fattes mens arbeidet med rapport til fylkesnemnd pågår. De tre månedene med flyttenekt kan altså brukes til å forberede sak om omsorgsovertakelse for Fylkesnemnda.⁸⁸

Ved akuttvedtak som refererer seg til bvl. § 4-8,1. ledd er det ikke adgang til å fatte vedtak etter bvl. § 4-19 om samvær / skjult adresse.

7.3.3 Beviskrav.

Det er risikoen for at barnets interesser *kan* bli vesentlig skadelidende, jfr. bvl. § 4-9,1. ledd som er kravet til bevis. Det er vanskelig å finne veiledning til hvilken risiko som må foreligge. Men ordet *kan* tyder på at den nedre grensen for tiltak er en *reell* mulighet for vesentlig skade i følge en aktsom vurdering. Siden grensen for benyttelse av denne bestemmelsen er tilbakehold i 3 måneder på det sted jenta allerede befinner seg, jfr. bvl. § 4-8,1. ledd, kan ikke dette bedømmes for strengt. Planen er allikevel tilbakeføring til foreldrene. Ellers skal som sagt at ordinær omsorgsovertakelse forberedes.

7.3.4 Partsrettigheter og saksbehandling, §§ 4-6,2. ledd og 4-9,1. ledd

Utgangspunktet etter bvl. § 4-8,1 er at det er fylkesnemnda som fatter slikt vedtak. Bestemmelsen i bvl. § 4-9 representerer altså, som bvl. § 4-6,2, et unntak fra hovedregelen om nemndsbehandling av tvangssaker.

⁸⁸ Atle Odd Hovden og Else Kokkersvold: "Tiltak i barnevernet?", Kommuneforlaget, 1998 side 79.

Både etter bvl. §§ 4,6,2 og 4-9,1 skal hastevedtaket gis en foreløpig godkjennelse av leder for fylkesnemnda innen 48 timer fra effektivering av vedtaket. Dersom godkjennelse nektes er vedtaket umiddelbart uten virkning. Vedtaket faller imidlertid ikke bort ved oversitting av fristen eller feilaktig unnlatelse av anmodning om forhåndsgodkjennelse. Dette følger av at vedtaket er gjort av hensynet til barnets beste, hvilket ikke kan overstyres av hensynet til en formalitet. Men fristen er gitt av rettssikkerhetshensyn. Vedtak etter begge bestemmelser kan treffes av barneverntjenestens leder eller dennes stedfortreder, mens vedtak etter 4-6,2. ledd også kan treffes av representant for påtalemyndigheten. Dette er ment for vedtak som fattes på ukurante tider av døgnet og i helgene. Vedtaksadgangen hos leder for barneverntjenesten kan ikke delegeres.⁸⁹ Barnevernvakten har ikke adgang til å fatte vedtak etter noen av bestemmelsene, såfremt det ikke en representant for denne har påtalekompetanse eller stedfortrederfunksjon som gir vedtaksmyndighet. Det er ikke noe behov for tilsvarende adgang for påtalemyndigheten til å fatte vedtak etter bvl. § 4-9,1. Situasjonen er da at barnet befinner seg i trygghet.

Akuttvedtak etter bvl. § 4-6,2. ledd og etter 4-9,1. ledd må, som det fremgår av bestemmelsene, etterfølges av ordinære vedtak som fremmes for fylkesnemnda på vanlig måte. Ved 4-6,2. ledd må f. eks. forslag til omsorgsovertakelse foreligge hos Fylkesnemnda innen 6 uker. Vedtaket faller ellers bort. For vedtak etter bvl. § 4-9,1. ledd gjelder tilsvarende for innsendelse av forslag til vedtak, da etter bvl. § 4-8,1. ledd.

Hvem som er part i barnevernsaker må avgjøres etter forvaltningslovens § 2,1 bokstav e, jfr. bvl. § 6-1. Foreldre med foreldreansvar vil alltid være part i sak om tvangsvedtak, i motsetning til for hjelpetiltak.⁹⁰ Dette fordi hjelpetiltakene, i motsetning til tvangstiltakene, kun berører de daglige praktiske forholdene mellom barn og foreldre. Barnet har partsrettigheter etter § 6-3. Etter bestemmelsen inntretr partsrettigheter ved fylte 15 år og dersom barnet forstår hva saken dreier seg om.

Partsrettigheter omfatter rett til forhåndsvarsling og rett til å uttale seg om vedtaket etter forvaltningslovens § 16. Av forhåndsvarselet skal det klart fremgå hva slags vedtak som skal bli fattet. Imidlertid finnes et unntak fra dette i bestemmelsens 3. ledd som er viktig i akuttsaker etter bvl. § 4-6,2. Forhåndsvarsling kan unnlates dersom det kan medføre at vedtaket vil bli sabotert. I saker knyttet til tvangsekteskap vil det være hovedregelen, snarere enn unntaket, at denne unntaksbestemmelsen benyttes. Dette vil dessuten gjelde ganske generelt når vilkårene for akuttvedtak foreligger.⁹¹ De samme hensynene gjør seg ikke gjeldende når det gjelder foreløpige vedtak etter bvl. § 4-9,1.

Foreldrene har rett til å la seg bistå av advokat på ethvert trinn av saken, jfr. forvaltningslovens § 12. Rett til fri advokatbistand inntretr imidlertid bare når en sak føres for fylkesnemnda. Dette følger av bvl. § 7-1 bokstav d som henviser til sosialtjenestelovens § 9-5⁹². Det er bare saken for fylkesnemnda som gir rett til fri sakførsel. Dette følger også av rundskriv fra Justisdepartementet. Ved behandling av klage på akuttvedtak gis det rett til fri sakførsel, da klagen behandles av nemnda.⁹³ Fraværet av fri advokatbistand gjelder for øvrig akuttvedtaket både i forbindelse med

---

⁸⁹ Saksbehandlingsrundskrivet

⁹⁰ Lindboe 1997, side 174-175.

⁹¹ Ofstad Skar side 66

⁹² Se også Lov om fri rettshjelp, 1980 nr 35 § 22

⁹³ Rundskriv G-73/96 s. 84.

foreløpig godkjenning av nemndsleder og frem til ordinær sak/klage fremmes etter bvl. § 7-2. Det er stilt spørsmål om hvor heldig dette er ut fra et rettssikkerhetshensyn, da et hastevedtak naturlig nok er enklere begrunnet, og dermed sikret mindre rettssikkerhet, enn et ordinært vedtak som blir gjort av nemnda.⁹⁴ Behovet for advokatbistand burde da være tilsvarende større. I Karnovs kommentar til bvl. § 7-1 bokstav d heter det at fri rettshjelp inntreffer fra det stadiet barneverntjenesten *tar det standpunktet* å fremme sak for nemnd.⁹⁵

Dersom barneverntjenesten mener at ungdommen bør bistås av advokat også under akuttsaken kan advokat selvsagt oppnevnes på barneverntjenestens bekostning.

Begge typer vedtak skal begrunnes samtidig med at vedtaket fattes, jfr. forvaltningslovens § 23. I utgangspunktet skal det derfor foreligge et begrunnet og skriftlig vedtak idet akuttvedtaket blir effektivt. For vedtak etter bvl. § 4-6,2 kan skriftlighetskravet bli vanskelig å oppfylle hvor tiden er meget kort. Skriftlighet kan da utsettes etter forvaltningslovens § 23. Dette kan være tilfelle i en sak hvor en får greie på at en familie er på vei ut av landet med jenta og det ikke er tid til å skriftliggjøre vedtaket. Vedtaket må da meddeles og begrunnes muntlig overfor parten for så å gis en skriftlig form. Det kan i et slik tilfelle også være aktuelt med politibistand, jfr. bvl. § 6-8, for å få gjennomført vedtaket.

Partene har også rett til underretning om vedtaket, jfr. forvaltningslovens § 27. Dette kan innebære et problem hvor ungdommen har oppholdt seg i utlandet og hvor det fattes et akuttvedtak etter § 4-6,2 idet hun er på norsk jord. Det kan da være ønskelig å utsette foreldrenes kunnskap om at jenta befinner seg i landet av hensyn til leteaktivitet og trusler mot jenta. Det er imidlertid ikke noen annen hjemmel enn evnt. nødrett for å utsette underretning. Viktig her er imidlertid anledningen som bvl. § 4-6,3 gir om at akuttvedtaket kan innbefatte opphold på hemmelig adresse og samværsregulering etter bvl. § 4-19. Den tiden det tar å få kopi av vedtaket hjem til foreldrene via posten, kan imidlertid gi barneverntjenesten den tiden det trenger for å "lande" situasjonen.

7.4 Omsorgsovertakelse etter bvl. § 4-12.

7.4.1 Generelt.

En omsorgsovertakelse etter bvl. § 4-12 innebærer at de delene av det samlede foreldreansvaret som gjelder den daglige omsorgen går over på barneverntjenesten. Dette omsorgsansvaret vil så bli utført av institusjon eller fosterhjem på vegne av barneverntjenesten, jfr. bvl. § 4-18. Hovedvilkårene for å overta omsorgen følger av bvl. § 4-12,1. Bestemmelsen tar sikte på situasjonen hvor barnet bor sammen med sine foreldre. Omsorgsovertakelse når barnet bor utenfor hjemmet på frivillig grunnlag er regulert i bvl. § 4-8,2. Situasjonen er da at flytting hjem vil sette barnet i en situasjon som er regulert av bvl. § 4-12,1. Bvl. § 4-12 er dermed hovedbestemmelsen når det gjelder overtagelse av omsorg.

Selv om en etter ordlyden og forarbeidene skal legge situasjonen på vedtakstidspunktet til grunn ved en vurdering etter bvl. § 4-12, vil det også være et element av fremtidsvurdering inne i bildet. En for barnet dårlig omsorgsmessig situasjon vil forverres dersom prognosen tilsier at den vil vedvare. For tvangsekteskap kan saken være at barnets situasjon på vedtakstidspunktet ikke kan sees isolert fra en slik

⁹⁴ Se f.eks. Lindboe 1997, side 164

⁹⁵ Karnov, norsk kommentert lovsamling, Harald Hove, note 228

fremtidsvurdering. Det ligger i sakens natur at en *trussel* om tvangsekteskap ikke utelukkende kan vurderes ut fra hvordan jenta har det på vedtakstidspunktet. Truslene er ment å manifestere seg på et senere tidspunkt og det er dette som gjør at barnets situasjon på vedtakstidspunktet kan vurderes som skadelig etter bvl. § 4-12. Bvl. § 4-12,1. ledd bokstav d har også en slik fremtidsvurdering i ordlyden. Denne bestemmelsen er imidlertid ikke særlig relevant da den retter seg mot foreldres forutsetninger som omsorgspersoner for små barn.

7.4.2 Vilkårene

Vilkårene for omsorgsovertakelse kan deles i to. For det første må et av alternativene i bvl. § 4-12,1 være oppfylt. Dette følger av legalitetsprinsippet. Etter dette prinsippet kreves det hjemmel i lov for å pålegge private plikter eller gripe inn i alminnelige rettigheter, dersom annet grunnlag ikke finnes. For barneverntiltak er det klart at eneste hjemmel for tiltak er hjemmel i barnevernloven, eventuelt under henvisning til prinsippet i strl. § 47 om nødrett. For det andre må nødvendighetskriteriet i bestemmelsens andre ledd oppfylles. Dette innebærer at hjelpetiltak etter bvl. § 4-4 må være prøvd eller vurdert, jfr. prinsippet om mildeste tiltak. Bvl. § 4-12 er en kan-bestemmelse. Det innebærer at det er opp til barneverntjenesten, og i siste instans fylkesnemnda, å vurdere hvorvidt overtakelse bør skje. Sentralt i vurderingen her er hvorvidt omsorgsovertakelsen alt i alt vil være til barnets beste, jfr. bvl. § 4-1.

Barnevernloven § 4-12:

Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes

- a) *dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,*
- b) *dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,*
- c) *dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller*
- d) *dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet*

Et vedtak etter første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Et slikt vedtak kan derfor ikke treffes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved tiltak etter § 4-10 eller § 4-11.

Et vedtak etter første ledd skal treffes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7.

7.4.3 Vilkårene etter bvl. § 4-12,1 bokstav a, c og d..

Bokstav a).

Det er særlig bvl. § 4-12,1 bokstav a som rammer selve trusselen om tvangsekteskap. Kriteriet *alvorlige mangler* i bokstav a tilsier at det skal en del til før kriteriet er oppfylt. Manglene må være av en slik grad at de ut fra en vurdering på vedtakstidspunktet vil skade barnet. Hvis det også er fare for skade på kort sikt er en over i akuttsituasjonen.

De alvorlige manglene relateres i bestemmelsen enten til den fysiske eller den følelsesmessige omsorgen for barnet. Den fysiske omsorgen er i loven betegnet som *den daglige omsorgen*. Denne delen av omsorgsansvaret kan være ivaretatt i en slik situasjon. Dette dreier seg om ernæring, hygiene og det fysiske miljøet til barnet.⁹⁶ Derimot vil den psykiske omsorgen, i loven benevnt som *den personlige kontakt og trygghet*, direkte gjelde barnets situasjon under trussel om tvangsekteskap. Sentrale momenter her er ignorering, avvisning og isolering av barnet.⁹⁷ Trusselen om tvangsekteskap vil ofte medføre isolasjon av jenta i lengre eller kortere tid. Hun vil kanskje fratas muligheter for å treffe venner, gå på skole og ellers ha et normalt sosialt liv. En har i disse sakene sett en utilbørlig sosial kontroll av jenta i lang tid av en intensitet som grenser mot rettsstridig frihetsberøvelse, jfr. strl. § 223.⁹⁸ Det presset jenta utsettes for ved å skulle gjennomføre en så alvorlig handling som et ekteskap, mot sin vilje, oppleves som et svik fra de som nettopp skulle gi henne støtte og omsorg. Mangler ved den personlige trygghet, som er en del av kriteriet i bestemmelsen, må i slike tilfeller ansees som ”overoppfylt”.

Kunnskaper fra England og andre land, kunnskaper som antagelig er overførbare til norske forhold, har vist en overhyppighet av spiseforstyrrelser og selvmord blant jenter av innvandrerbakgrunn.⁹⁹ Dette blir relatert til den familiesituasjonen jenta er i. Overlege Per Olav Næss ved Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri mener å ha konstatert flere tilfeller hvor jenter har blitt psykotiske som følge av den konflikten familien har ført dem inn i.¹⁰⁰ Jentas behov for *personlig kontakt* blir også rammet i og med omsorgspersonenes trusler om utstøtelse ved nekting av ekteskapet. I en konkret sak ble jenta av foreldre og øvrig familie pålagt all skyld for den situasjon som var oppstått ved at hun selv valgte kjæreste. Valget førte til utstøtelse av jenta. Utstøtelse innebærer en total avsondring fra samvær med familie og eget miljø. Men allerede før utstøtelse, i trusselsituasjonen, vil kontakten med omsorgspersonene være forringet. Jenta befinner seg i en svært traumatisk situasjon og hennes kontakt med omsorgspersonene består i en konstant press om å gi etter for deres ønsker.¹⁰¹ Nadia, i den mye omtalte ”Nadia-saken” for et par år siden, sier i et intervju at hun tre år etter kidnapping og tvangsekteskap fortsatt går til psykolog for å behandle traumene hun ble utsatt for. Hun lever fortsatt på hemmelig adresse og utstøtelsen fra familie og det marokkanske miljøet er fortsatt total.¹⁰² I forbindelse med produksjonen av programmet Rikets tilstand på TV2 i 1999, skal redaksjonen ha vært i kontakt med flere jenter som har vurdert å ta sitt eget liv i forbindelse med trusler om tvangsekteskap. Redaksjonen skal også ha dokumentasjon på at både jenter og gutter i Norge allerede *har tatt livet sitt av samme grunn*.¹⁰³ Det vil etter dette ikke være tvilsomt at vilkårene for omsorgsovertakelse etter bvl. § 4-12,1. ledd bokstav a vil være oppfylt også før et tvangsekteskap gjennomføres.

---

⁹⁶ Gudrun Hølgersen og Marianne Tellefsen: ”Barnet og loven”, 1999, side 321

⁹⁷ Op.cit. s. 321

⁹⁸ Aktuell sak.

⁹⁹ Briggs 1998, s. 250 (Etterord av Hege Storhaug)

¹⁰⁰ Artikkel: Aftenposten, 06.10.97

¹⁰¹ Aftenposten 11. mars 2001: Reportasje fra bokollektiv for kvinner.

¹⁰² Artikkel: KK 6/2001

¹⁰³ Artikkel: Hege Storhaug for TV2, 99

Bokstav c.

Bestemmelsen er ment som en spesialbestemmelse for de grove voldstilfellene. Både fysisk og psykisk vold rammes.¹⁰⁴ I teorien er nevnt vold, terrorisering, latterliggjøring og trakassering.¹⁰⁵ Dette alternativet kan være det mest aktuelle i saker om tvangsekteskap der den fysiske eller psykiske volden er mer fremtredende på vedtakstidspunktet enn i saker hvor truslene i større grad i større grad er rettet fremover i tid.

7.4.4 Nødvendighetsvurderingen

Etter bvl. § 4-12,2 må omsorgsovertakelse i det enkelte tilfellet kun vedtas når det fremstår som nødvendig ut fra den situasjonen barnet befinner seg i. I dette ligger at mulighetene som ligger i frivillige tiltak skal være uttømt. Det kan ikke anses som tilstrekkelig at de alternativene som bvl. § 4-4 selv regner opp er prøvd. Alle muligheter, vurdert på fritt grunnlag, skal være vurdert.¹⁰⁶ Det bør særlig legges vekt på hvorvidt det er forsøkt å få til frivillig plassering av jenta etter bvl. § 4-4,5 eller hjelp til flytting hjemmefra etter bvl. § 4-4,2.

Dette nødvendighetskravet er et selvstendig vilkår som må være oppfylt for at omsorgsovertakelse skal finne sted. I sin rapport til fylkesnemnda må barneverntjenesten derfor dokumentere at frivillighet er forsøkt eller vurdert. Barneverntjenesten skal her foreta en vurdering basert på situasjonen på vedtakstidspunktet. Det er dermed risikoen for fullbyrding av tvangsekteskapet i tiden som kommer, slik den manifesterer seg som trusler mot jenta *på vedtakstidspunktet*, som skal avveies mot mulige hjelpetiltak. Her blir det nødvendig å trekke inn prognoser basert både på den enkelte sak og på hva man vet om denne typen situasjoner på generelt grunnlag. Det vil nok allikevel fra fylkesnemndas side stilles strenge krav til sammenheng mellom den aktuelle saken og generell kunnskap om temaet tvangsekteskap. Det er kanskje her barneverntjenestens største utfordring på det vurderingsmessige planet ligger.

7.4.5 Det "kan" fattes vedtak om omsorgsovertakelse.

Det er opp til barneverntjenestens skjønn hvorvidt det skal fremmes forslag om omsorgsovertakelse, jfr. bvl. § 4-12,1. ledd. Det er barnets samlede situasjon før og etter overtakelsen som skal vurderes mot hverandre.¹⁰⁷ At denne vurderingen skal gjøres i forhold til bvl. § 4-12 er også presisert i forarbeidene.¹⁰⁸ Kriteriet følger av barnevernlovens system og må sees i sammenheng med prinsippet i barneloven om at det biologiske foreldreansvaret er det primære. Rent konkret er det da situasjonen for jenta fram til og etter tvangsekteskapet som vurderes opp mot situasjonen etter en omsorgsovertakelse som følge av nektelse av å inngå ekteskapet. Eller med andre ord tvangsekteskap mot omsorgsovertakelse og utstøtelse. Det vil på dette tidspunktet være klart at mekling ikke fører frem. Som sagt betyr en utstøtelse en fullstendig isolasjon fra all familie og miljøet rundt familien. En trenger ikke mye evne til empati for å forstå hva dette innebærer. Til dette kommer de tette familiebandene som flere av de aktuelle etniske gruppene i utgangspunktet har.¹⁰⁹ På den andre siden i vurderingen kommer

---

¹⁰⁴ Karnov til bvl § 4-12,1

¹⁰⁵ Holgersen og Tellefsen, 1999, side 322

¹⁰⁶ Karnov til bvl. § 4-12,2

¹⁰⁷ Jfr. Ofstad Skar 1999, side 102

¹⁰⁸ Ot.Prp. nr. 44 1991 / 1992 s. 44.

¹⁰⁹ I f. eks. de pakistanske storfamilieene er onkler, tanter og deres familie å anse som nær familie og en vesentlig del av jentas nettverk.

først og fremst verdien av at hun slipper selve tvangsekteskapet. Basert på jentas opplevelse av situasjonen må barneverntjenesten på den andre siden vurdere jentas mulighet for å opparbeide et *eget* nettverk utenom familien. Muligheten for en gjenforening med familien på lengre sikt er også en del av vurderingen. Hvis verdien av de siste momentene etter barneverntjenestens vurdering veier tyngre enn de kort- og langsiktige traumene ved bruddet med familien vil det være best for barnet at forslag om omsorgsovertakelse fremmes.

7.4.6 *Beviskrav.*

Prognosen for barnet med og uten tiltak fra barneverntjenesten, er en vurdering av fremtiden. Siden det i praksis er umulig å få full sikkerhet for noen av alternativene blir spørsmålet hvilken grad av sannsynlighet som må kreves for at det f. eks. er alvorlige mangler ved den daglige omsorg. Og ikke minst om situasjonen vil fortsette eller forverres uten omsorgsovertakelse.

I utgangspunktet må det være sannsynlighetsovervekt for at vilkårene etter loven er oppfylt i det aktuelle tilfellet. I forarbeidene legges det vekt på at bestemmelsen er en typisk skjønnsbestemmelse.¹¹⁰ Når det gjelder tvangsekteskap er det særdeles vanskelig å spå om fremtiden. Dette fordi det dreier seg om et overgrep som skjer kun en gang og uten noen typisk forhistorie. Og det er *dagens* situasjon for jenta som skal vurderes. Annerledes er det imidlertid hvis tvangsekteskapet er foranlediget av frihetsberøvelse, slik at barnevernet har fått en "historie" på familien. "Klart sannsynlig" er foreslått av Lindboe som beviskrav ved vurdering av bvl. § 4-12.¹¹¹ Å bruke betegnelser på bevisbyrden kan i saker som dette bli en lek med ord. Risikoen for å velge feil beslutning vil alltid være til stede. Utfordringen for barneverntjenesten blir da å finne hvilken feilbeslutning, omsorgsovertakelse eller ikke, som har størst negativ konsekvens for barnet. Hensynet til familien må også vurderes her. Det må også legges vekt på hvilken sikkerhet det er praktisk *mulig* å få til. Hver enkelt sak vil være så spesiell at å gi noe presist innhold i begrepet "klart sannsynlig" eller andre betegnelser blir vanskelig. Jo alvorligere sak desto mindre krav til sannsynlighet må kreves. Men kravet kan aldri komme under "mest sannsynlig" dvs. over 51 % sannsynlighet. Her må det sies at dersom trusselen om et tvangsekteskap i seg selv er tilstrekkelig traumatisk for jenta til at det kan anses som skadelig at hun i det hele tatt befinner seg i hjemmet, kan det ikke stilles særlig store krav til sannsynligheten for at ekteskapet vil bli gjennomført.

Når det gjelder beviskrav for hvorvidt omsorgsovertakelse er *nødvendig* , jfr. bvl. § 4-12, 2. ledd, er det vanskelig å finne veiledning. Loven uttrykker det som hvorvidt det "kan" skapes tilfredsstillende forhold ved hjelpetiltak. Etter ordlyden blir dette en nokså fri vurdering. Den nederste grensen går ved alminnelig sannsynlighet, eller mer enn 51 % sannsynlighet. Hvor langt opp på skalaen en må er vel, som for de materielle vilkårene, avhengig av typen faktum som ligger til grunn. For at tiltaket skal være best for barnet er det tilstrekkelig med sannsynlighet.¹¹² Dette følger også av reelle hensyn.

7.4.7 *Plasseringsalternativene*

Den konkrete plasseringen av jenta vil innebære en utfordring for barneverntjenesten. Ved omsorgsovertakelse er alternativene for plassering gitt i bvl. §§4-14 flg. Dette vil

---

¹¹⁰ Ot.Prp. nr. 44 1991 / 1992 s. 41.

¹¹¹ Lindboe 1997 side 56

¹¹² Lindboe 1997, side 53

også danne utgangspunktet for plassering som følge av et akuttvedtak etter bvl. § 4-6,2. Ved akuttvedtak etter bvl. § 4-9,1 er ideen at barnet skal bli hvor det er.

Av de institusjonene som finnes i regi av Barne- og familieetaten i Oslo kommune, er ingen særlig egnet til denne typen saker. Det vil for de fleste tilbudene være vanskelig å skape anonymitet rundt jenta. Det vil i perioder være nødvendig å sette i verk spesielle sikkerhetstiltak og også dette vil kunne skape problemer. De fleste av ungdomsinstitusjonene er dessuten drevet ut fra den forutsetningen at ungdommen selv har adferds- eller psykiatriske problemer. For ei jente som er frisk, men som har denne typen problemer, vil dette gi et helt feil miljø. Jentas behov vil være å komme tilbake til et normalt liv så snart som mulig. En må derfor etterstrebe å skape en så sikker og anonym situasjon som mulig, men slik at hun har gode muligheter til å kunne fullføre en skolegang eller å ha en jobb. Ordinære krisesentre for kvinner vil i så måte heller ikke være et godt alternativ på sikt. Men i en akutt krisesituasjon er det uten tvil den mest tilfredsstillende. Jeg vil drøfte alternativer senere i avhandlingen.

Avhengig av trussels- og voldsbildet i saken kan fosterhjemsplassering være et alternativ. Jentene det er snakk om i disse sakene vil som regel være mellom 16 og 18 år, slik at det uansett ikke blir over lang tid. Det kan være enklere å få til et sikkerhetsarrangement rundt en familie enn å lage en ”institusjon i institusjonen”. Men dette er selvsagt helt avhengig av hvordan situasjonen rundt jenta er.

7.5 Oppsummering av kapittel 7.

Barneverntjenesten har to relevante muligheter for å fatte akuttvedtak ved tvangsekteskap / trussel om tvangsekteskap. Det mest praktiske er etter bvl. § 4-6,2. ledd. Kriteriet for dette er at det vil være fare for at ungdommen vil bli vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet. Vedtaket må være nødvendig. Dette er oppfylt dersom det ikke er tid til å fatte ordinært vedtak med fylkesnemndsbehandling f. eks. etter bvl. § 4-12. Vesentlig skadelidende er et strengt kriterium som krever noe mer enn ”skade”. Hvis det kan bli snakk om langvarige og/eller betydelige ettervirkninger må kriteriet være oppfylt. Både psykisk og fysisk skade rammes. Tvangsekteskap innebærer både fysiske og psykiske skader / traumer og vil lett kunne subsumeres innunder ordlyden i § 4-6,2. ledd.

Etter bvl. § 4-9,1 kan tilbakeflytting nektes dersom ungdommen er plassert utenfor hjemmet som frivillig tiltak etter bvl. § 4-4. Dette er nok mer sjelden i disse tilfellene. Vurderingen blir her ganske lik, selv om situasjonen er motsatt: ungdommen befinner seg her ikke i den truende situasjonen, men står i fare for å bli ført tilbake inn i den.

Plasseringsalternativene er gitt i bvl. § 4-14. Ordinære plasseringsalternativer kan være utilstrekkelige, tatt i betraktning den spesielle situasjonen disse ungdommene er i, slik at kommunen må sørge for å få alternative institusjoner inn på den fylkeskommunale planen, jfr. bvl. § 4-14 bokstav b, jfr. §§ 5-1 og 5-2

Omsorgsovertakelse vedtas etter bvl. § 4-12, eventuelt via bvl. § 4-8,2. ledd 2. punktum dersom ungdommen bor utenfor hjemmet etter bvl. § 4-4. Bvl. § 4-12,1. ledd inneholder 4 alternative kriterier for omsorgsovertakelse hvor særlig a) og c) er aktuelle. I tillegg kreves det at frivillige tiltak er forsøkt / vurdert slik at omsorgsovertakelse er nødvendig i henhold til barnets beste.

Vedtak om omsorgsovertakelse fattes av fylkesnemnda etter bvl. § 7-2 bokstav e) etter saksforberedelse og innstilling fra barneverntjenesten, jfr. bvl. § 7-3. Parter i saken er foreldre med foreldreansvar og partsrettighetene er som ved enkeltvedtak. Fylkesnemndas vedtak kan ankes inn for de ordinære domstolene, jfr. Sosialtjenesteloven § 9-10.

8 Særlige emner.

8.1 Taushetsplikt – opplysningsrett.

Det vil alltid være et avveinings spørsmål for barnevernsarbeidere når den skal gå videre med informasjon som kommer den til kunnskap. Utgangspunktet etter barnevernloven er at forvaltningsloven gjelder for tjenesten, jfr. bvl. § 6-1. Forvaltningslovens §§ 13 flg. om taushetsplikt gjelder dermed, jfr. bvl. § 6-7,1. Imidlertid utvides denne taushetsplikten i bvl. § 6-7,2 til også å gjelde personalia som adresse, personnummer m.m. Dette er begrunnet i behovet for ikke å røpe at vedkommende har et klientforhold til barnevernet. Det at det eksisterer et forhold mellom en privat part og barneverntjenesten er altså underlagt taushetsplikt.¹¹³ Bvl. § 6-7,3 ledd gir adgang for barneverntjenesten til å gi opplysninger videre etter forvaltningslovens § 13,b nr. 5 og 6. Nr. 5 gjelder opplysninger til andre forvaltningsorganer mens nr. 6 gjelder anmeldelse til påtalemyndigheten.

Barnevernloven § 6-7:

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan eller en institusjon etter denne loven, har taushetsplikt etter forvaltningsloven §§ 13 til 13 e. Overtredelse straffes etter straffeloven § 121.

Taushetsplikten gjelder også fødested, fødselsdato, personnummer, statsborgerforhold, sivilstand, yrke, bopel og arbeidssted. Opplysning om en klients oppholdssted kan likevel gis når det er klart at det ikke vil skade tilliten til barneverntjenesten eller institusjonen å gi slik opplysning.

Opplysninger til andre forvaltningsorganer, jf. forvaltningsloven § 13 b nr. 5 og 6, kan bare gis når dette er nødvendig for å fremme barneverntjenestens eller institusjonens oppgaver, eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse. Uten hinder av taushetsplikt skal barneverntjenesten av eget tiltak gi opplysninger til sosialtjenesten når det er grunn til å tro at en gravid kvinne misbruker rusmidler på en slik måte at det er overveiende sannsynlig at barnet vil bli født med skade, jf lov om sosiale tjenester § 6-2 a. Også etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av lov om sosiale tjenester, plikter barneverntjenesten å gi slike opplysninger.

Dersom et barns interesser tilsier det, kan fylkesmannen eller departementet bestemme at opplysninger skal være undergitt taushetsplikt, selv om foreldrene har samtykket i at de gjøres kjent.

Forvaltningsloven § 13b nr. 5 gir anledning til å røpe et klientforhold til en skole eller annet forvaltningsorgan. Kriteriet etter bvl. § 6-7,3 er at meddelelsen er nødvendig for å fremme barneverntjenestens arbeid i saken eller forebygge fare for alvorlig skade eller for noens liv, hvilket er strengere kriterier enn det som følger av forvaltningsloven. Unntaket fra taushetsplikten vil kunne brukes når en har mistanke om et planlagt tvangsekteskap og en trenger opplysninger f. eks. fra jentas skole. Samme bestemmelse gir også adgang til samarbeid med skolen når det er skolen selv som har tatt initiativet i form av en melding til barnevernet. Unntaket gjelder bare så langt det er nødvendig å utveksle opplysninger som direkte er viktig for å kunne hjelpe jenta i den aktuelle saken.

¹¹³ Karnov til § 6-7.

Hvis en ønsker å drøfte saken utover dette trenger en ytterligere hjemmel, som f. eks jentas samtykke når hun er over 15 år, jfr. forvaltningsloven § 13a nr. 1, så sant det bare er forhold knyttet til jenta som drøftes. Opplysninger om andre parter, så som familien, omfattes ikke av samtykket.

Forvaltningsloven § 13b nr. 6 gir barneverntjenesten anledning til å anmelde straffbare forhold til politiet. Kriteriet etter forvaltningsloven er at anmeldelse kan skje dersom allmenne hensyn tilsier det eller at det følger naturlig av organets virksomhet. Bvl. § 6-7,3 setter opp de vilkårene som nevnt i avsnittet over og som er strengere enn etter forvaltningsloven. Det aktuelle kriteriet her er at det er å ”forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse”. Dette er en kan-regel. Det må derfor vurderes om det er noen grunn til å anmelde, selv om det foreligger alvorlige trusler. Det vil i alle fall være nødvendig å vurdere innholdet i truslene, eventuelt i samarbeid med politiet, før anmeldelse.

Ungdommens syn på anmeldelse bør tillegges stor vekt. Fremsettelse trusler mot jenta og hjelpeapparatet er en del av bildet i disse sakene, men truslene er ikke alltid reelle.¹¹⁴ Med tanke på en fremtidig forsoning mellom barn og foreldre bør ikke anmeldelse eller trussel om anmeldelse brukes i utrensmål. Situasjonen vil imidlertid være annerledes der hvor truslene er akutte og åpenbare. En politianmeldelse vil, uansett anmeldelsens utfall, ha en klar signaleffekt om hva som tolereres og kan dermed legge en demper på familiens aktivitet i særlige tilfeller. Jeg har selv hatt møter med et barns familie sammen med imam og andre som skulle tale familiens sak. Det er mitt klare inntrykk at en *redegjørelse* for den strafferettslige siden av det de ønsker å gjøre mot jenta, har en klargjørende effekt. Det kan med andre ord i enkelte tilfeller være tilstrekkelig å forespeile en anmeldelse.

8.2 Meldeplikt til barneverntjenesten

Barnevernloven § 6-4 regulerer innhenting av opplysninger i forbindelse med barnevernsak. Første ledd statuerer utgangspunktet, nemlig at all informasjon skal innhentes i samarbeid med de det gjelder så sant det er praktisk og strategisk mulig. Bestemmelsens annet ledd, siste punktum, gir barnevernet mulighet til selv å innhente opplysninger hos andre organer. Bestemmelsen som gir andre organer en plikt til på eget initiativ å gi barnevernet opplysninger, finnes i bvl. § 6-4, 2. ledd, 1. pkt. Bestemmelsen utgjør en ”dobbelthjemmel” da alle relevante yrkesgrupper nå er regulert med en tilsvarende hjemmel i spesiallover, se nedenfor. Dette er imidlertid en bestemmelse som er problematisk for en del organer å forholde seg til fordi den er spesielt skjønnspreget. I tillegg til et faglig skjønn er det slik at vedkommende persons egne oppfatninger og kompetanse i mange tilfeller vil styre hvorvidt en melding gis.¹¹⁵

Dette er en viktig bestemmelse i arbeidet med å yte bistand ved tvangsekteskap. Annet offentlig organ vil, muligens ved siden av jenta eller gutten selv, nok være hyppigst som meldende instans. Skolen er et slik organ og meldeplikt til barneverntjenesten er gjentatt i Lov av 17.07.1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) § 15-3. Bestemmelsen er likelydende med bvl. § 6-4,2. ledd. De fleste av de øvrige meldende instanser vil finne hjemmel for sin meldeplikt i Lov av 02.07.1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven) eller andre særlover. For

¹¹⁴ Egne erfaringer, Sagene Torshov bydel.

¹¹⁵ Erfaring fra spørreundersøkelse blant ansatte, Sagene Torshov bydel.

skoler og andre instanser påhviler meldeplikten den enkelte ansatte og ikke organet som helhet. Dette følger av en lagmannsrettsdom fra Eidsivating av 01. februar 1999. Det heter i dommen at en instruks fra skolen, som det gjaldt i dette tilfellet, ikke er gyldig hvis den kommer i strid med dette prinsippet. Dette følger også av vanlige rettskildeprinsipper.¹¹⁶

8.2.1 Når inntreer meldeplikten?

Vedkommende må etter bvl. § 6-4,2. ledd ha *grunn til å tro* at et barn mishandles eller at det utsettes for andre former for alvorlig omsorgssvikt, jfr. bvl. §§ 4-10 til 4-12 eller 4-24. bestemmelsen må tolkes antitetisk slik at meldeplikten ikke gjelder opplysninger i forbindelse med f. eks. samvær, jfr. § 4-19. I denne sammenhengen er det mishandling eller omsorgssvikt etter bvl. § 4-12,1. ledd som er relevant.

Det er slik at meldeplikten trer inn hvis en representant for et annet offentlig organ har grunn til å tro at et tvangsekteskap er under oppseiling. Bestemmelsen er en ”skal-regel” og ikke en ”kan-regel”. Det er dermed en tjenesteforsømmelse dersom en representant for skole, en helsestasjon for ungdom eller en annen relevant institusjon ikke melder fra ved begrunnet mistanke.

Barnevernloven § 6-4:

Opplysninger skal så langt som mulig innhentes i samarbeid med den saken gjelder eller slik at vedkommende har kjennskap til innhenting.

Offentlige myndigheter skal av eget tiltak, uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jf. §§ 4-10, 4-11 og 4-12, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24. Like med offentlige myndigheter regnes organisasjoner og private som utfører oppgaver for stat, fylkeskommune eller kommune. Også etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av loven plikter offentlige myndigheter å gi slike opplysninger.

Også yrkesutøvere i medhold av lov om helsepersonell m.v., lov om psykisk helsevern, lov om helsetjenesten i kommunene, lov om familievernkontorer og meklingsmenn i ekteskapsaker (jf. lov om ekteskap), plikter å gi opplysninger etter reglene i andre ledd.

Men det ligger et skjønnelement her også. For det første hvorvidt det er ”grunn til å tro” og for det andre når det gjelder *hva* det er grunn til å tro. Når det gjelder det første må listen ligge så lavt at aktsom tro er tilstrekkelig. Det kan ikke kreves at det skal ha vært gjort omfattende undersøkelser før melding til barnevernet gis. Vage og ubegrunnede meldinger vil allikevel bli luket ut av barneverntjenesten. På den annen side må det, av hensyn til de det gjelder, være konkrete holdepunkter for mistanken. Når det gjelder vurderingen av faktum så er det tilstrekkelig at det *kan* foreligge forhold som utløser barneverntiltak. Det meldende organ skal overlate til barneverntjenesten å gjøre ”finvurderingene”. For melder er det tilstrekkelig å forstå at tiltak kan være nødvendig.

Bestemmelsen opphever yrkesmessig og forvaltningsmessig taushetsplikt. Det innebærer at meldeplikten gjelder den enkelte ansatte i et organ og ikke bare organet som

¹¹⁶ Omtal i Ofstad / Skar side 225.

sådan. I en dom fra Eidsivating lagmannsrett fra 1999 ble en lærer frikjent for krav om oppreisning og erstatning i forbindelse med en inngitt melding. Lagmannsretten kom til at meldeplikten nettopp er en plikt og at den påhviler **den enkelte ansatte**, i dette tilfellet en lærer.¹¹⁷ Det er ikke uforståelig at en yrkesutøver kvier seg for å melde fra om et mulig tvangsekteskap. Problemstillingen er kompleks og konsekvensene av meldingen er uforutsigbar. Meldeplikten bør derfor møtes av en samarbeidende innstilling fra barnevernets side. Vedkommende som melder bør for det første få tilbakemelding fra tjenesten på hvorvidt meldingen er tatt til følge eller avvist. Dette er ikke alltid tilfelle.¹¹⁸ Det blir dermed vanskelig for melder å vite om problemene er sett, om det er påkrevet med en ny melding etter en tid eller om barnet trenger spesiell oppfølging fra melderens side. Et slikt samarbeid mellom den som melder og barneverntjenesten er *ikke* et brudd på taushetsplikten fra barnevernets side.¹¹⁹ Dette er en misforståelse fra barnevernets side som i sin tur hindrer det samarbeidsklimaet som trengs for at meldeplikten skal bli effektiv.¹²⁰

8.3 Behov for langsiktige tiltak.

Det kan for mange av barna være slik at virkninger av truslene om tvangsekteskap og den eventuelle påfølgende utstøtelsen kan vare lenge og også dukke opp etter at situasjonen tilsynelatende har roet seg. Det er derfor viktig å ikke slå seg til ro med at vedkommende nå har fått leilighet og jobb, eller har kommet i gang med studiene igjen og fått en viss orden i hverdagen. Flere jenter har de siste årene blitt innlagt til psykiatrisk behandling på grunn av følgende av tvangsekteskap. Risikoen for senskader er absolutt til stede. Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri har betegnet tilfellene som svært alvorlige, flere med psykoser.¹²¹ Noe som etter min mening er med på å øke presset mot disse barna er at de fra familiens side får tildelt det fulle og hele ansvaret for det som har skjedd. Det blir fra familiemedlemmer påpekt at det er ungdommen som har valgt å bryte ut og at *de* dermed er ansvarlige (...) for de problemene resten av familien sitter igjen med. Og selvfølgelig for sine egne problemer. Dette bildet støttes av egne erfaringer og tilgjengelig litteratur.¹²² Etter norske forhold blir det veldig feil å tillegge en 16 åring ansvaret for familiens irrasjonelle reaksjoner. Men det forhindrer ikke barna i å føle skyld for det som har skjedd, med de følger dette kan få.

Etter min vurdering begynner en viktig fase i barneverntjenestens arbeid overfor ungdommen *etter* at presset fra familien har avtatt. Ungdommen sliter, i tillegg til skyldfølelsen, med savn etter familien. Dette blir to helt motstridende følelser (savn etter de menneskene som tillegger en urimelig skyld) og det er ikke vanskelig å se at dette gir et hjelpebehov. Atter i tillegg kommer isolasjonen og mangel på nettverk. Det må derfor jobbes på flere fronter, med et sett av hjelpetiltak. Det blir da selvfølgelig viktig å sørge for ungdommens samtykke til hjelpetiltak etter fylte 18 år, jfr. barnevernloven § 1-3, 2. ledd. Isolasjonen og mangel på nettverk reiser også en del praktiske problemer for ungdommen. Hvis det fortsatt er utrygt å ferdes alene ute, vil vedkommende trenge hjelp til det meste, så som handling, legebesøk, søknader til jobb og skole, møter i barneverntjenesten og andre daglige gjøremål. Selv om truslene fra familie og miljø ikke lenger er stort reelt sett, vil det avgjørende være hvordan

---

¹¹⁷ Dommen er omtalt i Ofstad Skar 1999, side 225.

¹¹⁸ Erfaring fra spørreundersøkelse blant ansatte, Sagene Torshov bydel.

¹¹⁹ Jfr. bvl. § 6-7,3. ledd, 1. pkt.

¹²⁰ Erfaring fra spørreundersøkelse blant ansatte, Sagene Torshov bydel.

¹²¹ Olga Stokke, Aftenposten, 06. oktober 1997.

¹²² Se forrige note.

ungdommen selv opplever det. Ikke minst tatt i betraktning de psykiske reaksjonene som kan etterfølge situasjonen. Men det er viktig å hjelpe vedkommende til å konfrontere angsten og gradvis å ferdes ute i større og større grad. Opprettelse av en kontaktperson for ungdommen kan være en god løsning. Denne kan i utgangspunktet være telefonbasert, men allikevel slik at det åpnes opp for samvær med vedkommende etter behov. At ungdommen får mobiltelefon som et hjelpetiltak er et enkelt tiltak for å øke sikkerheten for ungdommen samtidig som det letter barnevernets arbeid.

Og siden alle i barneverntjenestene er ”oppdratt” til å tenke økonomi: det er **dårlig** kvalitetssikring og samfunnsøkonomi å spare penger på dette stadiet. Det er nå den totale tiltakskjeden kan ende opp i suksess eller fiasko, avhengig av hva som investeres.

8.4 Oppsummering kapittel 8.

Barnevernloven § 6-1 gjør Forvaltningslovens regler gjeldende for barnevernets saksbehandling. Forvaltningslovens § 13 til 13e blir gjort gjeldende og skjerpet i bvl. § 6-7. Skjerpingen innebærer at også rene personopplysninger som personnummer, bosted, sivilstand m.m. også blir omfattet av taushetsplikten. Bvl. § 6-7,3. ledd skjerper også barnevernets adgang til å gi opplysninger videre til annet forvaltningsorgan, herunder politiet, i forhold til Forvaltningslovens regler. Skjerpelsen består i at melding til politiet må være nødvendig for å fremme barnevernets arbeid eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller helse. Dersom melding til politiet i seg selv kan bidra til å redusere faren for eller avverge tvangsekteskap bør kriteriet anses oppfylt. Imidlertid må ungdommens eget forhold til anmeldelse veie tungt.

Etter bvl. § 6-4 skal opplysninger i saken i størst mulig grad innhentes i samarbeid med den det gjelder. Etter bestemmelsens annet ledd skal imidlertid et forvaltningsorgan, enten av eget initiativ eller etter pålegg fra barneverntjenesten, melde fra til barneverntjenesten dersom det har grunn til å tro at det foreligger en situasjon som kan rammes av lovens §§ 4-10 til 4-12 eller § 4-24. Dette er en plikt og ikke gjenstand for skjønn fra organet dersom kriteriene er oppfylt. Bestemmelsen opphever både forvaltningsmessig (annet ledd) og profesjonsmessig (tredje ledd) taushetsplikt. Barnevernet plikter på sin side bør gi tilstrekkelig tilbakemelding til meldende organ om at meldingen er oppfattet og tatt til vurdering. Dette bryter ikke med barnevernets taushetsplikt.

Det er viktig å ha et langsiktig perspektiv i behandling av tvangsekteskapsaker. Mulighetene for psykiske senskader er tilstede og forholdet til familien kan ta lang tid å normalisere. Ved å sikre ungdommen ved bruk av bvl. § 1-3, kan vedkommende slippe en ”karriere” i det øvrige behandlingsapparatet med nye saksbehandlere og kanskje mindre sjanse til suksess.

9 Kvinnelig omskjæring; en kort oversikt.

9.1 Innledning.

Siden kvinnelig omskjæring, eller kjønnslemlestelse, eller Female Genital Mutilation (FGM), også utfordrer barneverntjenestens kunnskaper om nye kulturer i Norge, kan det være greit å ta med en kort oversikt over emnet i juridisk kontekst. Det er mange meninger om hvilket begrep som er det riktige. Jeg tar ikke stilling til dette, da det også her er innholdet som er det vesentligste. Når loven mot kjønnslemlestelse omhandles blir det imidlertid naturlig å bruke begrepet kjønnslemlestelse. Mange av de samme hensynene som ligger bak tradisjonen med tvangsekteskap, brukes også for å opprettholde denne tradisjonen. Æresbegrepet, kontroll av kvinnelig seksualitet og jomfruelighet ligger også her bak. Og på samme måte som når det gjelder tvangsekteskap blir islam feiltolket slik at skikken også får en religiøs begrunnelse. Jeg viser for øvrig til ”Statens helsetilsyns veileder for helsepersonell i Norge om kvinnelig omskjæring” og til ”En guide mot kjønnslemlestelse” av Hege Storhaug (SEIF), når det gjelder bakgrunn for tradisjonen og nærmere beskrivelse av de forskjellige typer av omskjæring.

Siden jentas families ære også her står på spill, vil mange av de samme problemene for barneverntjenesten dukke opp. Programmet Rikets tilstand på TV2 dokumenterte i sin tid at jentene utsettes for trusler og vold for at inngrepet skal kunne gjennomføres. De samme forsiktighetsregler og hensyn vil derfor måtte utvises når det gjelder omskjæring som ved tvangsekteskap. En forskjell fra tvangsekteskapene er imidlertid at omskjæring kan bli utført på jenter helt ned til spedbarnsalder.

I motsetning til når det gjelder tvangsekteskap, er kvinnelig omskjæring kun lokalisert til noen afrikanske land og i deler av Yemen. Dette er land som for øvrig også praktiserer tvangsekteskap eller grader av arrangert ekteskap.¹²³

Et sted hvor barneverntjenesten kan hente mye ressurser, er de forskjellige ungdomsgruppene fra de landene hvor skikken praktiseres. Den debatten, og de reportasjene, som har figurert i norske medier de siste årene, viser allikevel at det er grunn til å være svært nøye med hvem man søker informasjon hos. Det samme gjelder ved utvelgelse av eventuelle ressurspersoner en ønsker å samarbeide med.

9.2 Omfang i Norge

Omfanget av kjønnslemlestelse i Norge er usikkert. Antall jenter i Norge med opprinnelse i land hvor kjønnslemlestelse er utbredt, gir imidlertid en viss veiledning. Dette antallet var pr. 01. januar 2002 på 5.800. Disse er i alderen 0-19 år.¹²⁴ Hege Storhaug / HRS referer i sin bok ”Feminin integrering”, til en undersøkelse i England hvor det fremkom at omtrent 50% av barn fra risikoland, og som kom til England før de var omskåret eller som var født i England, ble utsatt for omskjæring. Det er ikke grunn til å tro at dette er annerledes for Norge.

---

¹²³ Se for eksempel Kassindja, 1999 og Virginia Lee Barnes og Janice Boddy: ”Aman; En kvinne fra Somalia forteller”, Hjemmets bokforlag, 11. opplag 1997.

¹²⁴ Storhaug / HRS: ”Feminin integrering”, 2003

9.3 Rettskilder

Når det gjelder folkeretten henviser jeg til det som gjelder for tvangsekteskap. FNs barnekonvensjon har i tillegg til de som er nevnt tidligere, også andre bestemmelser som passer for dette temaet. Konvensjonens artikkel 4 pålegger partene å sørge for lovgivningsmessige tiltak som sikrer rettighetene barn får gjennom konvensjonen. Dette er gjort gjennom Kjønnsløstelsesloven. Denne plikten er gjentatt i artikkel 19 nr. 1 som direkte gjelder retten til beskyttelse mot vold:

1. Partane skal treffe alle nødvendige lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak for å verne barnet mot alle former for fysisk eller mental vald, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmeleg behandling, mishandling eller utnytting, medrekna seksuell misbruk, mens det er under omsorg hos ein eller begge foreldre, verje(r) eller eventuell annan person som har omsorga for barnet¹²⁵.

Lov av 15.12.1995 nr. 74 om forbud mot kjønnsløstelse består av en paragraf foruten ikrafttredelsesbestemmelsen. Den lyder:

Den som forsettlig utfører et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan som skader kjønnsorganet eller påfører det varige forandringer, straffes for kjønnsløstelse. Straffen er fengsel inntil 3 år, men inntil 6 år dersom inngrepet har som følge sykdom eller arbeidsudyktighet som varer over 2 uker, eller en uheldelig lyte, feil eller skade er voldt, og inntil 8 år dersom inngrepet har som følge død eller betydelig skade på legeme eller helbred. Medvirkning straffes på samme måte.

Rekonstruksjon av kjønnsløstelse straffes som nevnt i første ledd.

Samtykke fritar ikke for straff.

Forarbeidene til loven er Ot.prp. nr 50 (1994-95). Loven har eksistert i snart 6 år men er så langt ubrukt. Loven har på mange måter levd et stille liv så langt, men det gjenstår å se om det siste årets fokus på temaet vil fremprovosere noen rettsavgjørelser. Kvinnelig omskjæring var tidligere ansett straffbart etter straffelovens bestemmelser §§ 229, jfr. § 231.¹²⁶

Skyldkravet i bestemmelsen er forsett. Uaktsomhet rammes ikke, men det er vanskelig å tenke seg en uaktsomhet som skulle oppfylle gjerningsbeskrivelsen. Uaktsomhet kan imidlertid rammes av straffelovens § 237, jfr. § 229.

Gjerningsinnholdet er eter første alternativ at kvinnens kjønnsorganer skades eller påføres varige forandringer. Det siste forstås på samme måte som i straffelovens kap. 22 om forbrytelser mot liv, legeme og helbred. Gjerningsinnholdet skjerpes ytterligere i til

¹²⁵ Norsk oversettelse tilgjengelig via barneombudets hjemmeside:

www.barneombudet.no/htm/ombo/underrettigheter/barnekonvensjonen.htm

¹²⁶ Ot.prp. nr 50 (1994-95) kap. 5.

sammen tre alternativer, hvor det siste omfatter tilfellene hvor kvinnen dør eller påføres betydelig skade.¹²⁷

Påtalen er offentlig slik at påtalemyndighetene av eget initiativ vil etterforske tilfeller som den får kjennskap til.

Strafferammene for de tre skadealternativene er henholdsvis 3, 6 og 8 års fengsel. Medvirkning er straffbart og samtykke fritar ikke for straff. Sistnevnte gjelder uansett hvor gammel den som blir omskåret er. Straffebudet retter seg mot den som utfører inngrepet, uansett om dette er helsepersonell eller ikke. En utvidelse av straffelovens geografiske virkekrets som ble foretatt samtidig med vedtagelse av kjønnslemlestelsesloven, innebærer at loven får anvendelse også på handlinger foretatt i utlandet av norsk statsborger eller noen i Norge hjemmehørende person.¹²⁸ Det vil altså være straffbart når f. eks. en mor eller far tar med seg et barn ut av landet for å få det omskåret av en annen person der. Dette følger av at medvirkning er like straffbart som utførelsen.

Hvorvidt det er riktig av barneverntjenesten å anmelde forholdet, må avgjøres etter barnevernloven § 6-7,3. ledd. Avgjørende her vil være hvorvidt anmeldelse bidrar til å kunne hjelpe den jenta / de jentene det gjelder. Straffeforfølgning av omskjæring kan ha preventive virkninger, men det er delte meninger om dette. Andre hevder at det derimot vil føre til en ytterligere lukking av allerede vanskelig tilgjengelige miljøer. Jeg nøyer meg her med å minne om at en anmeldelse skal ha en barnevernfaglig begrunnelse, OG at det er en svært alvorlig handling det gjelder. En handling som lovgiver har gitt en strafferamme på inntil 8 års fengsel. Denne avgjørelsen er problematisk.

Frankrike har hatt noen dommer på dette området. I 1999 anmeldte en 23 år gammel jusstudent med malisk bakgrunn den som utførte omskjæringen i sitt tilfelle. Vedkommende ble dømt til 8 års fengsel, mens moren, sammen med over 20 andre foreldre, fikk 2 år for medvirkning.¹²⁹

Norge har etter dette både en folkerettslig og en internrettslig plikt til å yte bistand til barn og unge som trues av FMG. At dette gir en *rett* til hjelp må følge av det jeg tidligere har sagt om tvangsekteskap. Så langt er ingen dømt etter denne loven. En anmeldelse ble imidlertid omtalt i Dagbladet den 08. januar 2001.¹³⁰

9.4 Tiltak etter barnevernloven

9.4.1 Innledning.

Innledningsvis viser jeg til det som tidligere er sagt når det gjelder tvangsekteskap. Noe av dette har direkte overføringsverdi, selv om selve temaet er veldig forskjellig. Helsetilsynets veileder har en god gjennomgang når det gjelder undersøkelse og behandling av konsekvensene av omskjæring. Ufordringen til barneverntjenesten blir å bruke denne og andre kilder aktivt.

---

¹²⁷ Betydelig skade henviser til straffelovens § 9.

¹²⁸ Strl. § 12 nr. 3 bokstav a

¹²⁹ Hege Storhaug: En guide mot kjønnslemlestelse, side 14.

¹³⁰ Se Storhaug / HRS: "Feminin integrering" 2.utg, side 232.

Arbeidet mot kjønnslemlestelse kan deles i en forebyggende del og en rehabiliterende / forhindrende del. Til tross for barnevernets plikt til å drive forebyggende virksomhet, jfr. barnevernloven § 3-1, vil antagelig barnevernets rolle som regel være å enten å sørge for at jenta får sjansen til å bli rehabilitert etter et inngrep eller å forhindre at inngrep skjer. Det siste vil ha et mer akutt preg. Andre instanser enn barneverntjenesten vil antagelig være bedre egnet til å drive forebyggende virksomhet i tradisjonell forstand. Jeg tenker da på opplysningsvirksomhet og kontakt med de miljøene det gjelder. Å være brobygger vil være uforenelig med det å skulle fatte tvangsvedtak mot mennesker i de samme miljøene. Barneverntjenesten kan miste legitimitet i forhold til begge funksjonene slik at rollene ikke bør blandes. Imidlertid er jo tanken bak frivillige hjelpetiltak at tynge tiltak skal unngås. Det ligger betydelig forebyggelse i dette også.

9.4.2 Tiltakene

Når det gjelder ungdom som utsettes for trusler om kjønnslemlestelse, viser jeg til det som er sagt om tvangsekteskap. Det gjelder å finne tiltak som på den ene siden hjelper jenta ut av den truende situasjonen og på den annen side bidrar til å få familien ”på jentas side” slik at inngrepet unngås uten at utstøtelse blir resultatet. Tilsyn, eventuelt etter pålegg fra Fylkesnemnda etter bvl. § 4-4,4. ledd, er et alternativ. Det samme med støttekontakt eller en kontaktperson. Dette har, i tillegg til å være en konkret hjelp til jenta, en viss signaleffekt til familien. Det må her legges vekt på å finne personer som er særlig egnede til denne typen oppdrag, hvilket kan være vanskelig. Jeg minner imidlertid igjen om de ulike interesseforeningene, dannet av ungdommer fra land som Eritrea, Etiopia og Somalia, som i alle fall eksisterer i Oslo. Jeg minner også om at oppregningen av hjelpetiltak i bvl. § 4-4 ikke er uttømmende og at disse ungdommene (og voksne) kanskje kan bidra med helt nye måter å tenke frivillige hjelpetiltak på .

Ved mistanke om forestående omskjæring av små barn, og arbeidet må rettes mot foreldrene. De ulike grupper etniske organisasjoner kan sikkert komme med generelle råd om hvordan en kan komme i posisjon til disse. For barneverntjenesten er det da særdeles viktig å ha reglene om taushetsplikt langt fremme i bevisstheten. Miljøene det jobbes i forhold til er små og gjennomsiktede slik at det fort blir kjent hvem barnevernet jobber i forhold til. Alle henvendelser må planlegges slik at de gjøres på generelt grunnlag. Unntak må eventuelt baseres på skriftlig samtykke fra de undersøkelsen eller tiltakene gjelder.

Der hvor omskjæring allerede har skjedd har barneverntjenesten i oppgave å sørge for at jenta får adekvat behandling for skadene i de tilfellene hvor foreldrene selv ikke sørger for det. Barnevernloven § 4-10 gir Fylkesnemnda adgang til å vedta at barnet skal underlegges den behandling og undersøkelse som er nødvendig. Bestemmelsen innebærer ikke en omsorgsovertakelse, men kun en adgang til midlertidig å gripe inn i foreldrenes utøvelse av foreldreansvaret. Når det gjelder mulighetene for rehabilitering etter omskjæring viser jeg til helsetilsynets veileder og annen litteratur. Barnevernloven § 4-10 krever at fravær av behandling vil medføre store konsekvenser for barnet. Hvorvidt det er slik må vurderes konkret. Kjønnslemlestelsesloven og dens forarbeider legger imidlertid til grunn at så er tilfelle dersom omskjæring med fare for varige fysiske endringer for kvinnen er skjedd.

For temaets videre ”skjebne” i barnevernssystemet viser jeg til generell barnevernrettslig litteratur. En gjennomgang av barnevernrettslig og barnevernfaglig litteratur viser imidlertid at tvangsekteskap og kvinnelig omskjæring så langt ikke er blitt ”pensum”.

Heller ikke NOU 12/2000 "Barnevernet i Norge", den såkalte Befring-rapporten, nevner temaene spesielt.

10 Ekteskapsreglene i Norge

10.1 Innledning

Av sivilrettslige regler har særlig reglene i Ekteskapsloven knyttet til omstøtelse av ekteskap inngått under tvang, interesse. Reglen for dette finnes i lov av 04.07.1991 nr. 47 om ekteskap (Ekteskapsloven), § 16,3. Den kom inn i 1994 etter at den først var blitt utelatt i den nye loven. En anså den forenklete adgangen til skilsmisse for tilstrekkelig etter den nye loven.

En sak ved Ringerike herredsrett hvor en norsk jente av pakistansk opprinnelse fikk sitt ekteskap oppløst, banet vei for dagens § 16,3.¹³¹ Forholdet var der at jenta ble lurt til familiens hjemland hvor hun ble giften under tvang. Da jenta returnerte til Norge sammen med ektemannen reiste hun sak mot mannen og fikk ekteskapet oppløst etter alminnelige ugyldighetsregler. Denne saken ble svært kjent og førte til kunnskap om denne tradisjonens utbredelse i Norge. Ekteskapsloven § 16,3. ledd ble altså resultatet av dette.

Ugyldighet etter ekteskapsloven § 16,3 innebærer at ingen rettigheter eller plikter knyttet til ekteskapet kan gjøres gjeldende. I en sak for Fredriksstad byrett i 1999 var en jente av somalisk opprinnelse, men bosatt i Norge sammen med sine foreldre, tvangsgiftet i Yemen.¹³² Jenta var på "ferie" der sammen med sin mor. Etter å ha nektet ekteskapet en tid klarte moren, og etter hvert faren som kom ned til Yemen fra Norge, å tvinge henne til å samtykke. Retten anså at ekteskapet var inngått under tvang og det ble oppløst etter ekteskapsloven § 16,3. Tvangen bestod blant annet i at pass og reisedokumenter ble fratatt henne og at hun ble fysisk mishandlet. Tilfellet ble ikke straffeforfulgt til tross for at det i dommen fortelles om vold fra far i forbindelse med ekteskapsinngåelsen.

Tvang kan anføres som ugyldighetsgrunn dersom ektefellen som anfører tvangen bodde i Norge ved inngåelse av ekteskapet (domisilprinsippet). Et ekteskap inngått i utlandet kan bringes inn for norske domstoler selv om ekteskapet er gyldig i det landet det ble inngått. I saken fra Yemen var det ikke på det rene hvorvidt ekteskapet var i tråd med Yemensk rett, men dette var heller ikke avgjørende. Dette følger av det såkalte "ordre public" prinsippet som er en del av norsk internasjonal privatrett. Prinsippet innebærer at rettsavgjørelser fra andre land ikke godkjennes, til tross for at de er korrekte i forhold til dette landets interne rett, dersom det vil vekke anstøt å gjøre den gjeldende i Norge.

---

¹³¹ Ot. prp. nr. 44 (1993-94).

¹³² RG-1999-449 (68-99)

Ekteskapsloven § 16,3. ledd:

Hver av ektefellene kan reise søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet ved rettsstridig atferd.

Sak om omstøtelse etter bestemmelsens 4. ledd må reises innen 6 måneder fra vedkommende ble fri for tvangen. I ovennevnte sak ble dette tidspunktet ansett å være det tidspunkt hun ankom Norge etter å ha klart å komme seg hit.

Pr. september 2005 er det flere høringer på gang som gjelder ekteskapslovgivningen, og som er av interesse for dette temaet. Disse kan finnes Barne- og familiedepartementets hjemmeside. Høringene gjelder barneekteskap, stedfortrederektenskap med mer. Kommunal- og regionaldepartementet har dessuten sendt på høring et forslag om innføring av lik rett til skilsmisse som vilkår for familieforening. Se departementets hjemmeside.

10.2 Hvem har vigselfrett?

Forstandere i registrerte trossamfunn i Norge kan gis vigselfrett, jfr. Ekteskapslovens § 12a. Det betyr at imamer og/eller forstandere i muslimske menigheter etter søknad kan få adgang til å vie ektefeller. Krav til vigselfer og trossamfunn er gitt i lov 13. juni 1969 nr. 25 om trdomssamfunn (trossamfunnsloven), se denne lovens §§ 14 og 24.

Det er grunn til å bemerke at norske offentlige myndigheter har begrenset adgang til kontroll av denne vigselfvirksomheten. For eksempel blir det inngått ekteskap med ekteskapskontrakter hvor kvinnen ikke innrømmes fulle skilsmisserettigheter.¹³³ Dette er mulig fordi det etter islamsk rettstradisjon inngås en ekteskapskontrakt (arabisk: Nikah nama), som regulerer deler av forholdet mellom ektefolkene. En ekteskapslovgivning basert på sharia gir mannen utstrakt adgang til skilsmisse, mens kvinnen har en svært begrenset adgang. Etter ekteskapskontrakten *kan* mannen delegere hel eller delvis rett til selv å ta ut skilsmisse, dersom han (og de involverte familiene) ønsker dette. Dette skjer kun sjelden i muslimske land, og er altså heller ingen selvfølge for muslimske ekteskap inngått i Norge. Denne kontrakten har selvfølgelig ingen rettslig virkning i Norge, men den har betydning i forhold til kvinnens hjemlands myndigheter. Og ikke minst i forhold til hennes familie og etniske miljø, som kan betrakte henne som fortsatt ”muslimsk gift”.

10.3 Ekteskap inngått i utlandet

Begrensninger i skilsmisseadgangen i ekteskapskontrakten er svært ofte tilfelle når det gjelder ekteskap inngått i utlandet, i muslimske land, og hvor det rent bokstavelig blir satt en strek over kvinnens adgang til skilsmisse. Norge anerkjenner ekteskap inngått i utlandet, så sant de er lovlig inngått i inngåelseslandet og vilkårene for det ikke strider mot ordre public i Norge. Det er etter min mening grunn til å vurdere hvorvidt et ekteskap, fundert på så ulike premisser, bør underkjennes nettopp av hensyn til ordre public. For ytterligere informasjon om forholdet til ekteskap inngått i utlandet, henviser jeg til øvrig litteratur på området.

---

¹³³ Se Dagsavisen 09.12.03.

11 Utlendingslovgivningen

11.1 Innledning

Med utlendingslovgivningen mener vi i det daglige utlendingsloven, utlendingsforskriften (kalt bare *forskriften*) og de rundskriv som til enhver tid gjelder. UDI og politiet utgjør første instans, mens Utlendingsnemnda (UNE) er klageinstans. UDI sorterer under Det kongelige Kommunal- og regionaldepartement. Når det gjelder fordelingen av arbeidsoppgaver mellom politiet og UDI, fremgår dette blant annet av utlendingsforskriften § 13. Politiet har dessuten et ansvar i håndteringen av asylsaker. Når det gjelder gangen i en asylsak eller saksbehandlingen for øvrig, viser jeg til hjemmesidene til UDI på www.udi.no.

Det er særlig familiegjenforeningsreglene, hvor familiegjenforening søkes på bakgrunn av ekteskap, som er av interesse når det gjelder tvangsekteskap. Familiegjenforening kan for øvrig gis også til andre familiemedlemmer. Reglene for dette finnes særlig i forskriften, og er beskrevet på UDIs hjemmesider.

Det er en nær sammenheng mellom adgangen til familiegjenforening og omfanget av tvangsekteskap. Enten tvangsekteskapet er begrunnet et avtalt ekteskap med familiemedlem i hjemlandet eller ungdommens ulovlige kjæreste, er reglene om familiegjenforening avgjørende for hvilke måter familien tenker å løse “problemet”. Utformingen av reglene om familiegjenforening avgjør derfor på mange måter hvorvidt, og i hvilket omfang, norske ungdommer av utenlandsk opprinnelse brukes som objekter for ”tvungen familiegjenforening”. For den som jobber med temaet tvangsekteskap, på en eller annen måte, er med andre ord avgjørende å forstå regler og praksis forbundet med familiegjenforening for å få et riktig bilde av hva som ligger bak en trussel om familiegjenforening.

Både regler og praksis er under stadig revisjon, både i Norge og i våre naboland. Danmark har den siste tiden strammet betydelig inn på adgangen til familiegjenforening, noe jeg kommer tilbake til nedenfor.

11.2 Gangen i en sak om familiegjenforening på bakgrunn av ekteskap.

Den store hovedregelen er at en utlending skal ha innvilget oppholdstillatelse, og eventuelt visum, FØR innreise til Norge. Det finnes detaljerte unntaksregler som jeg ikke går inn på her. Ved et såkalt henteekteskap, som et tvangsekteskap er, må altså søknaden om familiegjenforening leveres på utenriksstasjonen i søkers hjemland etter at partene er gift. Det finnes også en mulighet for å søke om visum i ekteskapshensikt, såkalt forlovelsesvisum, med tanke på ekteskap etter innreise til Norge. Partene må da gifte seg i løpet av 6 måneder.

Utenriksstasjonen forbereder søknaden, sørger for at alle nødvendige dokumenter følger saken, og videresender saken til politiet i Norge. Politiet kan innvilge saken selv, etter gjennomgang av sakens dokumenter og intervju av parten eller partene, dersom saken ikke er tvilsom. Hvis det er tvil om hvorvidt den kan innvilges, er det UDI som må avgjøre den. Politiet kan med andre ord bare innvilge, og ikke avslå søknaden. Dokumentasjonen som følger med søknaden skal vise søkers identitet og alder, samt at gyldig ekteskap er inngått.

Unntaksvis kan vedkommende komme inn i Norge på et såkalt D-visum uten at gyldig oppholdstillatelse er gitt. Ved hjelp av denne visumtypen kan han søke fra Norge, og oppholde seg i Norge mens søknaden om familiegjenforening blir behandlet. Denne adgangen gjelder imidlertid bare i saker der hvor saksinnholdet er klart og det ikke er tvil rundt søkers identitet eller forhold rundt ekteskapet. Det heter i det aktuelle rundskrivet fra UDI:

*”Innreisevisum etter dette rundskrivet, skal derfor kun gis i de tilfellene hvor familiegjenforeningssøknaden fremstår som så utvilsom at politiet kan innvilge den etter at søker er kommet til riket, jf forskriftens § 13 annet ledd bokstav e) og f)”*¹³⁴

Hva som regnes som tvil i forhold til denne adgangen til D-visum regnes opp i forskriften:

- Det er behov for å verifisere et eller flere av de fremlagte dokumentene med hensyn til deres ekthet **eller innhold**.
- Det er behov for å belyse saken fra flere sider gjennom et intervju av referansen hos politiet i Norge.
- Når dokumentasjon på underhold er fremlagt ved en tredjemannsgaranti.

Adgangen til D-visumet er med andre ord kun en snever unntaksregel for de søknadene som er så klare at de kan avgjøres av politiet. I flere land er det så store problemer med forfalskninger av dokumenter, i tillegg til manglende tilfredsstillende offentlige registre, slik at det første punktet i listen over i praksis umuliggjør innvilgelse av D-visum.

Utenriksstasjonen har adgang til å intervju søkeren både i forbindelse med søknad om familiegjenforening og om D-visum. Dersom den norske borgeren også er tilstede, tas det som regel en rutinemessig samtale med vedkommende. Utenriksstasjonene har egne retningslinjer for hvordan de opptrer i tvangsekteskapsaker.¹³⁵

D-visum innvilges nå i mindre grad enn tidligere på grunn av den snevre innvilgelsesadgangen som det nye rundskrivet gir. I arbeidet mot tvangsekteskap er dette et stort fremskritt. Det vektlegges også i rundskrivet at arbeidet mot tvangsekteskap har vært et hovedmotiv bak endringen. Det vil etter de nye reglene være betraktelig mye lettere å komme i posisjon i forhold til herboende, nå som den utenlandske ektefellen ikke uten videre kommer til Norge samtidig med herboende. Politiet trenger å intervju herboende, eller “referansen”, hvilket gjør at ungdommen må få reise hjem. Selv om ektefellen må vente i hjemlandet på vedtak i sin egen sak.

Etter dagens praksis vil ektefellen med andre ord som hovedregel måtte vente på UDIs avgjørelse i hjemlandet. Men det er ikke slik at fraværet av D-visum betyr at arbeidet mot tvangsekteskap er i mål. Fortsatt står mange utfordringer igjen.

11.3 Vilkårene for familiegjenforening på bakgrunn av ekteskap.

Begge parter må ha fylt 18 år på søknadstidspunktet, jfr. forskriften § 23,1. ledd bokstav a.

---

¹³⁴ Se rundskriv UDI 2003-15 OPA. Rundskrivet ligger på UDIs nettsider. Rundskrivet opphever det tidligere Rundskriv UDI 2002-07

¹³⁵ Se også Utenriksinstruksen kap. 8, §18.

Herboende må være i stand til å forsørge seg og ektefellen, det såkalte underholdskravet. Reglene om underholdskravet ble endret med virkning fra og med 01. November 2003. Endringen gjelder ektefeller og samboere under 23 år. Endringen innebærer at det ikke lenger unntas fra underholdskravet, slik praksis var tidligere, ved familiegjenforening med ektefelle eller samboer under 23 år. Det samme gjelder for familiegjenforening etter såkalt forlovelsesvisum. Innskjerpingen gjelder ikke for gjenforening med personer som har fått innvilget asyl eller for kvoteflyktninger. Reglene for underhold for øvrige er nå som følger:

- Ikke unntak fra underholdsplikten dersom en av partene er under 23 år. Unntak *kan* gjøres dersom sterke menneskelige hensyn taler for det, jfr. forskriften § 25,3. ledd Unntaksregelen er ment å praktiseres strengt.¹³⁶ Flere unntaksregler er gitt i forskriften § 25,4 ledd, for blant annet personer med innvilget asyl.
- Underholdskravet må oppfylles av den som bor i Norge, så lenge en av partene er under 23 år, jfr. forskriftens § 25,2. ledd. Visse trygdeytelser gjelder som inntekt. Kravet til inntekt tilsvarer lønnstrinn 1 i staten.
- Det er ikke adgang til å la en tredje person stille økonomisk garanti, når partene er under 23 år, jfr. forskriften § 19,5. ledd.

I utgangspunktet stilles det krav om tilfredsstillende bolig for at familiegjenforening skal kunne innvilges. I praksis dispenseres det fra dette kravet for familiegjenforening med ektefelle etter forskriften § 23,1. ledd bokstav a og for andre nære slektninger. Boligkravet er imidlertid opprettholdt for mer fjerne familiemedlemmer som kan gis familiegjenforening etter forskriften § 24.

Etter forskriften § 23,1. ledd bokstav a er det dessuten et krav om at ektefellene skal bo sammen etter at familiegjenforening i Norge er gitt. Dette er egentlig et krav om at ekteskapet må være reelt.

Den norske ektefellen kan være norsk statsborger eller en utlending med bosettingstillatelse eller oppholdstillatelse som gir grunnlag for bosettingstillatelse. Familiegjenforening kan også gis for et begrenset tidsrom, dersom herboende har en tidsbegrenset oppholdstillatelse, for eksempel ved studier.

Et forslag om å sette like vilkår for skilsmisse i ekteskapskontrakten, som et vilkår dersom ekteskapet skal kunne danne grunnlag for familiegjenforening, er pr desember 2003 på høring.¹³⁷ Etter dette forslaget ville familiegjenforening i Norge ikke kunne skje, dersom mannen ikke delegerte fulle skilsmisserettigheter til hustruen der hvor dette er mulig i kontrakten. Stortinget trakk imidlertid dette forslaget fordi det skapte stor motstand blant flere religiøse grupper i Norge.

11.4 Utlendingsrettslig betydning av et tvangsekteskap.

En sak er det å forhindre tvangsekteskap. Noe annet er den juridiske betydningen av et ekteskap inngått under tvang. Og her er reglene enkle, mens praksis er vanskelig: Når det

---

¹³⁶ KRDs nyhetsbrev nr. 37

¹³⁷ Se Kommunal- og Regionaldepartementets hjemmeside, www.odin.dep.no

er tilstrekkelig bevist at et ekteskap er inngått under tvang, blir ekteskapet uten videre underkjent som grunnlag for familiegjening. Et tvangsekteskap blir ikke ansett som et reellt ekteskap, jfr. også adgangen til å få det annullert etter ekteskapsloven. Dersom en av partene velger å stå frem med at ekteskapet er inngått under tvang, vil vedkommende også gjerne si at de ikke har tenkt å bo sammen, hvilket er et vilkår for familiegjening.

Men hovedproblemet er selvfølgelig å få et tvangsekteskap tilstrekkelig dokumentert. Tilstrekkelig bevist er det når UDI har tilstrekkelig mange momenter til at det kan fattes et holdbart vedtak om avslag. Kronbeviset er selvfølgelig partenenes egne opplysninger om dette, hvilket ikke er særlig vanlig. Og om parten forteller om tvangsekteskapet, tar vedkommende gjerne, og forståelig nok, forbehold mot at opplysningene kommer frem i vedtaket. Dette gjelder enten opplysningene kommer frem i samtalen på ambassaden i forberedelsen av søknaden, eller mest typisk, når herboende intervjues av politiet eller UDI i Norge. Men for all del, det kan også være den utenlandske parten som er tvunget og som ber om hjelp.

Dette er et av hovedproblemene når det gjelder tvangsekteskap. Ungdommen vil gjerne forhindre familiegjening, men tør ikke stå frem. Ungdommen vil gjerne at noen skal straffes, men vil selv ikke anmelde et forhold. Mer om det siste i kapitlet om straff. At de ikke tør å risikere liv og helse ved å trosse familien, er forståelig. Men før dette dilemmaet blir løst, vil strenge regler neppe ha særlig virkning. Poenget må være å lage regler som gjør at familiegjening kan nektes, og strafferegler anvendes, uten at offeret selv må ta støytten. Et tvangsekteskap må kunne statueres etter objektive kriterier, uavhengig av hvorvidt offeret tør å vitne. Danmark har forsøkt å gjøre noe i den retning.

11.5 Danske regler om familiegjening

Danskene innførte i juli 2002 en del nye regler som blant annet skulle styrke arbeidet mot tvangsekteskap. Dette er regler som i Danmark har bred politisk støtte, men som her hjemme i Norge, i alle fall i starten, ble sett på som mindre humane. Denne trenden er nå tilsynelatende i ferd med å snu.

Et hovedvilkår for familiegjening i Danmark, er at begge parter har fylt 24 år.¹³⁸ Dette er begrunnet i den lave ekteskapsalderen hos de gruppene som i størst grad praktiserer tvangsekteskap. En anser at en slik aldersgrense, som det for øvrig ikke disponeres fra, vil gi disse ungdommene et pusterom. Håpet er videre at ungdommen selv, og det danske hjelpeapparatet, vil kunne avverge flere tvangsekteskap før ungdommene fyller 24 år.

Videre har Danmark et vilkår om partenes tilknytning. Dette betyr at partene må samlet sett ha en større tilknytning til Danmark, enn til et annet land (ektefellens), for at familiegjening skal kunne innvilges. Denne tilknytningen avgjøres etter en individuell vurdering, og hvor følgende elementer inngår i vurderingen:

- hvor lang tid personen i Danmark og ansøgeren har boet i landet.
- om én eller begge har tilknytning til andre personer i Danmark, fx familie.

---

¹³⁸ Kilde for opplysningene om danske regler er Utlendingestyrelsen: Fakta om familiesammenføring, www.udlst.dk og debatten om reglene i Norge.

- om én eller begge har forældremyndighed over eller samværsret med mindreårige børn i Danmark.
- om én eller begge har gennemført et uddannelses-forløb eller har fast tilknytning til arbeidsmarkedet i Danmark.
- hvilke danske sprogfærdigheder de har.
- hvor stor en tilknytning de har til et andet land, herunder om de har været på længerevarende besøg i det land.
- om ansøgeren har børn eller anden familie i et andet land.

Noe av tanken med dette kravet, sett i sammenheng med tvangsekteskap, er at det ikke skal "lønne seg" for foreldrene å eksportere en ungdom til den planlagte ektefellens hjemland, i påvente at ungdommen blir 24 år. Tilknytningskravet vil da fort bli et hinder for familiegjenforening i Danmark. En så nemlig for seg at lange "ferieopphold" kunne bli tilfelle for å unngå at jenter i gifteklar (og seksuell aktiv) alder skulle bli "utsatt for" det danske samfunnet frem til fylte 24 år.

Det kreves videre at ekteskapet skal kunne godkjennes etter dansk rett, og at det ikke er inngått under tvang. Den parten som bor i Danmark må kunne forsørge ektefellene og selv rå over en tilstrekkelig bolig. Det er strenge krav til hva som er tilstrekkelig bolig, mens underholdskravet ikke er særlig strengt.

De danske myndighetene kan vurdere hvorvidt det er snakk om et tvangsekteskap, og kan på bakgrunn av denne vurderingen velge å avslå søknaden om familiegjenforening. Parten slipper med andre ord selv å bli "blamert" i vedtaket, i og med at vedtaket skjer etter en samlet vurdering av mange forhold. I denne vurderingen legger myndighetene blant annet vekt på:

- omstendighetene ved ægteskabets indgåelse og ægtefællernes personlige kontakt forud for ægteskabets indgåelse
- ægtefællernes alder
- ægtefællernes kontakt med hinandens familier forud for ægteskabets indgåelse
- ægtefællernes økonomiske, arbeidsmessige, uddannelsesmæssige eller andre personlige forhold
- opplysninger om ægtefællernes eventuelle kontakt med krise- eller rådgivningscentre.

Det foreligger pr. i dag et forslag om en dispensasjonsmulighet fra tilknytningskravet når ektefellen i Danmark enten har vært danske statsborger eller har oppholds seg i Danmark i minst 28 år.¹³⁹ Forholdet til tvang, og øvrige vilkår, vil fortsatt gjelde.

---

¹³⁹ KRDs nyhetsbrev nr. 37, 2003

12 Tvangsekteskap og straff

12.1 Innledning

Under arbeidet med tvangsekteskap vil hjelpeapparatet i noen tilfeller komme tett inn på de strafferettslige aspektene. Jeg viser her også til kapitlet om meldeplikt senere i boken. Hvorvidt en handling er straffbar kan ha betydning på flere måter. Ikke minst kan det være på sin plass å veilede foreldrene i slike saker om hvorvidt det de gjør er straffbart eller ikke. Selv om trussel om straff ikke vil endre hensynene bak tradisjonen med tvangsekteskap, vil nok samfunnets syn på tvangsekteskap som et lovbrudd være av betydning for de som ønsker det gjennomført. For ungdommen kan dette være et argument overfor sin familie for å slippe ekteskapet. For foreldrene kan straffetrusselen være et "alibi" overfor sitt etniske miljø som gjør det mer akseptabelt å lytte til ungdommens egne ønsker.

Men forholdet til straff har blitt friskt diskutert i Norge. Fra flere hold er det blitt hevdet at straff er feil vei å gå, og at dialog mellom offer og dennes familie er mer konstruktiv. I mange tilfeller kan dette være riktig, mens det i andre tilfeller vil det bli helt feil ikke å vurdere straff. Et fullbyrdet tvangsekteskap vil nødvendigvis inneholde voldtekt, og det synes ganske aparte å foreslå dialog som reaksjon på en så alvorlig kriminell handling. Dialog brukes med hell for å forhindre tvangsekteskap, og for om mulig å rette opp skadene etter et tvangsekteskap. Men det kan aldri bli et alternativ til straff.

12.2 Spesielle straffebud

Tidligere § 221 i straffeloven om straff for tvangsekteskap opphørte med vedtagelse av ekteskapsloven av 1991.¹⁴⁰ Som omtalt under kapitlet om ekteskapsreglene, anså man dette fenomenet som så marginalt, at man mente at ordinære skilsmissegeregler var tilstrekkelige. Senere ble som vi så, reglene om at tvangsekteskap er ugyldige, tatt inn i ekteskapsloven på nytt. Med virkning fra 01. november er også tvangsekteskap gitt et eget straffebud i straffeloven. Det er med andre ord ikke tvil, heller ikke på politisk hold, at problemet har et visst omfang, og at selve gjerningsinnholdet er straffverdig.

Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) Om lov om endringer i straffelova mv.(styrka innsats mot tvangsekteskap mv.) heretter kalt proposisjonen, omhandler to viktige endringer i straffeloven. Den ene, straffelovens § 220, belegger med straff det å inngå ekteskap med noen under 16 år i et nytt første ledd, mens den andre innfører et nytt annet ledd om tvangsekteskap i § 222 om tvang. Påtalereglene er her dessuten endret. Straffeloven § 220 lyder:

§ 220. Den som inngår ekteskap eller partnerskap med noen som er under 16 år, eller medvirker til dette, straffes med fengsel inntil 4 år. Villfarelse om alder utelukker bare straffskyld dersom ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Straff kan falle bort for ektefeller eller partnere som er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Den som inngår ekteskap i strid med ekteskapsloven §§ 3 eller 4, eller som inngår partnerskap i strid med partnerskapsloven § 2 første ledd, jf ekteskapsloven § 3, eller partnerskapsloven § 2 første ledd annet punktum, straffes med fengsel inntil 4 år. Var den

---

¹⁴⁰ LOV-1902-05-22-10

andre ektefellen eller partneren uvitende om at ekteskapet eller partnerskapet var inngått i strid med de nevnte reglene, kan fengsel inntil 6 år anvendes. Medvirkning straffes på samme måte.

Med fengsel inntil 4 år straffes den, som bevirker eller medvirker til, at et ekteskap eller registrert partnerskap, som på grunn av de benyttede former er ugyldig, inngås med noen, som er uvitende om ugyldigheten.

Gjerningsperson i det nye første leddet i § 220 er ektefellen. Det er ikke den som arrangerer ekteskapet, men ektefellen selv som straffes. Den andre ektefellen, som er under 16 år, er selvsagt ikke gjenstand for straff. Leddet har imidlertid et meget praktisk medvirkningstillegg. Med dette tillegget kan de som arrangerer et slik ekteskap allikevel kunne straffes. Dersom begge ektefellene er unge kan de som medvirker faktisk få større utmålt straff enn hovedpersonen.

Skyldkravet er forsett, det vil si at ektefellen, eller medvirkere, må ha hatt dette ekteskapet som hensikt. Hovedpersonen kan slippe straff dersom ektefellene er omtrent jevnbyrdige i alder. Men det betyr ikke at eventuelle voksne medvirkere slipper straff. Hvis gjerningspersonen faktisk ikke visste at ektefellen var under 16 år, kan han slippe straff. I så fall må villfarelsen ha vært aktsom. Det betyr at han må ha gjort det som kunne forlanges av ham for å finne ut hvor gammel ektefellen faktisk var, dersom det var grunn til å tvile på alderen. Uaktsom uvitenhet er med andre ord ikke straffriende. Strafferammen for hovedmann og medvirkere er fengsel i 4 år. Bestemmelsene om seksuell omgang med mindreårige, jfr. straffelovens § 196, vil kunne anvendes i tillegg til § 220 første ledd.

Om ekteskapet blir inngått i utlandet, vil denne straffebestemmelsen uansett kunne benyttes. Dette gjelder også om gjerningspersonen er utenlandsk statsborger når det gjelder straffeloven § 196 om seksuell omgang med mindreårige, jfr. straffeloven § 12,1. ledd nr. 3 bokstav a), men ikke når det gjelder selve ekteskapsinngåelsen, jfr. straffelovens § 12,1. ledd nr. 4 bokstav a) hvor § 220,1. ledd ikke er nevnt.

Tvangsekteskap har nå fått en egen bestemmelse i straffeloven. §§ 222 lyder:

§ 222. Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som ved rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil. Under særdeles skjerpene omstendigheter, jf § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.

For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte.

Med bøter eller med fengsel inntil 1 år straffes den, som ved å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med fremsettelse av en ærekrenkende beskyldning rettsstridig tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil.

Paragrafens annet ledd er nytt.

I proposisjonen ble det foreslått å legge tvangsekteskap inn som en skjerpene omstendighet i den ordinære tvangsbestemmelsen. Stortinget valgte i stedet, kanskje for å få en enda klarere og mer pedagogisk regel, å sette inn et nytt annet ledd om tvangsekteskap. Påtalereglene er dessuten endret slik at det nå ikke er nødvendig med påtalebegjæring fra fornærmede. Tidligere var slik begjæring nødvendig dersom påtale

ikke kunne begrunnes ut fra allmenne hensyn. Denne valgmuligheten er nå borte, dersom et tvangsekteskap kommer til påtalemyndighetenes kunnskap. Begrunnelsen er at fornærmede ikke skal være nødt til å anmelde egen familie. En håper med dette at det skal bli lettere å få tiltale mot gjerningspersonene i tvangsekteskapsaker.

Medvirkning er straffbart etter bestemmelsen, hvilket ikke er upraktisk. Det kan være mange medvirkere i en straffesak etter denne bestemmelsen, i og med at psykisk medvirkning også teller så sant den har vært utslagsgivende.

I desember 2003 etterforskes en sak i Oslo hvor en 14 år gammel sigøynergutt er tvangsgiftet med en 12 år gammel jente i utlandet. Dette er den første saken som etterforskes etter at de nye straffereglene mot tvangsekteskap trådte i kraft høsten 2003.

Etter straffelovens § 223,1. ledd kan fengsel i inntil 5 år ilegges for frihetsberøvelse og i minst ett år hvor denne har vart i minst ett år, har påført betydelig skade på legeme eller helbred eller medført ualminnelige lidelser. Denne bestemmelsen gjelder frihetsberøvelsen isolert sett og kan brukes i konkurrans med § 222 dersom jenta det gjelder har blitt holdt innesperret forut for gjennomføringen av tvangsekteskapet eller trusselen om tvangsekteskap.

12.3 Andre straffebud

Straffelovens kap. 19, om seksualforbrytelser, vil kunne anvendes ved et fullbyrdet tvangsekteskap. Det vil si seksuelle handlinger som følge av det påtvungne ekteskapet. Ekteskapet regnes gjerne som fullbyrdet etter samleie. Følgende straffebestemmelser i dette kapitlet er særlig relevante:¹⁴¹

- § 192. Voldtektsbestemmelsen. Ordlyden i, og formålet med bestemmelsen, passer bra med et fullbyrdet tvangsekteskap.
- § 193. Denne bestemmelsen handler om å skaffe seg eller andre seksuell omgang som følge av avhengighets- eller tillitsforhold.
- § 195 og 196 bestemmer straff for den som har seksuell omgang med barn under henholdsvis 14 og 16 år.

Straffelovens kapittel 22 om forbrytelser mot liv, legeme og helbred. Dette kapitlet inneholder bestemmelsene om legemsfornærmelser, skadeforvoldelse og drap. Disse bestemmelsene kan anvendes i tillegg til for eksempel § 222 om tvangsekteskap og bestemmelsene om seksualforbrytelser.

---

¹⁴¹ Se om disse bestemmelsene i HRS og Hege Storhaug: "Feminin integrering", 1. utg. 2003.

13 Barnevernets utfordringer – de lege ferenda

13.1 Plasseringsalternativer

Som et motstykke til meldeplikten i forrige kapittel, burde det være slik at barneverntjenesten disponerte gode tiltak i form av plasseringsalternativer for de barna som trenger å komme vekk fra familien. Slik er det ikke. Det finnes få tilfredsstillende plasseringsalternativer for ungdom som plasseres etter bvl. §§ 4-6, 2. ledd, 4-8 eller 4-12 på bakgrunn av tvangsekteskap i Oslo eller omegn.¹⁴² Jeg kjenner ikke situasjonen på landsbasis, men antar at den ikke er annerledes.

For at barneverntjenesten skal kunne gå ut i forhold til unge jenter og gutter og tilby hjelp, trengs troverdige plasseringsmuligheter. Aller helst burde kommunene ha et visst antall gjennomgangseiligheter, hvor det var mulig å opprettholde et visst sikkerhetsnivå, og hvor jenter eller gutter kunne bo over en periode. Det finnes nå enkelte slike leiligheter, enkelte steder i landet. Informasjon om disse kan fås ved henvendelse til ORKIS eller Krisesentersekretariatet.¹⁴³

En kan også tenke seg flere kollektiver på fra 2 til 4 personer etter modell av ”brobyggerprosjektet”, opprettet av Oslo krisesenter.¹⁴⁴ Som det fremgår av artikkelen har barneverntjenesten plassert en jente i dette kollektivet. Uten dette ikke-kommunale tiltaket ville situasjonen vært drastisk verre. Det vil imidlertid være mer egnet å ha et eget kollektiv for denne yngre aldersgruppen og med færre beboere. Dette fordi de eldre beboernes problemer og behov er av et annet slag enn disse ungdommenes. Det må skapes en ramme av trygghet og struktur rundt disse plasseringsstedene. Struktur er ikke det minst viktige, med tanke på at det dreier seg om ungdommer med relativt liten erfaring i å klare seg selv, og med behov for kontakt med venner og kjærester.

Barnevernlovens § 4-14 må dessuten, av barneverntjenesten i kommunen, tolkes utvidende hva angår *institusjoner*, slik det er lagt opp til i forarbeidene.¹⁴⁵ Det bør være spillerom for å få forskjellige mellomløsninger godkjent som institusjon i tilfelle av omsorgsovertakelse.

Dette er viktig å få på plass fordi erkjennelsen av problemet hemmer arbeidet i tidligere faser. Allerede i undersøkelsesfasen er det betryggende å vite at en har gode plasseringsalternativer dersom det skulle bli nødvendig. Det er tragisk hvis mangelen på sådan blir avgjørende for utfallet av en undersøkelsessak.

13.2 Kompetanseutvikling

Etter bvl. § 2-1, 6. ledd påhviler det kommunen en plikt til å sørge for at personellet i barneverntjenesten holder faglig mål. Tilsvarende er det en plikt for de ansatte til å motta slik opplæring. Antagelig er tiden overmoden for å ta et krafttak hva angår det generelle utdanningsnivået for barnevernpedagoger og i tillegg å skaffe eksisterende personell det påfyll som trengs. Det er imidlertid opp til kommunen selv hvordan kompetansen skaffes til veie. Men bvl. § 2-1, 6. ledd må forstås slik at det foreligger en plikt for kommunene til å holde tjenesten faglig å jour, med en tilsvarende rett for den

¹⁴² Se oversikt fra barne- og familieetaten i Oslo

¹⁴³ ORKIS: www.oslo.redcross.no

¹⁴⁴ Artikler: Aftenposten 11.03.01 (to artikler)

¹⁴⁵ Ot.prp. 44 1991/1992 s, 69, spalte 1

private part til at tjenesten utføres forsvarlig. Dette følger også av et alminnelig forvaltningsrettslig prinsipp om forsvarlighet i forvaltningen. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt den lave kompetansen på et så stort problemområde gir borgerne den rettssikkerhet de har krav på. I forbindelse med handlingsplanen mot tvangsekteskap har Barne- og familiedepartementet gjennomført en undervisningsserie på landsbasis. Ved henvendelse til departementet kan tilgjengelig informasjon om dette skaffes.

13.3 Behov for lovendringer, presiseringer eller nye arbeidsformer?

Det blir i handlingsplanen mot tvangsekteskap ikke foreslått noen egen lovbestemmelse eller egen lov innenfor barnevernets område. I stedet satses det på forebygging og dialog, i følge en artikkel i Aftenposten i 1998.¹⁴⁶ Det er foreslått fra privat hold at det bør settes en aldersgrense på 25 år for å kunne giftes med utlending slik at vedkommende får familiegjenforening.¹⁴⁷ Dette for å hindre at unge jenter "brukes som visum".¹⁴⁸ På strafferettens område har det nå kommet et eget straffebed mot tvangsekteskap, som blir omtalt senere.

Vedtagelse av en egen lov mot kjønnslemlestelse, jfr. Lov av 15.12.1995 nr. 74 om forbud mot kjønnslemlestelse, tyder ikke på at en lovregulering i seg selv løser et problem. Loven har, i de 8 årene den har eksistert, ikke vært benyttet. Dette til tross for at NRK dagsrevyen den 08. april i 2001 melder om over 100 kjente tilfeller av kjønnslemlestelse (kvinnelig omskjæring) de siste årene. Inngrepene skulle dels ha vært utført av leger i Norge. I følge Rikets tilstand, TV2, er over 3000 jenter i Norge i faresonen for å bli kjønnslemlestet.¹⁴⁹ En lov som ikke blir håndhevet er antagelig et sterkere signal om ignoranse enn fravær av lov. Lovreguleringen burde antagelig umiddelbart, i og med mangelen på kunnskap om emnet, vært fulgt opp av handlingsprogrammer og veiledere fra departementshold. Dette er imidlertid kommet i ettertid, etter at media har satt søkelys på problemet.¹⁵⁰

Jeg tror at det eksisterende lovverket er tilstrekkelig for å møte problemet med tvangsekteskap. Som når det gjelder kvinnelig omskjæring, er problemet snarere å øke kompetansen hos hjelpeinstansene, politiet og påtalemyndigheten. Problemets omfang og alvorlighetsgrad tilsier en bred innsats overfor hjelpeapparatet som bør bestå av juridiske / barnevernfaglige veiledere / håndbøker, utarbeidelse av gode plasseringsalternativer og obligatorisk kursing av både saksbehandlere og ledere i barnevernkontorene.

Trusler fra familien mot ungdommen, vedkommendes mangel på bosted og behov for psykisk og fysisk helsehjelp og behovet for innsikt i andre etniske kulturer gjør at en må tenke tverrfaglig. Det bør derfor, for Oslos vedkommende, nedsettes et byomfattende *innsatsteam* for disse sakene. Teamet bør da være mottak for saker relatert til kjønnslemlestelse, tvangsekteskap, gjengkriminalitet og andre forhold som knytter seg til "æresbegrepet". Oppgaven for dette teamet kan være å utrede de barnevernfaglige og juridiske sidene ved nye saker for så å henvise de til rett barnevernkontor med kopi til eventuelle andre instanser. Funksjonen blir en sentral utgave av barnevernets mottaksarbeid. Teamet kan organisatorisk og geografisk tilknyttes barnevernvakta eller

¹⁴⁶ Artikkel: Aftenposten, 14.12.98

¹⁴⁷ Hege Storhaug. Se aftenposten interaktiv, 14.12.98.

¹⁴⁸ Aftenposten interaktiv 05.10.97

¹⁴⁹ Hege Storhaug for TV2, 2000.

¹⁵⁰ Se handlingsplan mot kjønnslemlestelse, BFD, 2000 og Veileder fra statens helsetilsyn nr. 5/2000

Oslo politikammer. Akuttvedtak bør kunne forberedes av teamet, i og med nærheten til påtalemyndighetene. Personalmessig bør teamet bestå av en representant for politiet, jurist, faglig representant for barneverntjenesten, en representant for sosialtjenesten og eventuelt en person fra krisesentrene med spesiell kjennskap til denne problematikken. På denne måten går det an å møte alle aspekter av problemet på en langt raskere måte enn om barnevernkontorene skal sitte på *all* kompetanse, hvilket er lite realistisk. Barnevernkontorenes kompetansebehov vil allikevel være tilstede, men da slik at spisskompetansen sentraliseres.

Barneverntjenesten kan med fordel utarbeide lokalt tilpassede brosjyrer som formidles til målgruppene. Brosjyrene bør foreligge på flere språk og være lett tilgjengelige. Biblioteker, helsestasjoner for ungdom, klubber og skoler er treffpunkter mellom hjelpeapparat og de som en gang kan komme til å trenge hjelp. Disse brosjyrene bør legge vekt på hvilke hjelpemuligheter som finnes, hva norsk lov sier om temaet og hvilke rettigheter barn har i Norge og verden for øvrig. Brosjyren kan være en mulighet for å eliminere ”verstingstempelet” barnevernet har hos en del yngre. Enkelte er redd for barnevernet og tror at familien umiddelbart blir varslet, med alt som det innebærer, dersom ungdommen selv tar kontakt med oss. Noen ungdommer har vel dessverre hatt slike erfaringer, hvilket har gitt et inntrykk er viktig å ”reparere”.

Av alle tiltak er det viktigste å ha ”guts” nok til å ta tak i tvangsekteskap som problem. Mangelen på mot blir gjerne kamuflert som *mangel på kompetanse, respekt for kultur og uvitenhet* om at problemet eksisterer. De fleste i ”barnevernsbransjen” vet antagelig i dag nok om emnet tvangsekteskap til kunne å treffe tiltak etter loven. Det er ikke behov for inngående kunnskap om islam og eksotiske kulturer for å fastslå at en adferd er i strid med barnets beste..

13.4 Tvangsekteskap - et problem på vei ”ut”?

I et intervju med Nasim Karim, forfatteren av boken ”Izzat – for ærens skyld”, går det frem at i Storbritannia blir selv *fjerde* generasjons innvandrere tvunget inn i arrangerte ekteskap.¹⁵¹ I Norge, hvor innvandringen fra for eksempel Pakistan tok fart fra 70 tallet, har vi kun noen få tredje generasjons innvandrere i dag. Erfaringene fra Storbritannia skulle dermed tilsi at problemet *ikke* er på vei ut. Dette støttes også av HRS og Hege Storhaug i gjennomgangen av situasjonen i enkelte land, blant annet England.¹⁵²

Jeg innledet med at det foregår en debatt om hvorvidt en kan gripe inn i andre kulturers håndtering av familiære saker. En side av spørsmålet er hvorvidt det i det hele tatt nytter. Min erfaring er at det nytter. I forbindelse med en konkret sak om tvangsekteskap har vi fått tilbakemeldinger om at saken til den jenta det gjelder har fått mye oppmerksomhet i jentas etniske miljø. Rent konkret går tilbakemeldingene ut på at jenter i lik situasjon har fått friere rammer, av frykt for at alternativet blir at datteren skal stikke av. Det har fra familiens og miljøets side blitt henvist til denne ungdommens sak, hvor barnevernet klarte å ”forkludre” ekteskapsplanene. Jenta stod løpet ut, til tross for utstøtelse, og må betraktes som en suksesshistorie. Når disse, og andre lignende erfaringene får ”sette seg litt” i de forskjellige etniske miljøene, kan det resultere i at de ser at familiens ære og fremtid er best tjent med en tilpasning til norske frihetsprinsipper. I så fall kan det vise seg at gode, gjennomførte tiltak kan bli det beste *forebyggende*

¹⁵¹ Artikkel: Aftenposten: 17.03.96

¹⁵² HRS og Hege Storhaug: Feminin integrering, 2003

barnevernet, jfr, bvl. § 3-1. Men det er selvsagt også en mulighet for at det kan slå andre veien, slik at andre får enda strammere tøyler. Sikkert er det imidlertid at det er viktig å gå frem på en respektfull men konsekvent måte.

Roten til dette problemet, så vel som når det gjelder kjønnslemlestelse og innvandrerrelatert gjengkriminalitet, er det innfløkte begrepet "ære". Dermed ligger løsningen på problemet også der. Spørsmålet blir da om begrepet lar seg utfordre. Videre blir spørsmålet om begrepet blir "utvannet" med årene slik at den ufriheten og volden som følger med, forsvinner. Begge spørsmålene er tunge og hovedsakelig utenfor barnevernets ansvarsområde. Barnevernets rolle blir lindring av enkelttilfeller og deltagelse i forebyggende arbeid mot virkningene av æresbegrepet, hvilket er omfattende nok i seg selv.

De som imidlertid sitter med nøkkelen til løsningen, og ansvaret for problemene, er innvandrerbefolkningen selv. Så lenge det nektes for at problemet eksisterer, og så lenge de unges interesser glatt ofres til fordel for foreldrenes behov, vil problemet leve i beste velgående. Ekteskapsmønstrene som det ble henvist til innledningsvis, indikerer dessverre at de som arbeider mot tvangsekteskap ikke blir arbeidsløse med det første

Litteratur

- Barne- og familiedept.:** *Handlingsplan mot tvangsekteskap, 2000*
- Barne- og familiedept.:** *Norge og Pakistan inngår samarbeid mot tvangsekteskap*
www.dep.bfd.no, 24.02.01 (artikkel / pressemelding) 1)
- Barnes, V.L. og Boddy, J** *Aman, en kvinne fra Somalia forteller, hjemmets forlag, 1997, 11.oppl.*
- Berg, Einar:** *Koranen norsk / arabisk, Universitetsforlaget, 1989*
- BilgiÇ Sücrü** *Integrering - fra teori til praksis, Kulturbro forlag, 2000*
- Bredal, Anja:** *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom*
med innvandrerbakgrunn, Kompetansesenter
for likestilling, 1998 1997 11.oppl.
- Briggs, Jack og Zena:** *Jack & Zena, Egmont, Hjemmets bokforlag, 1998*
- Duckert, Hege:** *Het stemme, Dagbladet (Magasinet), 20.12.01 (artikkel)* 1)
- Ekhoff, Thorstein:** *Forvaltningsrett, Tano Aschehoug, 1997*
- Ertzaas, Pål** *Leier livvakter mot tvangsekteskap, Aftenposten i.a. 25.09.98*
(artikkel) 1)
- Fleisher, Carl August** *Folkeretten, Univeritetsforlaget, 1994*
- Furusest, Ingrid:** *Mitt ekteskap er arrangert, Aftenposten i.a. 14.12.98 (artikkel)* 1)
- Heiberg, Turid (red.)** *Innvandrerpolitikk og utlendingslov, samtidens klagemur,*
- Herzberg, Tone:** *Ingen ny lov mot tvangsekteskap, Aftenposten i.a. 14.12.98 (artikkel)* 1)
- Holgersen og Tellefsen:** *Barnet og Loven, Kommuneforlaget, 2. Utg., 1999*
Fagbokforlaget, 1998
- Hollie, Erik:** *Solgt i Pakistan, rømte til Norge, Aftenposten 22.12.00 (artikkel)* 1)
- Holmstedt, Marie-Louise (red.):** *Barnevern 2000, Stray Vyrje & co DA Advokatfirma, 1999*
- Hove, Harald** *Karnov norsk kommentert lovsamling,*
- Hovden, Atle Odd og**
- Kokkersvold, Else:** *Tiltak etter barnevernloven?, Kommuneforlaget, 1998*
Gyldendahl rettsdata, 2001
- Hydle, Ida:** *Kan voldskriminalitet forebygges?, Kommuneforlaget, 1995*
- Høgskolen i Stavanger:** *Men inni er vi like - om skolebarns forhold og holdninger*
til innvandrere, 1996
- Islamsk kvinnegruppe:** *Ekteskap i islam, og andre brosjyrer, 2000*
- Jonassen, Arild M.** *Tvangsekteskap annullert, Aftenposten i.a. 07.10.97 (artikkel)* 1)
- Karim, Nasim:** *Izzat, for ærens skyld, Cappelen, 1996*
- Kassindja F, og Bashir L.M.** *Kan de høre våre skrik, Egmont Hjemmets forlag, 1999*
- Komm. og arbeidsdept:** *Stortingsmelding nr. 17 1996/1997 om*
det flerkulturelle Norge
- Lien, Inger-Lise:** *Moral og emosjoner i Pakistansk Punjab,*
dr.avhandling (ikke utgitt) 1993
- Lindboe, Knut:** *Barnevernrett 3. Utg., Tano Aschehoug, 1997*
- Lindboe, Knut:** *Norsk lovnøkkel, Lov om barneverntjenester,*
Gyldendahl, 2000

Magnus, Gunnar:	<i>"Gullkantet papir", Aftenposten i.a. 05.10.97 (artikkel)</i>	1)
MiRA	<i>Om handlingsplanen mot tvangsekteskap, www.mirasenteret.no, 14.12.98 (artikkel)</i>	1)
Muchsen, Zana og Crofts:	<i>Solgt, Hjemmets bokforlag, 1991</i>	
Muchsen, Zana og Crofts:	<i>Mitt løfte til Nadia, Hjemmets bokforlag, 2000</i>	
Møse, Erik (red.)	<i>Folkerettslige tekster, Universitetsforlaget, 4. Utgave 1999</i>	
NTB	<i>Krever asyl for forfulgte kvinner, Aftenposten (forf. mangler)</i>	
Ofstad, Kari og Skar, Randi:	<i>Barnevernloven med kommentarer, Gyldendahl, 1999</i>	
Opsahl, Torkel:	<i>Internasjonale menneskerettigheter - en innføring, institutt for menneskerettigheter, 1996.</i>	
Pedersen, Dag:	<i>Kvinner ofres på ærens alter, Aftenposten i.a. 17.03.96 (artikkel)</i>	1)
Pedersen, Hege K.F.	<i>Kartlegger tvangsekteskap i Norge, Aftenposten i.a. 05.03.97</i>	1)
Rudi, Torstein	<i>Mangfoldig innsats mot tvangsekteskap, Familia nr. 5/2000</i>	
Skare, Signe:	<i>Flerkulturelt barnevernsarbeid, Kommuneforlaget, 1993</i>	
Smith, Lucy - Lødrup, Peter	<i>Barn og foreldre 4. Utg., 1981</i>	
Statens helsetilsyn:	<i>Veileder for helsepersonell i Norge om kvinnelig omskjæring, 2000</i>	
Stokke, Olga	<i>Flere hundre jenter bortført., Aftenposten i.a. 05.10.97 (artikkel)</i>	1)
Stokke, Olga	<i>Psykotisk etter press fra foreldre, Aftenposten i.a. 06.10.97 (artikkel)</i>	1)
Stokke, Olga	<i>Gift, men ikke med sin elskede, Aftenposten, 25.03.01 (artikkel)</i>	1)
Stokke, Olga	<i>Unikt bokollektiv for kvinner, Aftenposten 11.03.01 (artikkel)</i>	1)
Stokke, Olga	<i>Sammen på hemmelig adresse, Aftenposten, 11.03.01 (artikkel)</i>	1)
Storhaug, Hege:	<i>Mashalla, Aschehoug, 1996</i>	
Storhaug, Hege:	<i>Hellig tvang, Aschehoug, 1998</i>	
Storhaug, Hege:	<i>Tvangsekteskap, en kriseguide 2. Opplag, Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF), 2001</i>	
Storhaug, Hege:	<i>Omskjæring, en guide mot kjønnslemlestelse, SEIF, 2001</i>	
Storhaug, Hege / HRS:	<i>Feminin integrering, 1. og 2. Utg., 2003</i>	
Storhaug, Hege:	<i>Rikets tilstand - dokumentasjon, www.TV2.no, 07.10.99</i>	1)
Storhaug, Hege:	<i>I Patriarkatets tjeneste, Dagbladet i.a. 01.10.96</i>	1)
Thoresen, K.M. og Larsen, B.R.	<i>En innvandrer krysser våre spor,- om samarbeid og barnevern, Gyldendahl, 1994</i>	
Vassenden, Kåre:	<i>Innvandrere i Norge, Statistisk sentralbyrå, 1997</i>	
Vogt, Kari:	<i>Kommet for å bli. Islam i Vest-Europa, Cappelen, 1995</i>	
Wikan, Unni	<i>For Ærens skyld - Fadime til ettertanke, Universitetsforlaget 2003</i>	
Wikan, Unni	<i>Menneskesynet - rommer det jenter?, Dagbladet i.a. 07.10.97</i>	1)
Waage, Peter Normann	<i>Hvorfor følge loven, Dagbladet i.a. 07.10.97</i>	1)
Aarnes, Helle C:	<i>Nadias vanskelige valg, Kvinner og klær nr. 6/2001</i>	
(Ikke oppgitt i artikkelen)	<i>"...satte fyr på seg selv..", Aftenposten i.a. 25.09.98 (artikkel)</i>	1)
(Ikke oppgitt i artikkelen)	<i>Flere ungdommer søker hjelp, Aftenposten i.a. 28.10.98 (artikkel)</i>	1)
(Ikke oppgitt i artikkelen)	<i>Jages av familiens leiemordere, Aftenposten i.a. 25.09.98 (artikkel)</i>	1)

1) Kilde på internett. Dato kan angi tidspunkt for opprettelse eller oppdatering og kan dermed være endret. Artikkelen kan også være slettet. Kopi av papirversjon kan fås ved henvendelse til forfatteren

14 Vedlegg.

1. Intervjuundersøkelse. Fire norske jenter av pakistansk opprinnelse.
2. FNs kvinnekonvensjon, artikkel 16.
3. Konsulater og ambassader i utlandet